

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduse ja kunstide valdkond
Ajaloos ja arheoloogia instituut
Üldajaloo osakond

Grete Pöder

**AJALOOLISTE SÜNDMUSTE KÄSITLEMINE VENEMAA PROPAGANDAS
1721. AASTA UUSIKAUPUNKI RAHULEPINGU NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: prof Anti Selart

Tartu 2025

Annotatsioon:

1721. aastal sõlmitud Uusikaupunki rahuleping Venemaa tsaaririigi ja Rootsi kuningriigi vahel lõpetas Põhjasõja (1700-1721) ning selle kohaselt arvati esimese koosseisu Eesti- ja Liivimaa kubermangud. Bakalaureusetöös uuriti, kuidas on kirjeldatud ja tõlgendatud Uusikaupunki rahulepingut ning Eesti- ja Liivimaa kubermangude autonoomiaga seotud sätteid Venemaa erinevates meediakanalites aastatel 2012–2024. Uurimuses käsitleti Venemaa võimuladviku, riiklikult kontrollitud ajalooga tegelevatele organisatsioonide ning veebiportaali *RuBaltic* kirjutiste propagandistlikke seisukohti. Tööst selgus, et Venemaal määratletakse rahulepingut pöördepunktina riigi ajaloos, mil saadi impeeriumiks. Samuti rõhutatakse sealses propagandas lepinguga omandatud territooriume. Lõpetuseks ilmneb ambivalentsus rahulepingu detailide esitamises ja nende tõlgendamises propagandistlikule eesmärgile sobivalt rahalise tasu maksmise näitel Rootsi kuningriigile.

Märksõnad: Uusikaupunki rahuleping, Venemaa, propaganda, ajaloo moonutamine.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
Historiograafia	9
1. Ajalookäsitluste moonutamine Venemaa propagandas 21. sajandil	12
1.1 Võimueliidi eesmärgid ajaloo kasutamisel	12
1.2 Riiklikud suunised ja meetmed ajaloo käsitlemiseks.....	15
2. Uusikaupunki rahuleping ja selle käsitlemine Venemaa propagandas aastatel 2012–2024.19	
2.1 Uusikaupunki rahuleping (1721)	19
2.2 Bakalaureusetöös kasutatud Venemaa propagandamaterjalid	22
3. Uusikaupunki rahulepingu käsitlemine Venemaa propagandas aastatel 2012–2024.....	30
3.1 Rahuleping kui Venemaa impeeriumi alguspunkt	30
3.2 Rahulepinguga kehtestatud riigipiirid.....	33
3.3 Rahulepingu kehtivus tänapäeval	36
3.4 Rahulepingu alusel Venemaa poolt Rootsile makstud tasu.....	38
3.5 Rahulepingust tulenevad teised teemad	41
4. Uusikaupunki rahulepingu koht Venemaa propagandas	43
4.1 Rahulepingu käsitlemine.....	43
4.2 Rahulepingu propagandistliku käsitlemise ajalooline kontekst.....	45
Kokkuvõte.....	54
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	56
Lühendite loetelu	68
Summary	69

Sissejuhatus

10. septembril 1721. aastal¹ sõlmiti Venemaa tsaaririigi ja Rootsi kuningriigi vahel Uusikaupunki rahuleping (järgnevalt UR),² millega arvati „igaveseks ajaks“ esimese koosseisu muuhulgas Eesti- ja Liivimaa kubermangud³. Need territooriumid olid Vene impeeriumi haldusüksused kuni iseseisvuse väljakuulutamiseni 1918. aastal. Mõlemad riigid sõlmisid Nõukogude Venemaaga rahulepingud 1920. aastal.⁴ Okupatsiooniajal 1940–1941 ja 1944–1991 kuulusid Eesti ja Läti Nõukogude Liidu koosseisu. Iseseisvus taastati pärast viimase lagunemist, lähtudes lisaks rahvusvahelisele õigusele muuhulgas 1920. aastal sõlmitud lepingutest.⁵ Samas Vene Föderatsiooni propagandas 21. sajandil seatakse Eesti ja Läti suveräänsus UR-le tuginedes kahtluse alla.

Bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida, kuidas on kirjeldatud ja tõlgendatud 1721. aasta Uusikaupunki rahulepingut ning Eesti- ja Liivimaa kubermangude autonoomiaga seotud sätteid Venemaa erinevates meediakanalites aastatel 2012–2024.

Kommunikatsioonialalugu uurinud Ameerika Ühendriikide (USA) teadlased Garth S. Jowett (sünd 1940) ja Victoria O'Donnell (1938–2020) on määratlenud propagandat kui kommunikatsiooni vormi, mis hõlmab süstemaatilist ja valdavalt teadlikku informatsiooni levitamist eesmärgiga kasvatada toetust teatud seisukohtadele vms.⁶ Propagandat on seostatud eeskätt võimuaparaadi tegevusega.⁷ Interneti ja sotsiaalmeedia laialdane kasutamine on aga muutnud nii propaganda olemust kui ka levitamiskiise, näiteks lihtsustades info kogumist või

¹ Dateeritud Gregoriuse kalendri järgi (Juliuse kalendri kohaselt on UR sõlmimise kuupäev 30. august 1721).

² Hughes, L. Peter the Great: A Biography. New Haven, London, 2002, lk 158.

³ § 5 Uusikaupunki rahuleping. Bakalaureusetöös on kasutatud Soome ajaloolase Pauli Kruhse veebileheküljel *histdoc.net* avaldatud UR saksa- ja rootsikeelseid versioone. Sellele allikale on viidanud ka Pärtel Piirimäe artiklis: Piirimäe, P. The Capitulations of 1710 in the Context of Peter the Great's Foreign Propaganda. – Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. (toim). Die baltischen Kapitulationen von 1710: Kontext–Wirkungen–Interpretationen (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte: 23). Köln, Weimar, Wien, 2014, lk 72.

⁴ Vastavalt Tartu rahulepingu 2. veebruarist 1920 ja Riia rahulepingu 11. augustist 1920.

⁵ Kalmo, H. Tartu rahulepingu artikkel II: ajalugu ja tänapäev. – Loot, H., Ernits, M., Lõhmus, U., Mälksoo, L., Luts-Sootak, M. (toim). Riigiõiguse aastaraamat 2021. Tallinn, 2021, lk 198–199.

⁶ Jowett, G. S., O'Donnell, V. Propaganda and Persuasion (5. tr.). California, 2012, lk 1, 7. Samast definitsioonist on lähtutud ka 2020. aastal avaldatud NATO strateegilise kommunikatsiooni kompetentsikeskuse raportis, vt Juurvee, I. Introduction: Russia's Approach to (ab)use of History. – Lingvobalt, Rivkin, A., Geisow, A. (toim). Falsification of History as a Tool of Influence. Riga, 2020, lk 6.

⁷ Woolley, S. Manufacturing Consensus: Understanding Propaganda in the Era of Automation and Anonymity. New Haven, London, 2023, lk 4, 6.

varjates selle jagajaid.⁸ Teavet hangitakse blogipostitustest, veebilehekülgedelt, videote jagamise platvormidelt jm allikatest.

Avaliku arvamuse mõjutamiseks kasutatakse propagandas ka ajalooliste isikute ja sündmustega seonduvate käsitluste valikulist esitamist ja tõlgendamist. USA ajaloolane Kathleen E. Smith on argumenteerinud, et „kollektiivne mälu /.../ kujundab rühmaidentiteeti ja annab moraalseid juhiseid“.⁹ Seega avaldab minevikus toimunu mõju sellele, milliseks peetakse enda rahvuslikku identiteeti. Suurbritannia ajaloolane Jade McGlynn on väitnud, et arutelud mineviku üle võivad kajastada hoopis seda, kuidas „riigid ja rahvad soovivad ennast näha“.¹⁰ See tähendab, et ajalookäsitlusi võidakse esitada või tõlgendada endale soodsas kontekstis.

USA filosoof Cynthia Nielsen on avaldanud arvamust, et Vene Föderatsioon kasutab ajalugu poliitiliste ja propagandistlike eesmärkide saavutamiseks, väites, et riigis „teenib ajalugu ainult režiimi narratiivi“.¹¹ Seda seisukohta täiendab Konstantin Pahhaljuk (sünd 1991), argumenteerides, et ajaloo abil kaitstakse riigis nn ametlikke väärtusi.¹² Ajaloo roll rahvusliku ühtsuse loojana on suurenenud Vladimir Putini (sünd 1952) ametiaegadel.¹³ Riiklikke seisukohti levitatakse võimuladvikusse kuuluvate isikute sõnavõttude, internetiuudiste, videote ja muude väljundite vahendusel.¹⁴ Nooremad põlvkonda mõjutatakse Venemaal eeskätt meediaplattformide nagu *YouTube* kaudu.¹⁵ Seejuures Venemaa riigiparaat ilmtingimata ei loo uusi käsitlusi ajaloolistest isikutest või sündmustest, vaid kohandab ja arendab olemasolevaid

⁸ *Ibid.*, lk 6, 8, 14–15.

⁹ Smith, K. E. *Mythmaking in the New Russia: Politics and Memory during the Yeltsin Era*. Ithaca, London, 2002.

¹⁰ McGlynn, J. *Memory Makers: The Politics of the Past in Putin's Russia*. London, 2023, lk 7.

¹¹ Nielsen, C. *Putin's Use and Abuse of History as a Political Weapon*. – *Studia Philosophica Estonica* 2024/17, lk 134–135, 139.

¹² Pakhaliuk, K. A. *The Historical Past as the Foundation of the Russian Polity: Vladimir Putin's 2012–2018 Speeches*. – *Russian Social Science Review*, 2021/62, No 4–6, lk 289. Tegemist on Venemaa Sõjaajaloo Seltsi endise direktori asetäitjaga. 2022. aastal sunniti ta sellelt ametikohalt tagasi astuma Venemaa agressioonisõja kritiseerimise tõttu. Alates 2023. aastast on Pahhaljuk tegev NATO poolt toetatud Iisraeli mõttekojas *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*. The Project: scientists and university professors are leaving Russian in droves. *Free Russia Forum*, 2023; Konstantin Pakhaliuk. Author Information. Taylor & Francis Online.

¹³ Gjerde, K. L. *The Use of History in Russia 2000–2011: The Kremlin and the Search for Consensus*. – *East European Politics*, 2015/31, No 2, lk 150, 155. Putini ametiajad Vene Föderatsiooni presidendina: 2000–2004, 2004–2008 ja alates 2012. aastast. Kuigi ajavahemikul 2008–2012 oli ta Venemaa peaminister, kuulus võim riigis endiselt talle. Roxburgh, A. *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia*. London, 2021, lk 381–382.

¹⁴ Giles, K. *Handbook on Russian Information Warfare*. Rome, 2016, lk 4.

¹⁵ McDaniel, C. *Russia's Proud Past and Patriotic Identity: A Case Study of Historical Accounts in Contemporary Russian History Textbooks*. – *Modern Languages Open*, 2018/26, No 1, lk 8.

endale kasulikul moel.¹⁶ Ajaloo sihilik valikuline esitamine ja tõlgendamine toimub Venemaal avalikult.¹⁷

Ehkki leidub mitmeid uurimusi ajalooliste argumentide kasutamisest Vene Föderatsiooni propagandas, ei ole käsitletud konkreetselt Uusikaupunki rahulepingu ärakasutamist (vaata *Historiograafia*). Samas on tegemist olulise teemaga, kuna Venemaa nii määratleb UR-t oma impeeriumi alguspunktina kui ka seab sellele tuginedes kahtluse alla Eesti ja Läti suveräänsuse. Uurimus aitab teadvustada Venemaa propagandas kajastatud vaatenurka Balti riikide¹⁸ minevikule ning tähelepanu juhtida üha kasvavale vajadusele vastu seista Venemaa katsetele ajalugu endale sobivalt tõlgendada. Propaganda mõju vähendamise üheks meetodiks ongi selle teadvustamine.

Analüüsitavaks perioodiks on bakalaureusetöös ajavahemik 2012–2024.¹⁹ Alguspunktiks on valitud 2012. aasta, kuna teadlased on iseloomustanud seda kui pöördepunkti Venemaa sise- ja välispoliitikas.²⁰ Venemaalt pärit rahvusvaheliselt tunnustatud ajaloolane Nikolai Koposov (sünd 1955) on kirjutanud, et enne Putini kolmandat korda presidendiks nimetamist toimusid Venemaal ulatuslikud meeleavaldused hääletustulemuste vastu, mille tõttu hakkas riigivõim näiteks tsenseerima internetis levitatavat informatsiooni.²¹ Pahhaljuk on iseloomustanud 2012. aastat kui pöördepunkti, mil riigis hakati „institutsionaliseerima mäluoliitikat“.²² Samuti on Suurbritannia ajaloolane Julie Fedor (sünd 1970) avaldanud arvamust, et Putini kolmanda ametiaja alguses hakati Venemaal varasemast rohkem võitlema väidetava ajaloo võltsimise vastu ning eriti aktuaalseks muutus see 2014. aastal Krimmi annekteerimisega.²³ Bakalaureusetöös analüüsitava perioodi sisse jääb ka 2021. aasta, mis oli Uusikaupunki

¹⁶ McGlynn, *Memory Makers*, lk 11–12, 20.

¹⁷ Weiss-Wendt, A. *Putin's Russia and the Falsification of History: Reasserting Control over the Past*. London, 2022, lk 3–4.

¹⁸ Bakalaureusetöös on väljendi Balti riikide, Baltimaade või Baltikumi puhul silmas peetud Eestit ja Lätit. Leedut uurimuses ei käsitleta.

¹⁹ Erandiks on portaalis *RuBaltic* avaldatud kirjutised, mille puhul on algusaastaks 2013. aasta, mil seal avaldati esimesed artiklid.

²⁰ Lisaks loetletule on 2012. aastat kui pöördepunkti Venemaal eristanud ka Jade McGlynn (*McGlynn, Memory Makers*, 2023, lk 18) ja Anton Weiss-Wendt (*Weiss-Wendt, Putin's Russia*, lk 2, 8). Venemaa etnoloogi Valeri Tiškovi algatusel nimetati 2012. aasta Venemaal ajaloo aastaks. Weiss-Wendt, *Putin's Russia*, lk 55.

²¹ Koposov, N. „The Only Possible Ideology“: Nationalizing History in Putin's Russia. – *Journal of Genocide Research*, 2022/24, No 2, lk 211. Näiteks 24. detsembril 2011. aastal toimus Moskvas Bolotnaja väljakul protest *Vabade valimiste nimel*. Greene, S. A., Robertson, G. B. *Putin vs. the People: The Perilous Politics of a Divided Russia*. New Haven, London, 2019, lk 26–27.

²² Pakhaliuk, *The Historical Past*, lk 287.

²³ Fedor, J. „Historical Falsification“ as a Master Trope in the Official Discourse on History Education in Putin's Russia. – *Journal of Educational Media, Memory, and Society*, 2021/13, No 1, lk 113.

rahulepingu 300. aastapäev. Kuna Pahhaljuk on rõhutanud, et ajaloolise ühtsuse propageerimine on Venemaal seotud ajalooliste tähtpäevade tähistamisega,²⁴ siis võib eeldada, et teema võis sel aastal leida Venemaal laiemat kõlapinda.

Bakalaureusetöö koosneb neljast peatükist. Esimeses osas analüüsitakse, milliseks peab Venemaa võimuaparaat 21. sajandil ajaloo rolli ühiskonnas ning missuguseid riiklikke suuniseid on antud ja tegevusi ellu viidud, mis mõjutavad ajaloosündmuste ja -isikute käsitlemist propagandas. Teises peatükis kirjeldatakse Uusikaupunki rahulepingu sisu, tutvustatakse bakalaureusetöös kasutatavaid allikaid UR teemal ning selgitatakse nende valiku põhimõtteid. Kolmandas peatükis tehakse kokkuvõtte propagandas jagatud seisukohtadest UR kohta, süstematiseerides need käsitletud teemade põhjal viide rühma: UR kui Venemaa impeeriumi lähtepunkt, rahulepinguga kehtestatud territoriaalsed piirid, UR kehtivus tänapäeval, rahulepingus sätestatud rahaline tasu ning teised UR-st tulenevad teemad. Neljandas peatükis analüüsitakse Venemaa propagandas esitatud argumentide sobivust rahulepingu kohta riikliku ajalookäsitlusega ja arutletakse nende ajaloolise tõlgendamise üle.

Venemaa ajaloo uurimisele keskendunud Austraalia teadlane Mark Edele (sünd 1972) on kirjutanud, et Putini Venemaal luuakse ja levitatakse ajaloolise sisuga propagandat iseseisvalt eri tasanditel, mitte kasutades ülevalt-alla lähenemist.²⁵ Selgitades ajaloo rolli propagandas, on Jade McGlynn kasutanud mõistet „pöördumine ajaloo poole“ (inglise keeles *call to history*, tuletatud venekeelsest väljendist *обращение к истории*), mida ta määratleb kui riiklikku suundumust tõlgendada ühiskonnakorraldust, mõtestada venelaseks olemist jm moonutatud ajalookäsitluse kaudu, kaasates propaganda loomisesse ja levitamisesse riigivõimu-väliseid isikuid.²⁶ Seetõttu esitatakse bakalaureusetöös Venemaa propagandistlikke seisukohti UR kohta kolmel tasandil vastavalt nende esitajatele või levitajatele:

1. Venemaa võimuladvik: Vladimir Putin, Vladimir Medinski, Sergei Lavrov, Vladimir Žirinovski. Ajalookäsitluse esitamisel ja valikulisel tõlgendamisel on kesksel kohal riigivõimu kõrgeimate esindajate poolt väljendatud seisukohad.²⁷
2. Venemaal ajaloo tegelevad organisatsioonid: Venemaa Ajaloo Selts ja Venemaa Sõjaajaloo Selts. Ajaloo-organisatsioonide valikul lähtuti nende mõjukusest Vene

²⁴ Pakhaliuk, *The Historical Past*, lk 292, 300, 302.

²⁵ Edele, M. *Fighting Russia's History Wars Vladimir Putin and the Codification of World War II. – History and Memory*, 29/2, 2017, lk 107, 109.

²⁶ McGlynn, *Memory Makers*, lk 3.

²⁷ Pakhaliuk, *The Historical Past*, lk 293.

ühiskonnas (vaata peatükk 1.2). Seejuures on Venemaa Ajaloo Selts nimetanud olulisteks uurimisteemadeks nii UR sõlmimise ja Venemaa impeeriumi väljakuulutamise 300. aastapäeva (2021. aastal) kui ka tsaar Peeter I 350. sünniaastapäeva (2022. aastal).²⁸

3. Veebiportaal *RuBaltic*. Poola teadlane ja julgeolekuekspert Juliusz Sikorski on kirjutanud, et Venemaa propagandistlike seisukohtade loomisel ja levitamisel on suur tähtsus uudisteportaalidel nagu *NewsFront*, *GeoPolitica* ja *RuBaltic*.²⁹ Viimase puhul on tegemist alates 2013. aastast tegutseva veebiportaaliga, milles avaldatakse eeskätt Baltimaade ja Poola kohta kirjutatud artikleid, blogipostitusi jm, tuues põhjenduseks, et nendes riikides „kasvavad autoritaarsed tendentsid, halveneb majanduslik olukord“ ning ilmnevad muud probleemid.³⁰ Portaal *RuBaltic* on võimalik lugeda kirjutisi viies keeles (vene, valgevene, läti, leedu ja poola keeles), kusjuures vastavalt valitud keelele erineb artiklite sisu ja hulk.³¹ Kõige rohkem on seal venekeelseid kirjutisi.

Kuivõrd Venemaal levitatakse režiimi poolt heakskiidetud ajalookäsitlust, võib eeldada, et kõik nimetatud tasandid on mingil määral riigi kontrolli all. Selline jaotus võimaldab analüüsida, kas leidub ühiseid jooni selles osas, kuidas UR-t on eri tasanditel kajastatud.

Bakalaureusetöös on venekeelsed nimed transkribeeritud eesti keelde. Kuna uurimuses kasutatakse mitmeid internetiallikaid, pole töö mahupiirangu tõttu joonealusesse viiteaparatuuri lisatud veebiaadresse, vaid need on kättesaadavad kasutatud allikate ja kirjanduse nimekirjas.

²⁸ 300-летие победы в Северной войне и провозглашения России империей (1721. Г.) Российское историческое общество; 350-летие со дня рождения Петра I. Российское историческое общество. RIO veebileheküljel leidub loetelu olulisematest ajaloolistest uurimisteemadest, mida käsitletakse organisatsioonis süvendatult ja mille kohta korraldatakse üritusi ning konverentse ja viiakse läbi muid tegevusi. Prioriteetsemate teemade valimine toimub RIO üldkoosolekul, kus langetatakse otsuseid hääletuse teel. Приоритетные темы работы российского исторического общества. Российское историческое общество.

²⁹ Sikorski, J. Online Analytics Portal as an Information Warfare Tool of the Russian Federation and its Impact After 24 February 2022. Case Study: Rubaltic.ru – Sõjateadlane (Putin's War in Ukraine: 2), 2023/23, lk 188, 190.

³⁰ О пограле. RuBaltic. Portaali veebilehekülje tutvustuses on kirjas, et selle eesmärk on objektiivselt kajastada Balti riikides ja Poolas toimuvat ning „kaasa aidata omavaheliste heanaaberlike suhete arendamisele“.

³¹ Juliusz Sikorski on ka täheldanud, et märgatav on eesti keele puudumine portaali keelevelikust. Sikorski, Case Study: Rubaltic.ru, lk 191.

Historiograafia

Ajalooliste argumentide kasutamist Vene Föderatsiooni propagandas on uurinud eri valdkondade teadlased ning ajalookäsitluse moonutamise kohta Vladimir Putini režiimi ajal on avaldatud mitmeid monograafiaid ja artikleid. Seda teemat on käsitlenud 2015. aastal Norra politoloog Kristian Lundby Gjerde (sünd 1983), argumenteerides, et Venemaal on alates 2000. aastast võetud meetmeid ühtse ajalookäsitluse loomiseks, aga ka toonitades, et aastatel 2000–2011 ei olnud riigis selleni siiski jõutud.³² 2018. aastal ilmus Nikolai Kopussovi monograafia, milles ta keskendus üldisemalt mäletamist reguleeriva seadusloome (inglise keeles *memory laws*) uurimisele, aga lisaks käsitles nii Vene Föderatsiooni esimese presidendi Boriss Jeltsini ametiaegadel [1991–1999] kui ka Vladimir Putini võimuperioodil toimunut, tuues esile sarnasusi ja erinevusi, kuidas suhtuti ajalookäsitluste rolli ühiskonnas.³³ Samuti on Kopussov avaldanud 2022. aastal artikli, milles ta mitte ainult rõhutas *Suure Isamaasõja*³⁴ positiivset rolli Venemaal, vaid ka väitis, et riigi ideoloogia on seotud isamaalisuse ja sõjakultusega.³⁵

2019. aastal ilmus Hollandi Maastrichti Ülikooli teadlase Mariëlle Wijermarsi monograafia, milles ta muuhulgas uuris, kuidas on Venemaa televisioonis jm meediaväljundites kujutatud konkreetseid ajaloolisi isikuid või sündmusi [näiteks tsaar Ivan IV (1530–1584)]. Monograafia sisaldab ka ülevaadet ajalookäsitluse kasutamisest aastatel 2000–2012 riiklike eesmärkide saavutamiseks.³⁶ 2019. aastal avaldati artiklikogumik, milles analüüsiti alates 2000. aastast Venemaal langetatud poliitilisi ja kultuurivaldkonna otsuseid juhtumiuuringute näitel.³⁷ Raamatu teises osas uuriti spetsiifilisemalt ajalookäsitluse moonutamist, milles Venemaa Teaduste Akadeemia (TA) sotsiaalteaduste instituudi politoloog Olga Malinova (sünd 1962) kirjeldas mäletamist reguleeriva õigusloome kasutamist ajalookäsitluse moonutamiseks Venemaal alates 1991. aastast, argumenteerides, et alates 2010. aastast on proovitud riigis luua ametlikku ajalookäsitlust.³⁸ 2022. aastal ilmus Eestis sündinud ajaloolase Anton Weiss-Wendti

³² Gjerde, *The Use of History*.

³³ Kopussov, N. *Memory Wars: The Politics of the Past in Europe and Russia*. Cambridge, 2018.

³⁴ Venemaa ajalookirjutuses on *Suure Isamaasõja* nime all tuntud sõjaline konflikt Nõukogude Liidu ja natsionaalsotsialistliku Saksamaa vahel aastatel 1941–1945.

³⁵ Kopussov, „The Only Possible Ideology”.

³⁶ Wijermars, M. *Memory Politics in Contemporary Russia: Television, Cinema, and the State (Studies in Contemporary Russia)*. London, New York, 2019.

³⁷ Bersand, N., Törnquist-Plewa, B. (toim). *Cultural and Political Imaginaries in Putin’s Russia (Eurasian Studies Library: 11)*. Leiden, Boston, 2019.

³⁸ Malinova, O. *Constructing the “Usable Past”: the Evolution of the Official Historical Narrative in Post-Soviet Russia*. – Bersand, N., Törnquist-Plewa, B. (toim). *Cultural and Political Imaginaries in Putin’s Russia (Eurasian Studies Library: 11)*. Leiden, Boston, 2019.

(sünd 1973) monograafia, milles uuriti ajaloo rolli Venemaal alates Vladimir Putini esimesest ametiajast presidendina (2000–2004), tuues esile konkreetseid pöördepunkte nagu aastatel 2011–2012 riigis toimunud ulatuslikke proteste või 2014. aastal aset leidnud Krimmi poolsaare annekteerimist Venemaa poolt. Samuti keskendus Weiss-Wendt oma kirjutises võimaladviiku liikmete (näiteks Vladimir Medinski), ajaloo-organisatsioonide ja Vene Õigeusu Kiriku juhtivale rollile ajalookäsitluse moonutamises ning konkreetsete sündmuste ja tähtpäevade nagu *Suur Isamaasõda* ja *Võidupüha* tähendusele ja riiklikule tähistamisele.³⁹ Jade McGlynn avaldas 2023. aastal monograafia, milles andis ülevaate ajaloo olulisusest Venemaal aastatel 2012–2022, seostades ajalooliste argumentide kasutamist välispoliitiliste konfliktidega, analüüsid spetsiifilisemalt ajaloolisele propagandale iseloomulikke tunnuseid jm.⁴⁰

Bakalaureusetöös uuritakse Uusikaupunki rahulepingu kajastamist Venemaa propagandas, mille kohta ei leidu varasemaid analüüse. Teaduskirjanduses on ajaloosündmusi seostatud 21. sajandi Venemaa propagandas enamasti Teise maailmasõjaga. Mark Edele on avaldanud 2017. aastal artikli, milles ta pööras tähelepanu sellele, kuidas Venemaal on riigivõimu reguleerinud Teise maailmasõja sündmuste ja selle tulemi käsitlemist, keskendudes muuhulgas Vladimir Putini sõnavõttudele ja otsustele.⁴¹ 2021. aastal ilmus Julie Fedori artikkel mäletamist reguleerivast seadusloomest Venemaal ja selle seostamisest eeskätt Teise maailmasõjaga, kuid ka riigi mõjutustegevusest haridusvaldkonnas.⁴² Ta on nentunud, et ajalookäsitluse moonutamist tuleks teaduskirjanduses rohkem uurida.⁴³

Töös kasutatud allikate (Venemaa võimueliidi sõnavõttude, ajaloo-organisatsioonide materjalide või portaali *RuBaltic* kirjutiste) põhjal on koostatud uurimusi, milles on analüüsitud propagandaga seotud teemasid. Näiteks Konstantin Pahhaljuk on uurinud 2021. aastal avaldatud artiklis Vladimir Putini sõnavõtte aastatel 2012–2018 ning täheldanud, et minevikus toimunud või saavutatut kasutatakse ära poliitiliste tegude õigustamiseks.⁴⁴ Lisaks on McGlynn ja Weiss-Wendt juhtinud tähelepanu, et Venemaa ajaloo-alaste teadmiste propageerimisega tegelevad organisatsioonid töötavad riigi heaks ning täidavad propagandistliku iseloomuga ülesandeid. Jade McGlynn on oma monograafias ja 2022. aastal ilmunud teadusartiklis

³⁹ Weiss-Wendt, Putin's Russia.

⁴⁰ McGlynn, Memory Makers.

⁴¹ Edele, Fighting Russia's History Wars.

⁴² Fedor, Historical Falsification.

⁴³ Ibid., lk 107.

⁴⁴ Pakhaliuk, The Historical Past.

keskendunud eeskätt Venemaa Sõjaajaloo Seltsi juhtivale rollile propaganda loomisel ja levitamisel, toonitades selle mõju peamiselt noortele.⁴⁵ Anton Weiss-Wendt on ka oma 2022. aasta kirjutises rõhutanud erinevate Vene ajaloo-organisatsioonide propagandistlikku tegevust.

Avaldatud on uurimusi ka portaali *RuBaltic* kirjutiste kohta, milles on muuhulgas analüüsitud nende mõju ja ohtlikkust demokraatlikele riikidele. 2020. aastal ilmus NATO strateegilise kommunikatsiooni kompetentsikeskuse raport, milles kuus eksperti (Ivo Juurvee, Vladimir Sazonov, Kati Parpei, Edgars Engīzers, Ieva Pałasz, Małgorzata Zawadzka) selgitasid, kuidas Venemaal moonutatakse ajalookäsitlust nelja riigi (Eesti, Läti, Soome ja Poola) juhtumiuuringute näitel.⁴⁶ Portaali *RuBaltic* on kasutanud allikana ka Venemaa mõjutustegevust uurinud Eesti teadlane Vladimir Sazonov (sünd 1979) ja Läti ajaloolane Edgars Engīzers.⁴⁷ Lisaks avaldati 2023. aastal Juliusz Sikorski artikkel, milles käsitleti Ukrainas 2022. aastal alanud Venemaa agressioonisõja järel portaalis *RuBaltic* kajastatud propagandistlike seisukohtade levikut Balti riikides, argumenteerides, et demokraatlikes riikides tuleks piirata ligipääsu sellisele veebileheküljele.⁴⁸

⁴⁵ McGlynn, J. Living Forms of Patriotism: Engaging Young Russians in Military History? – Krawatzek, F., Friess, N. (toim). Youth and Memory in Europe: Defining the Past, Shaping the Future (Media and Cultural Memory). Berlin, 2022; McGlynn, Memory Makers.

⁴⁶ Lingvobalt, Rivkin, A., Geisow, A. (toim). Falsification of History as a Tool of Influence. Riga, 2020.

⁴⁷ Engīzers, E. Case Study: Latvia. (Ab)use of History as a Tool of Foreign Influence. – Lingvobalt, Rivkin, A., Geisow, A. (toim). Falsification of History as a Tool of Influence. Riga, 2020; Sazonov, V. Case Study: Estonia. Molotov-Ribbentrop pact, World War II and Soviet Legacy. – Lingvobalt, Rivkin, A., Geisow, A. (toim). Falsification of History as a Tool of Influence. Riga, 2020.

⁴⁸ Sikorski, Case Study: Rubaltic.ru.

1. Ajalookäsitluste moonutamine Venemaa propagandas 21. sajandil

1.1 Võimueliidi eesmärgid ajaloo kasutamisel

Teaduskirjanduses on nimetatud erinevaid põhjusi, miks on ajaloosündmuste ja -isikute käsitlemisel Venemaa propagandas tähtis roll. Arusaamu minevikust politiseeritakse, et saavutada ühiskonnas poolehoidu teatud väärtustele ning põhjendada sise- ja välispoliitilisi otsuseid. Venemaa võimueliit on kasutanud ajaloolisi argumente territoriaalsete ambitsioonide õigustamiseks ja (neo)imperialistliku mõtteviisi väljendamiseks, näiteks 2014. aasta Krimmi annekteerimise ning 2022. aastal alanud agressioonisõja käigus Ukrainas.⁴⁹ Kristian Lundby Gjerde on aga osundanud, et ajalooliste argumentide kasutamine propagandas ei piirdu Venemaal üksnes poliitiliste eesmärkidega.⁵⁰ Seda näitlikustab riigi võimuladviku retoorika, nagu tuleks nn ajalugu kaitsta ja vastu seista katsetele moonutada ajalookäsitlust.⁵¹ Ka Mariëlle Wijermars on tähendanud, et „valitsuse /.../ eesmärk on luua püsiv narratiiv *Suurest Venemaast /.../*, mida ohustavad pidevalt nii sise- kui ka välisvaenlased”.⁵² Seega on režiim võtnud hoiaku, nagu oleks Venemaa ajalugu pidevas vaenulikus ümberkirjutamise ohus.⁵³ Samas võimueliidi sõnavõtudest üldiselt ei selgu, keda peetakse täpsemalt ohustajateks.⁵⁴ Läti ajaloolane Edgars Engīzers on kirjutanud, et kui rõhutatakse mujal riikides toimuvat Venemaa ajalookäsitluse moonutamist, on see üks tsensuuri vorme.⁵⁵

21. sajandil on Vene Föderatsiooni poliitilise ja kultuurilise arengu üheks peamiseks suunajaks Vladimir Putin,⁵⁶ kelle võimul püsimine tugineb rahva (näilisele) toetusele tema poliitilistele jt ambitsioonidele⁵⁷. Selleks on kasutusel erinevad meetodid, muuhulgas kontroll avaliku informatsiooni, nt ajakirjanduse ja blogide üle.⁵⁸ Putin on korduvalt rõhutanud vajadust ühtse

⁴⁹ Sidorov, V. Vladimir Putin's views on the Russian nation and Russian history as the reason for the aggression against Ukraine. – *Studia Ethnologica Pragensia*, 2023/2, lk 40; 2021. aastal Putin väitis, et Venemaa ja Ukraina jagavad ühist minevikku ning viimane pole iseseisev riik. Putin, V. Article by Vladimir Putin „On the Historical Unity of Russians and Ukrainians“. Kremlin, 2021.

⁵⁰ Gjerde, *The Use of History*, lk 164.

⁵¹ McGlynn, *Memory Makers*, 2023, lk 104–105.

⁵² Wijermars, *Memory Politics in Contemporary Russia*, lk 2.

⁵³ McGlynn, *Memory Makers*, lk 104–105.

⁵⁴ Fedor, *Historical Falsification*, lk 117.

⁵⁵ Engīzers, *Case Study: Latvia*, lk 53.

⁵⁶ Bernsand, N., Törnquist-Plewa, B. Introduction: Cultural and Political Imaginaries in Putin's Russia. – Bernsand, N., Törnquist-Plewa, B. (toim). *Cultural and Political Imaginaries in Putin's Russia* (Eurasian Studies Library: 11). Leiden, Boston, 2019, lk 1; Pakhaliuk, *The Historical Past*, lk 294.

⁵⁷ Greene, Robertson, *Putin vs. the People*, lk 11–12.

⁵⁸ *Ibid.*, lk 12–13.

ajalookäsitluse järele, mida hakati riigi poolt edendama 2000-ndate aastate alguses.⁵⁹ Juba enne oma esimest ametiaega presidendina (2000–2004) on riigipea rõhutanud oma poliitilises retoorikas ajaloolisi pretsedente.⁶⁰ 1999. aastal väljendas ta kirjutises *Venemaa aastatuhande vahetusel* seisukohta, et tuleviku mõistmiseks tuleb pöörduda mineviku poole, ja toonitas, et rahva ühendamine on seotud eeskätt isamaalisusega, määratledes seda kui „uhkustunnet oma koduma, selle ajaloo ja saavutuste üle“, mille kadumise korral pole „suurteks vägitegudeks“ enam võimeline ka rahvas. Samuti väljendas Putin seisukohta, et Venemaa jääb alati suurvõimuks.⁶¹ 23. jaanuaril 2012. aastal toonitas riigipea vajadust „kultuuriteraapia“ järele ajaloolise ühtsuse õpetamise kaudu.⁶² 24. detsembril 2014. aastal allkirjastas ta ukaasi *Riikliku kultuuripoliitika alused*, milles on kirjutatud, et ohuks on „ajaloolise mälu moonutamine, Venemaa ajaloo oluliste perioodide negatiivne hindamine, valede ettekujutuste levitamine Venemaa ajaloolisest mahajäämusest“.⁶³ Ajalugu on Venemaal vahetult seotud kultuuriga, kuna Pahhaljuki hinnangul Putin ei erista sõnavõttudes kultuuri ja ajalugu.⁶⁴ Kristian Lundby Gjerde hinnangul ei ilmne Putini ega Venemaa võimuladviku teiste liikmete seisukohtadest, kuidas plaanitakse saavutada ajaloolist ühtsust või mida see endast kujutab.⁶⁵

Venemaa vaatenurk, et ühtsel ajalookäsitlusel on tähtis roll rahvusliku identiteedi kujunemisel, leiab kinnitust ka teaduskirjanduses. Peamiselt Venemaa propaganda uurimisele keskendunud teadlane Miguel Vázquez-Liñán on avaldanud arvamust, et ajalookäsitluste valikuline tõlgendamine peaks nii suurendama uhkustunnet minevikus saavutatu üle kui ka teadvustama rahvale nende ajaloolist rolli ja sellest tulenevaid kohustusi.⁶⁶ Cadra McDaniel on täheldanud, et ühtse ajalookäsitluse propageerimine võib mõjutada eeskätt nooremast põlvkonda, et nad mõistaksid päevapoliitilisi sündmusi või territoriaalseid ambitsioone.⁶⁷

⁵⁹ McDaniel, *Russia's Proud Past*, lk 4.

⁶⁰ Weiss-Wendt, *Putin's Russia*, lk 2, 83–84.

⁶¹ Putin, V. *Russia at the Turn of the Millennium*. – Melville, A., Shakleina, T. (toim). *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. Budapest, New York, 2005, lk 224, 227–228.

⁶² Путин, В. Владимир Путин. Россия: национальный вопрос. Независимая газета, 2012.

⁶³ §3, II Основания для выработки государственной культурной политики, Указ Президента Российской Федерации от 24.12.2014 г. № 808. Кремль, 2014.

⁶⁴ Pakhaliuk, *The Historical Past*, lk 298–299. Originaaltekst: *Cultural policy. In this area, we can speak of an absence of clear boundaries between “history” and “culture,” or rather, that the latter is historicized and regarded as a certain set of “things” (from concrete creations to intangible values) that we have inherited and therefore must preserve.*

⁶⁵ Gjerde, *The Use of History*, lk 155.

⁶⁶ Vázquez-Liñán, M. *History as a propaganda tool in Putin's Russia*. – *Communist and Post-Communist Studies*, 2010/43, No 2, lk 167–168.

⁶⁷ McDaniel, *Russia's Proud Past*, lk 7.

Suurbritannia ja Venemaa ajaloolane Sergei Radtšenko (sünd 1980) on eristanud kolme peamist seisukohta Vladimir Putini suhtumises minevikku. Esiteks on riigipea avaldanud arvamust, et Venemaal on sajanditepikkune ajalugu ning tegemist on impeeriumiga, mida ta soovib taastada.⁶⁸ Teiseks eitab Putin nii Venemaa süüd Teise maailmasõja algatamises (heites seda ette Poolale) kui ka Nõukogude Liidu sõjakuritegusid, lisaks rõhutab ta toonase riigi ees seisnud ülesannet vabastada Euroopa Saksamaa natsionaalsotsialistide käest.⁶⁹ Kolmandaks süüdistab Putin Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (*North Atlantic Treaty Organization*, NATO) tema hinnangul kokkuleppevastases laienemises Ida-Euroopasse, mis häbistavat Venemaad ja paneb rahvast tundma ennast ohvrina.⁷⁰ Näiteks 9. mail 2012. aastal pidas Putin kõne Võidupüha 67. aastapäeva tähistamisel Punasel väljakul, milles ta rõhutas, et Venemaal on „moraalne õigus oma positsioone kaitsta“.⁷¹

Mariëlle Wijermars on täheldanud, et Venemaal võivad poliitikud ära kasutada minevikus toimunud oma eesmärkide saavutamiseks.⁷² Seoses ajalookäsitluse moonutamisega on Mark Edele esile toonud Vladimir Medinskit (sünd 1970),⁷³ kes oli aastatel 2012–2020 Venemaa kultuuriminister ja alates 2020. aastast töötab Venemaa presidendi ajaloo- ja kultuuripärandi nõunikuna.⁷⁴ Kuigi Medinski kaitses 2011. aastal Venemaa Riiklikus Sotsiaalülikoolis oma doktoridissertatsiooni, esitati Venemaal Kõrgemale Atestatsioonikomisjonile 2016. aastal süüdistus, et teadustöö on plagieeritud ja tehti sellele muid etteheiteid.⁷⁵ Anton Weiss-Wendt on Medinskit iseloomustanud kui „müüdiloojat, kes esitleb ennast müüdimurdjana“, kuna ta tegeleb Venemaa ajaloo seonduvate varasemate seisukohtade kummutamisega (näiteks argumenteerides, et Venemaa pole olnud kunagi ohtlik oma naaberriikidele).⁷⁶ Edele hinnangul on Vladimir Putin võtnud oma seisukohtade puhul mõnikord eeskuju Medinskist, kuidas samas

⁶⁸ Radchenko, S. Putin's Histories. – Contemporary European History, 2023/32, lk 58.

⁶⁹ *Ibid.*, lk 59.

⁷⁰ *Ibid.*, lk 60. Samuti rõhutas Putin oma sõnavõtus 2007. aasta 43. Müncheni julgeolekukonverentsil, et NATO on ületanud oma piire. Putin, V. Speech at the 43rd Munich Conference on Security Policy. – Franke, B (toim). Munich Security Conference Selected Key Speeches 1963–2024 (Volume I). Munich, 2024, lk 154–155. Siiski tuleb toonitada, et Ida-Euroopa riigid, kes on ühinenud NATO-ga, tegid seda eeskätt julgeolekugarantii saamiseks Venemaa vastu. Nielsen, Putin's Use and Abuse of History, lk 141.

⁷¹ Путин, В. Военный парад в честь 67-й годовщины Великой Победы. Кремль, 2012.

⁷² Wijermars, Memory Politics in Contemporary Russia, lk 21.

⁷³ Edele, Fighting Russia's History Wars, lk 94.

⁷⁴ McGlynn, Memory Makers, 2023, lk 25, 134.

⁷⁵ Weiss-Wendt, Putin's Russia, lk 46, 52. 20. oktoobril 2016. aastal Kõrgema Atestatsioonikomisjoni presiidium lükkas etteheited tagasi. Weiss-Wendt, Putin's Russia, lk 54.

⁷⁶ Weiss-Wendt, Putin's Russia, lk 47.

on ta toonitanud, et riigipea on oma sõnavõttudes vaoshoitum ja kasutab ka Medinski omadest erinevaid argumente.⁷⁷

Jade McGlynn on avaldanud arvamust, et lisaks Medinskile on „isehakanud ajaloolane“ ka Sergei Lavrov (sünd 1950),⁷⁸ kes on alates 2004. aastast Venemaa välisminister⁷⁹. Riigi võimuladviku hulka võib lugeda ka endise Venemaa Liberaaldemokraatliku Partei (LDPR) juhi Vladimir Žirinovski (1946–2022),⁸⁰ keda on iseloomustatud riigitrüü rahvuslasena, kes pidi näiliselt esindama Venemaal opositsiooni⁸¹. Ta on korduvalt kandideerinud Venemaa presidendiks nii Boriss Jeltsini kui ka Vladimir Putini vastu.⁸²

1.2 Riiklikud suunised ja meetmed ajaloo käsitlemiseks

Venemaal on riiklikul tasandil vastu võetud otsuseid ajaloo sündmuste käsitlemiseks ja asutatud riigi poolt rahastatud ajaloo tegelevaid organisatsioone, mida saab seostada eeskätt võimuaparaadi kolme eesmärgiga: kujundada ühtne ajalookäsitlus, n-ö kaitsta riigi ajalugu sisemiste ja välimiste ohtude eest ning põhjendada Venemaa võimuladviku seisukohti.

Riigiduum ja Föderatsiooninõukogu on vastu võtnud otsuseid ja pidanud arutelusid, kuidas tuleks ühiskonnas ajaloo seonduvaid teemasid käsitleda. Tegemist on mäletamist reguleeriva seadusloomega ehk „õigusaktidega, mis piiravad ajaloo sündmuste või -protsesside avalikku esitamist teatud viisil“.⁸³ 19. novembril 2012. aastal toimus Föderatsiooninõukogus erinevate asutuste (näiteks Föderaalassamblee ja Föderatsiooninõukogu Komitee) esindajate osalusel ümarlaud, kus peeti arutelu selle üle, kuidas vastu seista väidetavale mujal maailmas toimuvale Venemaa ajalookäsitluse moonutamisele, muuta positiivsemaks noorema põlvkonna hoiakuid ajaloo suhtes jm.⁸⁴ Lisaks 5. mail 2014 jõustus föderaalne seadus, millega sätestati, et aastatel 1945–1946 toimunud Nürnbergi kohtuprotsessi otsuste eitamist või vastupidiste seisukohtade

⁷⁷ Edele, *Fighting Russia's History Wars*, lk 94.

⁷⁸ McGlynn, *Memory Makers*, 2023, lk 30.

⁷⁹ Zygar, M. *All the Kremlin's Men: Inside the Court of Vladimir Putin*. New York, 2016, lk 106

⁸⁰ Belton, C. *Putin's People: How the KGB Took Back Russian and Then Took on the West*. London, 2020, lk 169, 255.

⁸¹ Zygar, *All the Kremlin's Men*, lk 223.

⁸² Belton, *Putin's People*, lk 169, 255.

⁸³ Bernsand, Törnquist-Plewa, *Introduction*, lk 7.

⁸⁴ О противодействии попыткам фальсификации истории народов в ущерб интересам России: Сборник материалов. Издание совета федерации, 2012.

levitamist seostatuna NSV Liidu tegevusega Teises maailmasõjas karistatakse kas rahatrahvi (näiteks 300 000 rubla ulatuses), sunnitöö või kuni viieaastase vangistusega.⁸⁵ 25. detsembril 2014 võeti vastu Venemaa sõjalise doktriini täiendatud versioon, milles määratleti ühe peamise sisepoliitilise sõjalise ohuna elanike, eeskätt noorte, „informatiivne mõjutamine“ viisil, mis erineb riiklikust ajalookäsitlusest.⁸⁶ 2021. aastal avaldati *Venemaa Föderatsiooni riiklik julgeolekustrateegia*.⁸⁷ Selles on korduvalt rõhutatud vajadust kaitsta Venemaa ajalookäsitlust: näiteks §87-s on kirjutatud, et USA, erinevad organisatsioonid jt ründavad Venemaa ajaloolisi väärtusi, ja §93 lõige 2 sätestab, et tuleb edendada ajaloolist ühtsust.⁸⁸ Konstantin Pahhaljuk on tähendanud, et kuna Venemaal ajalugu julgeolekustatakse (ehk muudetakse julgeolekuga seotud teemaks), siis käsitletakse kõiki nn ametliku ajalookäsitluse vastaseid seisukohti kui rünnakut riigi julgeoleku vastu.⁸⁹

Mariëlle Wijermars on tähendanud, et Venemaal on keeruline eristada riiklikke ja riigivõimuväliseid isikuid, organisatsioone vms.⁹⁰ Võimuaparaadi algatusel on Venemaal moodustatud ajaloo-organisatsioonid, mis tegelevad poliitilise eliidi seisukohtade toetamise ja põhjendamisega. Seda võidakse teha näiteks erialaseltside poolt korraldatud konverentsidel, kinnistamiseks varasemalt avaldatud ajaloo-organisatsioonide seisukohti, või organisatsioonide esindajate osalemise kaudu riigiametnike sõnavõttudel.⁹¹ Lisaks tuues esile mineviku tähtpäevi, et luua ühtset ajalookäsitlust.⁹² Sel moel on riigivõimu kontrolli all näiteks riiklike pühade tähistamine, mis omakorda piirab avalikkuse vabadust seda ise teha.⁹³ Anton Weiss-Wendt on argumenteerinud, et seostades ennast ajaloo-organisatsioonidega, tõstab Putin nende asutuste mainet.⁹⁴ Lisaks on teadlane tähendanud, et Venemaa ajaloo-organisatsioonide propaganda mõjutab eeskätt venelasi, mitte välismaalasi.⁹⁵

2009. aasta mais asutati toonase presidendi Dmitri Medvedevi (sünd 1965) eestvedamisel (tegelik algatus pärines Venemaa välisministeeriumilt) kolm aastat tegutsenud komisjon, mida

⁸⁵ Федеральный закон от 05.05.2014 N 128-ФЗ „О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации“. КонсультантПлюс.

⁸⁶ Военная доктрина Российской Федерации. Совет Безопасности Российской Федерации, 2014.

⁸⁷ Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400. Кремль, 2021.

⁸⁸ § 87, § 93, Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400.

⁸⁹ Pakhaliuk, *The Historical Past*, lk 292–293.

⁹⁰ Wijermars, *Memory Politics in Contemporary Russia*, lk 3.

⁹¹ Pakhaliuk, *The Historical Past*, lk 295.

⁹² *Ibid.*, lk 292.

⁹³ Wijermars, *Memory Politics in Contemporary Russia*, lk 21–22.

⁹⁴ Weiss-Wendt, *Putin's Russia*, lk 84.

⁹⁵ *Ibid.*, lk 252.

juhtis Sergei Narõškin, kes on alatest 2016. aastast Venemaa Välisluure Teenistuse direktor.⁹⁶ Kristian Lundby Gjerde on iseloomustanud teda kui „Kremlis ajaloopoliitika“ juhtfiguuri.⁹⁷ Komisjon pidi vastu seisma Venemaa ajalookäsitluste moonutamisele⁹⁸ ja Narõškini sõnul pidi suunama avalikkuse tähelepanu Venemaa ajalooõpikute sisule ning andma ajalooõpetajatele teadmisi, seismaks vastu katsetele ajalookäsitlust moonutada⁹⁹. Komisjoni tegevus ei andnud olulist tulemust.¹⁰⁰

2012. aastal (taas)asutati ajaloo-organisatsioonid Venemaa Ajaloo Selts (*Российское историческое общество*, lühendatult РИО/РИО) ja Venemaa Sõjaajaloo Selts (*Российское военно-историческое общество*, lühendatult РВИО/RVIO).¹⁰¹ Mõlema seltsi loomise eestvedaja oli Vladimir Medinski.¹⁰² Tegemist on riigi poolt rahastatud organisatsioonidega, mis oma juriidiliselt vormilt on mittetulundusühingud.¹⁰³ Mõlemad asutused on deklareerinud, et nad on taastatud vastavate tsaariaegsete seltside järeltulijatena. RIO eelkäija oli aastatel 1866–1920 tegutsenud Keiserliku Venemaa Ajaloo Selts (*Императорское Русское историческое общество*) ja RVIO oma 1907. aastal loodud Keiserliku Venemaa Sõjaajaloo Selts (*Императорское Русское военно-историческое общество*).¹⁰⁴

Kristian Lundby Gjerde on väitnud, et RIO-l on „juhtroll Kremlis ajaloopoliitikas”.¹⁰⁵ See pidi jätkama Medvedjevi-aegse komisjoni tööd.¹⁰⁶ Selts on tegelenud muuhulgas ajaloo õpetamise metoodika ja ajalooõpikute sisu välja töötamisega.¹⁰⁷ RIO juht on samuti Sergei Narõškin. Tema määramine ajaloo-organisatsiooni eesotsa ilma ajalooalast kõrgharidus omamata näitlikustab riigivõimu kontrolli asutuse tegevuse üle.¹⁰⁸

⁹⁶ Fedor, *Historical Falsification*, lk 111, 113.

⁹⁷ Gjerde, *The Use of History*, lk 152.

⁹⁸ Malinova, *Constructing the “Usable Past”*, lk 97.

⁹⁹ Нарышкин, С. Заседание Комиссии по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России. Кремль, 2009.

¹⁰⁰ Malinova, *Constructing the “Usable Past”*, lk 97.

¹⁰¹ Weiss-Wendt, *Putin’s Russia*, lk 56; RIO: <https://historyrussia.org>. RVIO: <https://histrf.ru>.

¹⁰² *Ibid.*, lk 5.

¹⁰³ *Ibid.*, lk 57, 79.

¹⁰⁴ Лапин, В. В. Российское историческое общество (РИО) и Российское военно-историческое общество (РВИО) как инструменты исторической политики первой четверти XXI века. – Миллера, А. И., Ефременко, Д. В. (toim). *Политика памяти в современной России и странах Восточной Европы. Актеры, институты, нарративы*. СПб, 2020, lk 80.

¹⁰⁵ Gjerde, *The Use of History*, lk 161.

¹⁰⁶ Weiss-Wendt, *Putin’s Russia*, lk 14, 17.

¹⁰⁷ Миллер, А. И. Введение. Большие перемены. Что нового в политике памяти и в ее изучении? – Миллера, А. И., Ефременко, Д. В. (toim). *Политика памяти в современной России и странах Восточной Европы. Актеры, институты, нарративы*. СПб, 2020, lk 17.

¹⁰⁸ Weiss-Wendt, *Putin’s Russia*, lk 80.

RIO partnerasutus on RVIO, mille eesmärgid ühtivad Venemaa Ajaloo Seltsi omadega,¹⁰⁹ kuid vastavalt 29. detsembri 2012. aasta ukaasile peaks organisatsiooni tegevus lisaks „tagama sõjaajalooliste saavutuste populariseerimise, kasvatama patriotismi ja tõstma sõjaväeteenistuse prestiiži“¹¹⁰. Samuti pidi selts muutma ajalugu ühiskonnas populaarsemaks, näiteks tootes ajalooteemalisi filme.¹¹¹ RVIO tegevuste raames on organiseeritud lastelaagreid, püstitatud ausambaid, viidud läbi arheoloogilisi väljakaevamisi jm.¹¹² RVIO andmetel korraldatakse igal aastal rohkem kui 50 sõjaajalooüritust, milles väidetavalt osaleb Venemaalt ja välismaalt üle 1 700 000 inimese.¹¹³ Organisatsiooni eesotsas on Vladimir Medinski.¹¹⁴ Anton Weiss-Wendt on kirjutanud, et RVIO veebileheküljel avaldatud artiklid vastavad Venemaa võimuladviku suunistele.¹¹⁵ 2018. aastal sõlmiti koostööleping RVIO ja Venemaa välisministeeriumi vahel.¹¹⁶ Jade McGlynn on täheldanud, et ajalooliste sündmuste jm kohta info saamiseks pöörduvad eriti noored eeskätt RVIO veebilehe kui Venemaa kõige populaarsem ajalooportaali poole.¹¹⁷

¹⁰⁹ *Ibid.*, lk 18, 56–57.

¹¹⁰ Указ Президента Российской Федерации от 29.12.2012 г. № 1710. Кремль, 2012.

¹¹¹ McGlynn, *Memory Makers*, lk 139–140.

¹¹² Weiss-Wendt, *Putin's Russia*, lk 97.

¹¹³ Военно-исторические фестивали. Российское военно-историческое общество.

¹¹⁴ McGlynn, *Memory Makers*, lk 135.

¹¹⁵ Weiss-Wendt, *Putin's Russia*, lk 81.

¹¹⁶ Лапин, *Инструменты исторической*, lk 94.

¹¹⁷ McGlynn, *Living Forms of Patriotism*, lk 231.

2. Uusikaupunki rahuleping ja selle käsitlemine Venemaa propagandas aastatel 2012–2024

2.1 Uusikaupunki rahuleping (1721)

1721. aastal sõlmitud Uusikaupunki rahulepinguga Rootsi kuningriigi ja Venemaa tsaaririigi vahel määrati kindlaks Põhjasõja (1700–1721) lõpetamise tingimused. UR-ga sätestati nii „administratiivsete institutsioonide“ korraldus kui ka rahulepingus mainitud territooriumide elanikega seonduvad tingimused.¹¹⁸ Leping koosnes 24-st sättest, mis käsitlesid Rootsi ja Venemaa omavahelisi suhteid, territoriaalseid muudatusi, sõjavangide vahetust, vägede väljaviimist, amnestiat jm. Kuna Venemaa propagandistlikes seisukohtades aastatel 2012–2024 käsitletakse sätteid nr 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10 ja 14, keskendutakse eeskätt nende selgitamisele.

UR-s käsitlevad Venemaa ja Rootsi vahelisi suhteid sätted nr 1 ja 7. Esimeses lepingupunktis nähti ette „kestev, siiras ja püsiv rahu“ Rootsi kuningriigi ja Venemaa tsaaririigi vahel ning sõja kahe osapoole igasuguse vaenutegevuse lõpetamine. Lisaks kirjutati selles „heenaaberlike suhete“ loomisest ning „kasu ja turvalisuse“ edendamisest.¹¹⁹ Seitsmenda artikli kohaselt ei tohtinud tsaaririik sekkuda Rootsi kuningriigi siseasjadesse (näiteks troonipärimisõiguse ja valitsuskorraldusega seotud küsimustesse¹²⁰), ega abistada neid, kes peaksid seda tegema.¹²¹ Venemaa ajaloo uurimisele keskendunud Taani teadlase Hans Baggeri (1941–2016) hinnangul oli see säte rootslaste jaoks rahulepingus kõige olulisem.¹²²

Uusikaupunki rahulepingus käsitleti ka amnestia väljakuulutamist ja sõjavangide vahetust. Teise sätte kohaselt kuulutati mõlemale osapoolele välja amnestia sõjategevuse ajal toime pandud vaenutegevuse eest. Tsaar Peeter I (1672–1725) nõudel olid erandiks Rootsi kuningriigi eest võidelnud (1708. aastal pooli vahetanud¹²³) Vasakkalda-Ukraina kasakad ja nende juht

¹¹⁸ Liikanen, I. Territoriality, State, and Nationality in the Making of Borders of Finland: The Evolving Concept of Border in the Peace Treaties between Russian and Sweden, 1323–1809. – *Russian Sociological Review*, 2014/13, No 4, lk 111.

¹¹⁹ § 1 Uusikaupunki rahuleping.

¹²⁰ Bagger, H. *Ruslands alliancepolitik efter freden i Nystad* (Københavns Universitets Slaviske Institut: 4). København, 1974, lk 111.

¹²¹ § 7 Uusikaupunki rahuleping. Vt Kirby, D. *Northern Europe in the Early Modern Period: The Baltic World 1492–1772*. London, New York, 1990, lk 313.

¹²² Bagger, *Ruslands alliancepolitik*, lk 109–110.

¹²³ Boeck, B. J. *Imperial Boundaries: Cossack Communities and Empire-Building in the Age of Peter the Great* (New Studies in European History). Cambridge, 2009, lk 172.

hetman Ivan Mazepa (1639–1709).¹²⁴ Lepingu 14. säte määras kindlaks nii mõlema osapoole sõjavangide vahetuse kui ka reguleeris selle praktilist korraldamist.¹²⁵

UR-s kirjutati territoriaalsetest muudatustest selle neljandas sättes, mille kohaselt läksid „igavaseks ajaks“ Venemaa koosseisu järgmised territooriumid: Eesti- ja Liivimaa kubermangud, Ingerimaa, osa Karjalast, Saare- ja Hiiumaa, Muhu saar, nimeliselt täpsustamata saared Eesti- ja Liivimaa kubermangude, Kuramaa ning Ingerimaa rannikul ning „linnadest ja linnustest“ Viiburi, Käkisalmi, Riia, Daugavgrīva, Pärnu, Tallinn, Tartu ja Narva.¹²⁶ Rootsi ajaloolane Göran Wensheim (sünd 1944) on täheldanud, et Venemaa jaoks oli rahuläbirääkimiste ajal üks olulisemaid nõudmisi seotud just territooriumidega,¹²⁷ mida on toonitanud ka Hans Bagger¹²⁸. UR-ga kinnitati „de iure“ tsaaririigi koosseisu Balti kubermangud, mida „de facto“ viidi ellu 1710. aasta kapitulatsioonaktidega (välja arvatud Saaremaa¹²⁹).¹³⁰ UR-ga sai Peeter I soovitud territooriumid Baltikumi rannikualadel.¹³¹

UR viies säte käsitles kahte teemat. Esiteks, rahulepingu ratifitseerimise järel¹³² pidi tsaar nelja nädala jooksul tagastama Rootsi kuningale Soome (välja arvatud need alad, mis oli määratud Venemaale eelneva sättega), loovutades ka igasugused territoriaalsed nõudmised sellele alale, ja teiseks sätestati, et Venemaa peab maksma Rootsi „kuningale ja Rootsi kuningriigile“ kaks miljonit riigitaalrit.¹³³ Rahulepingus ei täpsustatud, mille eest summa maksti. Seda on järeldatud üksnes muude asjaolude pinnalt. Eesti ajaloolased Mati Laur (sünd 1955) ja Helmut Piirimäe (1930–2017) on kirjutanud, et seda maksti kompensatsiooniks Liivimaa kubermangu eest.¹³⁴ Göran Wensheim on täheldanud, et Peeter I olevat andnud Venemaa saadikutele¹³⁵ ühe

¹²⁴ § 2 Uusikaupunki rahuleping.

¹²⁵ § 14 Uusikaupunki rahuleping. Vt Henriksson, H. The Nystad Congress and the Release of Russian Prisoners of War in 1721. – *Textus et Studia*, 2022/30, No 2, lk 13.

¹²⁶ § 4 Uusikaupunki rahuleping.

¹²⁷ Wensheim, G. *Studier kring freden i Nystad* (Bibliotheca historica Lundensis: 29). Lund, 1973, lk 179.

¹²⁸ Bagger, *Ruslands alliancepolitik*, lk 111.

¹²⁹ Luts-Sootak, M. *Die baltischen Kapitulationen von 1710 und die Gesetzbücher des 19. Jahrhunderts.* – Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. (toim). *Die baltischen Kapitulationen von 1710: Kontext–Wirkungen–Interpretationen* (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte: 23). Köln, Weimar, Wien, 2014, lk 170.

¹³⁰ Piirimäe, *The Capitulations of 1710*, 2014, lk 72.

¹³¹ Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. *Einleitung.* – Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. (toim). *Die baltischen Kapitulationen von 1710: Kontext–Wirkungen–Interpretationen* (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte: 23). Köln, Weimar, Wien, 2014, lk 7.

¹³² Ratifitseerimine pidi toimuma peale UR sõlmimist kolme nädala jooksul. § 24 Uusikaupunki rahuleping.

¹³³ § 5 Uusikaupunki rahuleping.

¹³⁴ Laur, M. *Eesti ala valitsemine 18. sajandil (1710–1783)*. Tartu, 2000, lk 36; Piirimäe, H. *Põhjasõda.* – Laur, M., Vahtre, S. (toim). *Eesti Ajalugu IV: Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni*. Tartu, 2003, lk 44.

¹³⁵ *Rahukõnelustes osalesid Venemaa pool krahv Heinrich Johann Friedrich Ostermann (1686–1747) ja krahv Jacob Daniel Bruce (1669–1735)*. Henriksson, *The Nystad Congress*, lk 9.

peamise suunise saada kinnitus tsaaririigi territoriaalsete vallutuste kohta Põhjasõjas ja rõhutanud, et Liivimaa kubermangu kuulumise tunnustamiseks Venemaa koosseisu oldi nõus maksma „suuremat rahasummat“.¹³⁶ Suurbritannia ajaloolane David G. Kirby (sünd 1942) on samuti kirjutanud, et Peeter I pidas Balti kubermange kaubanduslikult oluliseks piirkonnaks ja tsaari jaoks oli selle territooriumi üle kontrolli saavutamine „prestiiži küsimus“.¹³⁷

UR kuuenda sätte järgi pidi Rootsi saama igal aastal kaubelda teraviljaga tollivabalt Tallinna, Riia ja Kuressaare sadamates 50 000 rubla eest.¹³⁸ Kirby on täheldanud, et Rootsi kuningriigi jaoks oli teraviljakaubandus Balti kubermangude vahendusel oluline sissetulekuallikas (näiteks 1699. aastal saadi Eesti kubermangust kasumit 334 000 hõbetaalrit ja Liivimaalt 404 596 hõbetaalrit).¹³⁹ Helmut Piirimäe hinnangul oli UR-s määratletud kaubavahetuse maht viljakoguste mõttes märkimisväärselt väiksem, kui see oli Põhjasõja eelsel ajal.¹⁴⁰

UR-s on käsitletud Balti kubermangude erioigustega seonduvaid teemasid sätetes nr 9 ja 10. Üheksandas lepingupunktis määrati kindlaks „Eesti-, Liivi- ja Saaremaa elanikele, nii aadlikele kui ka mitteaadlikele, ning linnadele, magistratidele (gildidele ja tsunftidele) /.../ privileegide, tavade ja õiguste“ säilitamine, nagu see oli olnud Rootsi ajal.¹⁴¹ Kümnenda sätte kohaselt jäi seal kehtima rootsiaegne kirikukorraldus ning lubati luterluse ja õigeusu vaba praktiseerimist.¹⁴² Eesti ajaloolase Andres Andreseni (sünd 1971) hinnangul oli UR „Eesti kirikukorralduse jaoks kõige olulisem õigusakt“.¹⁴³

¹³⁶ Wensheim, Freden i Nystad, lk 179.

¹³⁷ Kirby, D. Peter the Great and the Baltic. – Hughes, L. (toim). Peter the Great and the West: New Perspectives (Studies in Russia and East-Europe). London, 2000, lk 179, 185.

¹³⁸ § 5 Uusikaupunki rahuleping. Vt Laur, M. Kaubandus, käsitöö ja tööndus. – Laur, M., Vahtre, S. (toim). Eesti Ajalugu IV: Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni. Tartu, 2003 lk 181.

¹³⁹ Kirby, Northern Europe, 1990, lk 257.

¹⁴⁰ Piirimäe, Põhjasõda, 2003, lk 44.

¹⁴¹ § 9 Uusikaupunki rahuleping. Vt Laur, Eesti ala valitsemine, 2000, lk 36–37.

¹⁴² § 10 Uusikaupunki rahuleping.

¹⁴³ Andresen, A. Der Systemwechsel in der Kirchenleitung Estlands nach 1710 und seine Bedeutung für ein Paradigma der deutschbaltischen Geschichtsschreibung. – Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. (toim). Die baltischen Kapitulationen von 1710: Kontext–Wirkungen–Interpretationen (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte: 23). Köln, Weimar, Wien, 2014, lk 97. Vt ka Andresen, A. Õigusliku järjepidevuse küsimusest Eestimaal asehalduskorra ajal kapitulatsioonide ja Uusikaupunki rahulepingu taustal. – Uutmoodi ja paremini! Ühiskondlikest muutustest 18. sajandil ja 19. sajandi algul (Rahvusarhiivi toimetised = Acta et Commentationes Archivi Nationalis Estoniae, 2/33). Tartu: Rahvusarhiiv, lk 89–105.; Andresen, A. Schirreni-Wittrami ajaloomüüt ja õigusliku järjepidevuse katkestus Eestimaal. – Seppel, M., Maasing, M. (koost). Muutused, ümberkorraldused, uuendused: varauusaja arengujooned Eesti- ja Liivimaal 1520–1800 (ACTA Universitatis Tallinnensis. Humaniora). Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2023, lk 164–186.

2.2 Bakalaureusetöös kasutatud Venemaa propagandamaterjalid

Bakalaureusetöös sisalduv Venemaa propagandistlik materjal UR teemal hõlmab võimueliidi sõnavõtude üleskirjutusi, riiklikul tasemel kirjastatud trükist, ajaloolaste poolt läbiviidud videokursusi ning audioloenguid, temaatiliste konverentside salvestusi ja ajalooa tegelevate organisatsioonide poolt korraldatud ürituste kajastusi seltside ametlikel veebilehtedel ning lõpetuseks kirjutisi veebiportaalis *RuBaltic*. Kokku on töös analüüsitud 38-t erinevat allikat.

Töös kasutatud propagandistlikud allikad on jagatud kolme rühma:

1. Venemaa võimueliidi sõnavõttud (tähistatud järgnevas analüüsis vastavalt A1–A6).
2. RIO ja RVIO veebilehekülgedel avaldatud artiklid, video- ja audioloengud ning nende organisatsioonide poolt korraldatud ürituste kajastused (B1–B17).
3. Kirjutised portaalis *RuBaltic* (C1–C15).

Mitmekülgne allikate valik võimaldab uurida, kas leidub ühiseid jooni UR käsitlemisel ja tõlgendamisel eri tasanditel. Samas on siinkohal oluline märkida, et arvestades Venemaa mõjutustegevuse ulatust ja eri vorme, pole tegemist kompaktselt ja lõpliku infokogumiga. Lisaks toodetakse propagandamaterjale jooksvalt juurde.

Bakalaureusetöös kasutatakse peamiselt internetiallikaid, mistõttu täpsustatakse materjalide valikut. Veebilehekülgede puhul valiti kõikide veebiotsingute puhul esmaseks otsingusõnaks *ништадтский мирный договор/ништадтский мир* (*Uusikaupunki rahuleping, Uusikaupunki rahu*). Kui otsingule selle märksõnaga tulemusi ei leidunud, laiendati märksõnade ringi järgmiste otsingusõnadega: *Пётр I (Великий, Первый)* (*Peeter I, Peeter Suur, Peeter Esimene*), *(великая, третья) северная война* (*Suur, Kolmas Põhjasõda*), *18 век* (*18. sajand*). Venemaa võimuladviku Uusikaupunki rahulepinguga seonduvate seisukohtade leidmiseks otsiti allikaid nii Venemaa Presidendi ja välisministeeriumi veebilehekülgedelt¹⁴⁴ kui ka Venemaa populaarsematest uudisteportaalidest (*RIA Novosti, Gazeta, Regnum*), kasutades otsingu tegemisel valitud isikute nimesid (s.o. Vladimir Putin, Vladimir Medinski, Sergei Lavrov, Vladimir Žirinovski).

¹⁴⁴ Президент России (<http://kremlin.ru>), Министерство иностранных дел Российской Федерации (<https://mid.ru>).

RIO ja RVIO veebilehekülgedel otsingute tegemisel lähtuti samuti eelnevalt loetletud märksõnadest, aga ka internetilehtede menüüdes olevatest kategooriatest, piiritledes otsingut sündmuste ajateljel 18. sajandiga. Materjalide valikul portaalist *RuBaltic* on küll kasutatud eelnevalt nimetatud märksõnu, aga võib kahtluse alla seada veebilehekülje otsingumootori poolt pakutud tulemuste tõepärasuse, kuna vaatamata otsingusõnade muutmisele saadi tulemuseks kas sama ümardatud arv vastuseid või otsingutulemuste suurusjärgud olid tihtipeale sarnased. Näiteks, kui otsida märksõnu *Eesti* (*Эстонский*) või *Peeter I* (*Пётр Первый*), saab mõlemale otsingule täpselt 500 vastet. Lisaks näitab otsingutulemuste arv rohkem vastuseid, kui on allikaid, millele on tegelik ligipääs, kuna otsingutulemusi kajastavaid lehekülgi vahetades kuvati neil samad artiklid.

Bakalaureusetöösse valitud Venemaa võimueliidi liikmete sõnavõttud UR kohta:

- Sotsiaalmeediapostitused Vladimir Žirinovskist seoses 2019. aasta novembris puhkenud vaidlusega tollase Eesti Vabariigi Riigikogu esimehe Henn Põlluaasaga (sünd 1960), mida on vahendatud uudisteportaalil *RIA Novosti*.¹⁴⁵ **(A1)**
- Intervjuu Vladimir Medinskiga, mis on avaldatud 12. veebruaril 2020. aastal uudiste veebileheküljel *RIA Novosti*.¹⁴⁶ **(A2)**
- Vladimir Žirinovski kõne 30. augustil 2021. aastal Moskvast tegutsevas Maailma Tsivilisatsioonide Ülikoolis (*Университет Мировых Цивилизаций*) toimunud Baltikumi Venemaa tsaaririigiga liitumise 300. aastapäevale pühendatud ümarlinal.¹⁴⁷ Selle videofail on postitatud Venemaa LDPR *YouTube*'i kontole. **(A3)**
- Vladimir Putini kõne 9. juunil 2022. aastal toimunud kohtumisel Peterburi rahvusvahelisel majanduskonverentsil SPIEF (*Петербургский международный экономический форум*) osalejatega.¹⁴⁸ Üritus toimus Peeter I 350. sünniaastapäeval. **(A4)**
- Vladimir Medinski poolt videojagamise platvormil *YouTube* läbi viidud 18-osaline loengukursus nimega *Peetri ajad* (*Петровские времена*).¹⁴⁹ N-ö loengutes käsitleb ta Peeter I elukäiku, reforme, Põhjasõda jm. Videod on postitatud ajavahemikus 9. juuni 2022–18. oktoober 2022 *YouTube*'i kontole *Dostojevski loengusaal* (*Лекторий Достоевский*). Tegemist on RVIO ühe koostööpartneriga.¹⁵⁰ Kaheksandas loengus *Peeter*

¹⁴⁵ Жириновский оценил слова эстонского спикера об „аннексированных землях“. РИА Новости, 2019.

¹⁴⁶ Мединский, В. Владимир Мединский: отстаивать правду. РИА Новости, 2020.

¹⁴⁷ ЛДПР, Жириновский, В. Лекции профессора Жириновского: „300 лет вступления Прибалтики в состав России“. YouTube, 2021.

¹⁴⁸ Путин, В. Встреча с молодыми предпринимателями, инженерами и учёными. Кремль, 2022.

¹⁴⁹ Петровские времена. YouTube, 2022.

¹⁵⁰ Партнёры. Российское военно-историческое общество.

I: *Võit Põhjasõjas. Vene impeeriumi väljakuulutamise (1710–1721)*, mis on avaldatud 21. juulil 2022. aastal, käsitleb Medinski süvendatult Uusikaupunki rahulepingut.¹⁵¹ **(A5)**

- Sergei Lavrovi sõnavõtt Riigiduumas infotunnis (stenogrammi põhjal) 15. veebruaril 2023. aastal, mis on kättesaadav Venemaa Välisministeeriumi veebileheküljel.¹⁵² **(A6)**

Töös kasutatud RIO ja RVIO veebilehekülgedel avaldatud artiklid UR kohta:

- 15. detsembril 2015. aastal RVIO avaldatud blogipostitus, mis koondab nelja ajaloolase (Sergei Solovjovi, Nikolai Kostomarovi, Aleksandr Bohhanovi, Mihhail Gorinovi) seisukohti Uusikaupunki rahulepingu ja Põhjasõja kohta. Kirjutise lõpuosas sisaldub tekstiosa, mille autorit pole mainitud.¹⁵³ UR-t on tekstis käsitletud Nikolai Kostomarovi autorsusega kirjutatud tekstiosas. **(B1)**
- 15. detsembril 2015. aastal ilmunud RVIO blogipostitus *Põhjasõda*, millesse on koondatud erinevad primaarallikad (näiteks sõjapäevikute katked) ning samuti Sergei Solovjovi ja Vassili Kljutševski seisukohad sõjategevuse jm kohta. Lisaks oli blogipostituse lõpus (autor täpsustamata) tekstiosa *Põhjasõja tulemused*, milles käsitleti UR-t.¹⁵⁴ **(B2)**
- Anton Trofimovi¹⁵⁵ 10. septembril 2019. aastal RVIO ilmunud artikkel *Kuidas Rootsi sõlmis Venemaaga „häbiväärse“ rahu*.¹⁵⁶ **(B3)**
- Oksana Bariova 10. septembril 2021. aastal RVIO avaldatud artikkel *Üks samm eemal impeeriumist. Kuidas Uusikaupunki rahu muutis meie riigi ajalugu?*¹⁵⁷ RVIO veebileheküljel on kirjas, et tegemist on ajaloolase ja ajakirjanikuga, kes lõpetas Moskva Riiklikus Ülikoolis ajaloo eriala 2017. aastal.¹⁵⁸ **(B4)**

¹⁵¹ Лекторий Достоевский. Мединский, В. Серия 8. Петр I: Победа в Северной войне. Провозглашение Российской Империи (1710–1721). YouTube, 2022.

¹⁵² Выступление Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова и ответы на вопросы на „правительственном часе“ в Государственной Думе Федерального Собрания Российской Федерации, Москва, 15 февраля 2023 года. Министерство иностранных дел Российской Федерации, 2023.

¹⁵³ Ништадтский мир. Российское военно-историческое общество, 2015a.

¹⁵⁴ Северная война. Российское военно-историческое общество, 2015b.

¹⁵⁵ RVIO veebileheküljel pole täpsustatud, kellega on täpsemalt tegemist, aga ta on 08.05.2025 seisuga avaldanud 302 kirjatükki. Трофимов Антон. Российское военно-историческое общество.

¹⁵⁶ Трофимов, А. Как Швеция заключила „постыдный“ мир с Россией. Российское военно-историческое общество, 2019.

¹⁵⁷ Баринава, О. В шаге от империи. Как Ништадтский мир изменил историю нашей страны. Российское военно-историческое общество, 2021.

¹⁵⁸ Баринава Оксана Алексеевна. Российское военно-историческое общество. 08.05.2025 seisuga on Barinova avaldanud RVIO veebileheküljel 203 artiklit.

- Venemaa TA Venemaa ajaloo instituudi töötaja Vladimir Artamonovi 23. novembril 2021. aastal RIO ilmunud artikkel *Impeeriumi alguses: 300 aastat Uusikaupunki rahu*. „*Uue mõtte ja eluviisi poole*“.¹⁵⁹ **(B5)**
- Venemaa TA ajaloo ja arheoloogia instituudi Uurali haru ajalooprofessori Dmitri Redini 13. detsembril 2021. aastal RIO avaldatud artikkel „*Mitteolemisest eksistentsi*“. *Uusikaupunki rahu sõlmimise 300. aastapäeval*.¹⁶⁰ **(B6)**
- Maksim Korševi 25. detsembril 2021. aastal RVIO avaldatud artikkel *Uusikaupunki rahu ja selle tagajärjed*.¹⁶¹ **(B7)**
- 26. märtsil 2024. aastal ilmunud RVIO artikkel *Peeter I reformide hind* (autorlus täpsustamata), mille juures on märge, et see on valminud „ekspertide“ koostöös ja kirjutise väljaandmist on toetanud Venemaa haridusministeerium. Lisaks on artikli lõpus interaktiivne test artikli materjalide kohta.¹⁶² **(B8)**
- Anna Hrustaljova 30. augustil 2024. aastal RIO avaldatud artikkel *30. augustil 1700 astus Venemaa Põhjasõtta, mis kestis 21. aastat*.¹⁶³ **(B9)**
- 2. novembril 2024. aastal RIO avaldatud artikkel (autorit mainimata) *2. novembril (22. oktoobril) 1721 kuulutati Venemaa impeeriumiks*.¹⁶⁴ **(B10)**

Uurimuses kasutatud RIO poolt korraldatud ürituste kajastused UR teemal:

- Sergei Narõškini kõnetekst 23. detsembril 2020. aastal Peeter I 350. sünniaastapäeva tähistamise ettevalmistustele pühendatud RIO ümarlaul.¹⁶⁵ **(B11)**
- Eri esinejate ettekanded 23. septembril 2021. aastal Venemaa Välisministeeriumi Moskva Riiklikus Rahvusvaheliste Suhete Instituudis (lühendatult МГИМО/MGIMO) toimunud konverentsil *Impeeriumi sünd ida ja lääne vahel (Рождение империи между Востоком и Западом)*.¹⁶⁶ Ürituse korraldamisega tegelesid mitmed Venemaa ajaloo-organisatsioonid nagu RIO, Ajaloolise Perspektiivi Fond (*Фонд исторической перспективы*, lühendatult

¹⁵⁹ Артамонов, В. На старте империи: 300 лет Ништадтскому миру. „К новому смыслу и образу жизни“. Российское историческое общество, 2021.

¹⁶⁰ Редин, Д. „Из небытия в бытие“. К 300-летию заключения Ништадтского мира. Российское историческое общество, 2021.

¹⁶¹ Коршев, М. Ништадтский мир и его последствия. Российское военно-историческое общество, 2021.

¹⁶² Цена реформ Петра I. Российское военно-историческое общество, 2024.

¹⁶³ Хрусталёва, А. 30 августа 1700 года Россия вступила в Северную войну, которая продолжалась 21 год. Российское историческое общество, 2024.

¹⁶⁴ 2 ноября (22 октября) 1721 года Россия была провозглашена империей. Российское историческое общество, 2024.

¹⁶⁵ Нарышкин, С. Сергей Нарышкин: „Победа в Северной войне вынудила Европу признать роль России“. Российское историческое общество, 2020.

¹⁶⁶ МГИМО, Конференция „Рождение империи между Востоком и Западом“. YouTube, 2021.

ФИП/FIP) ja Isamaa Ajaloo Fond (Фонд „История Отечества“). Konverentsil võtsid sõna Vladimir Medinski, MGIMO rektor, ajaloolane ja diplomaat Anatoli Torkunov (sünd 1950), Sergei Narõškin, RIO nõukogu liige ja diplomaat Nadežda Varinova, Venemaa TA Üldajaloo instituudi endine direktor Aleksandr Tšubarjan, FIP-i direktor Natalja Narotšnitskaja, ajaloolane Mihhail Lipkin jt. Samuti toimus ürituse lõpus 30-minutiline küsimuste voor. Korraldajate sõnul oli konverentsil üle 100 osaleja välisriikidest, näiteks Bulgaariast, Saksamaalt, Serbiast, Ameerika Ühendriikidest, Ukrainast, Soomest ja Eestist.¹⁶⁷ **(B12)**

- UR sõlmimise 300. aastapäeva raames rahulepingule pühendatud „kunstilise postmargi“ esitlemine 23. septembril 2021. aastal MGIMO-s toimunud konverentsi eel. Postmark kuulus markide sarja *Vene diplomaatia ajalugu (История российской дипломатии)*. Üritusel osalesid Narõškin, Medinski ja Torkunov. Nende sõnavõttude on kajastatud RIO veebileheküljel, vahendatuna Vera Marunova poolt.¹⁶⁸ **(B13)**

Bakalaureusetöös on analüüsitud ka ühte 2021. aastal avaldatud trükist pealkirjaga *Uusikaupunki rahuleping ja Venemaa impeeriumi süünd 1721–2021*.¹⁶⁹ **(B14)** Teost tutvustas MGIMO konverentsil Narotšnitskaja,¹⁷⁰ kes andis ka „teaduslikud suunised“ raamatu kirjutamiseks. Raamat on valminud FIP ja Venemaa Välisministeeriumi koostöös. Trükises on väidetud, et see on esimene põhjalik teos Venemaal, mis käsitleb UR-t.¹⁷¹ Raamat koosneb seitsmest osast. Esimeses peatükis esitab Narotšnitskaja sissejuhatuse teemasse. Teine osa sisaldab Vene Föderatsiooni Välisministeeriumi Vene keisririigi Välispoliitika arhiivis (Фонд Архива внешней политики Российской империи МИД РФ) hoitavat UR käsikirjalist ja trükitud versiooni.¹⁷² Kolmanda peatüki autorit pole mainitud. Selles antakse arheograafilise ülevaade UR kohta, aga käsitletakse ka lepingu sisu sätete lõikes.¹⁷³ Neljanda osa (*Peeter I – Diplomaat. Suur saatkond ja Uusikaupunki rahuleping*) on kirjutanud ajaloolane Gennadi

¹⁶⁷ *Ibid.*, 2min.

¹⁶⁸ Марунова, В. К 300-летию Ништадтского мирного договора выпущена художественная почтовая марка. Российское историческое общество, 2021.

¹⁶⁹ Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (под ред). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва: Вече, 2021.

¹⁷⁰ МГИМО, Конференция, 49min.

¹⁷¹ Нарочницкая, Н. А. „Вечный, истинный и нерушимый“. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва, 2021, lk 10.

¹⁷² Текст Ништадтского мирного договора. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва, 2021, lk 12–65.

¹⁷³ Археографическое пояснение к Ништадтскому мирному договору. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва, 2021, lk 66–72.

Sanin (1937–2022).¹⁷⁴ Viienda peatüki (*Uusikaupunki rahuleping ja Venemaa-Rootsi suhete põhimõtted 18. sajandil*) autor on Igor Nogajev,¹⁷⁵ kelle kohta on kirjutatud raamatu autorite tutvustuses, et tegemist on Venemaa telekanalite võrgustiku *Venemaa täna (Россия сегодня)* töötaja ning uudisteportaali *Välismeedia (ИноСМИ)* toimetaja. Kuues ja seitsmes peatükk UR-t ei käsitle.

Töös kasutatud RVIO veebileheküljel kajastatud video- ja audioleengud UR kohta:

- Rahvusliku Uurimisülikooli „Kõrgem Majanduskool“ (*Национальный исследовательский университет "Высшая школа экономики"*) ajaloolase Igor Orlovi 9. veebruaril 2015. aastal avaldatud videokursus *Vene impeeriumi välispoliitika 18. sajandi esimesel poolel*.¹⁷⁶ **(B15)**
- Venemaa TA Venemaa ajaloo instituudi teaduri Gennadi Sanini audioleengud, mille raames ta käsitles UR-t: *Peeter I kui diplomaat ja Peeter I diplomaadid* **(B16)**¹⁷⁷ ning *Peeter I ja Põhjasõda 1700–1721* **(B17)**¹⁷⁸. Mõlemad audioleengud on RVIO veebileheküljele üles laetud 14. novembril 2018. aastal. Need on osa üldisest seeriast *Loengusaal „Ajaloolised laupäevad“*, mille raames on avaldatud väidetavalt alates 2016. aastast iganädalaselt loenguid Venemaa ajaloo teemadel. Tegemist on RVIO ja Venemaa kultuuriministeeriumi vahelise koostööprojektiga, olles osa „ellu viidavast haridusprojektist“.¹⁷⁹

Uurimuses kasutatud kirjutised portaalist *RuBaltic*:

- Laima Katse (Катсе, Каце)¹⁸⁰ 23. novembril 2015. aastal ilmunud artikkel *Nõukogude okupatsiooni kahjud: kes kellele ikka võlgneb?*¹⁸¹ seoses 5. novembril 2015. aastal Balti riikide tollaste justiitsministrite (Urmas Reinsalu, Dzintars Rasnačsi, Juozas Bernatoni)

¹⁷⁴ Санин, Г. А. Петр I – дипломат. Великое посольство и Ништадтский мир. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва, 2021, lk 73–111.

¹⁷⁵ Ногаев, И. В. Ништадтский мир и принципы Российско-Шведских отношений в XVIII веке. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва, 2021, lk 112–132.

¹⁷⁶ История.РФ. Орлов, И. Внешняя политика Российской империи первой половины XVIII столетия. Youtube, 2015.

¹⁷⁷ Санин, Г. Петр I как дипломат и дипломаты Петра I. Российское военно-историческое общество, 2018a.

¹⁷⁸ Санин, Г. Петр I и Северная война 1700–1721 годов. Российское военно-историческое общество, 2018b.

¹⁷⁹ Лекторий „Исторические субботы“. Российское военно-историческое общество.

¹⁸⁰ Portaali *RuBaltic* veebileheküljel pole täpsustavat teavet autori kohta, aga teisel propagandistlikul veebileheküljel *Baltnews* on kirjutatud, et tegemist on ajakirjanikuga, kes on seal avaldanud 2016. aastal ühe artikli *Vihkamise „roheline kaart“: Balti riigid küsivad ELilt õigust meediat tsenseerida Balti vabariigid on astunud aktiivselt lahingusse vaenlase televisiooniga ja viivad läbi pidevat teabekampaaniat oma idanaabri meedia diskrediteerimiseks. Rohkem informatsiooni isiku kohta ei leidu läti- ega venekeelse nimekuju järgi otsides. Автор. Лайма Катсе Журналист. BaltNews.*

¹⁸¹ Катсе, Л. „Ущерб от советской оккупации“: кто кому остался должен?. RuBaltic, 2015.

- allkirjastatud otsusega algetada nendes riikides Nõukogude Liidu okupatsiooni poolt põhjustatud kahjude uurimine¹⁸². Kirjutise alguses kajastati tollaste Riigiduuma saadikute Valeri Raškini ja Sergei Obuhhovi seisukohti. **(C1)**
- 2. veebruaril 2017. aasta avaldatud blogipostitus (autor täpsustamata) Tartu rahulepingu sõlmimise kohta.¹⁸³ **(C2)**
 - Intervjuu Vladimir Žirinovskiga (intervjueerija Dmitri Mart), mis on avaldatud 4. detsembril 2017. aastal ja milles vahendati varasemalt uudistekanalil *Sputnik Leedu* levitatud intervjuud.¹⁸⁴ **(C3)**
 - Endise Läti erakonna Läti Vene Liit üks liikmetest Aleksandr Filei on avaldanud kaks artiklit, mis käsitlesid Uusikaupunki rahulepingut. 4. septembrist 2019. aastast pärineb kirjutis *Teel Vene impeeriumi poole: kuidas venelased Baltimaad tagasi vallutasid* **(C4)**¹⁸⁵ ja 5. septembrist 2019. aastast *Sõda Baltikumi pärast: kuidas Peeter I raius „akna Euroopasse“* **(C5)**¹⁸⁶.
 - Mark Fedotovi 25. jaanuaril 2021. aastal avaldatud artikkel *Tõde baltisakslaste kohta: kes oli esimene russofoob Baltikumis?*.¹⁸⁷ **(C6)**
 - 30. augustil 2021. aastal on avaldatud neli blogipostitust (autor mainimata) Vladimir Žirinovski sõnavõttust Maailma Tsivilisatsioonide Ülikooli ümarlaul. Need erinevad temaatiliselt, keskendudes poliitiku kõne eri aspektidele, kuid kirjutised lõppevad samade seisukohtadega üks-ühele sõnastuses.¹⁸⁸ **(C7–C10)**
 - Jegor Kirejevi 23. septembril 2022. aastal ilmunud artikkel *Mitte vene, vaid Preisi huvides: kellele oli Poola esimene jagamine kasulik*.¹⁸⁹ **(C11)**
 - Vene ajakirjanik Svjatoslav Knjazev on kirjutatud neli artiklit UR kohta. 19. septembril 2022. aastal on avaldatud artikkel *Vene impeeriumiga ühendamine oli Baltikumi õnnepilet*

¹⁸² Eestit okupeerinud totalitaarsete režiimide tegevusest põhjustatud kahjude uurimisega seotud küsimuste selgitamise komisjon. Eesti Justiits- ja Digiministeerium, 2015.

¹⁸³ Тартуский мирный договор 1920 года. RuBaltic, 2017.

¹⁸⁴ Март, Д. Владимир Жириновский: Литва будет уничтожена в случае войны в Европе. RuBaltic, 2017. Pole võimalik üle kontrollida portaalis *RuBaltic* viidatud hüperlinki uudisteportaalile *Sputnik*, kuna alates 2019. aastast viimane enam ei tegutse.

¹⁸⁵ Филей, А. На пути к Российской империи: как русские отвоевывали Прибалтику. RuBaltic, 2019a.

¹⁸⁶ Филей, А. Война за Прибалтику: как Петр Первый прорубил России „окно в Европу“. RuBaltic, 2019b.

¹⁸⁷ Федотов, М. Правда об остзейских немцах: кто был первым русофобом в Прибалтике? RuBaltic, 2021.

¹⁸⁸ Жириновский — прибалтам: „Кто сделал вас независимыми, если вы навечно были включены в состав Российской империи?“. RuBaltic, 2021a. Жириновский назвал ошибкой строительство Москвой заводов в Прибалтике. RuBaltic, 2021b. Жириновский: Литва была самостоятельной, но сегодня она на подсосе у Польши. RuBaltic, 2021c. Жириновский рассказал, как жег с неграми машины при американском посольстве. RuBaltic, 2021d.

¹⁸⁹ Киреев, Е. Не в русских, а в прусских интересах: кому был выгоден первый раздел Польши. RuBaltic, 2022.

(C12)¹⁹⁰ ja 18. novembril 2022. aasta artikkel *Ajalooline enesepettus: Läti tähistab iseseisvuspäeva (C13)*¹⁹¹. 24. veebruaril 2023. aastal ilmus Knjazevi artikkel *Rahvusliku müüdidiloo ime: mis peitub Eesti iseseisvuspäeva taga (C14)*¹⁹² ja 25. aprillist 2023. aastast pärineb artikkel *Mugav ettekääne: russofoobialaine tagas Soomele NATO-sse pääsemise (C15)*¹⁹³.

¹⁹⁰ Князев, С. Присоединение к Российской империи стало счастливым билетом для Прибалтики. RuBaltic, 2022a.

¹⁹¹ Князев, С. Исторический самообман: Латвия отмечает День независимости. RuBaltic, 2022b.

¹⁹² Князев, С. Чудеса националистического мифотворчества: что стоит за Днем независимости Эстонии. RuBaltic, 2023a.

¹⁹³ Князев, С. Удобный повод: волна русофобии обеспечила Финляндии пропуск в НАТО. RuBaltic, 2023b.

3. Uusikaupunki rahulepingu käsitlemine Venemaa propagandas aastatel 2012–2024

3.1 Rahuleping kui Venemaa impeeriumi alguspunkt

UR-t on seostanud Venemaa saamisega impeeriumiks Natalja Narotšnitskaja, Gennadi Sanin, Vladimir Medinski, Sergei Naroškin, Anatoli Torkunov, Vladimir Artamonov, Nadeža Varinova, Aleksandr Tšubarjan, Oksana Bariova, Anton Trofimov, Dmitri Redin ja Anna Hrustaljova.

Trükises (B14) on UR olulist rolli Venemaa impeeriumile alusepanijana rõhutanud kõige rohkem Narotšnitskaja, tuues esile erinevaid põhjendusi. Ta argumenteeris, et UR sõlmimine oli ajalooliseks pöördepunktiks nii Venemaa kui ka Euroopa jaoks. Rahulepingu tulemusena „muutus Euroopas jõudude tasakaal“, sest Põhjasõja järel tõusis esile Venemaa, kes hakkas kujundama territoriaalseid jm arenguid Kesk- ja Lääne-Euroopas, aga ka Aasias.¹⁹⁴ Samuti ta toonitas, et vaatamata teiste riikide katsetele seda takistada sai Venemaast impeerium, „mille suurust pole Euroopas nähtud alates Rooma ajast“.¹⁹⁵ Lisaks täheldas Narotšnitskaja, et Venemaal on keskne roll 21. sajandi poliitiliste arengute kujundamisel („21. sajandil keerleb maailma geopoliitika taas ümber Venemaa, sest meie riigi olemasolu oma geograafilises mastaabis ja suveräänses tsivilisatsioonilises¹⁹⁶ kultuurikoodis ei võimalda kellelgi saada maailma peremeheks“), ja et ilma Venemaata oleks „raske ette kujutada moodsa Euroopa ilmet“.¹⁹⁷ Samuti rõhutas ta Venemaa väidetavat positiivset rolli Eesti ja Läti omariikluse loomisel.¹⁹⁸ Sarnaseid seisukohti väljendas Narotšnitskaja ka MGIMO konverentsil (B12).¹⁹⁹ Trükise (B14) muudes peatükkides (kolmandas peatükis ja viiendas, Igor Nogajevi peatükis) on samuti rõhutatud, et UR sõlmimise järel sai Venemaast nii impeerium kui ka Euroopa suurriik.²⁰⁰

¹⁹⁴ Нарочницкая, „Вечный, истинный и нерушимый“, lk 4–6.

¹⁹⁵ *Ibid.*, lk 6.

¹⁹⁶ Seda saab seostada Vene-Nõukogude etnoloogi ja ajaloolase Lev Gumiljovi (1912–1992) arusaamaga, et Venemaa ongi „ühtne, iseseisev tsivilisatsiooniline üksus“. Samuti ta „kirjutab ühtsest Vene-Aasia tsivilisatsioonist, mis eristas Venemaad läänest“. Bassin, M. *The Gumilev Mystique: Biopolitics, Eurasianism, and the Construction of Community in Modern Russia (Culture and Society after Socialism)*. Ithaca, London, 2016, lk IX–X, 68, 70.

¹⁹⁷ *Ibid.*, lk 6, 8.

¹⁹⁸ *Ibid.*, lk 6.

¹⁹⁹ МГИМО, Конференция, 44min.

²⁰⁰ Археографическое пояснение, lk 71–72; Ногаев, Принципы Российско-Шведских отношений, lk 112.

Muudes kirjutistes on Artamonov argumenteerinud (B5), et UR tegi Venemaast suurvõimu Põhja- ja Ida-Euroopas.²⁰¹ Dmitri Redin on tähendanud (B6), et 1721. aasta Uusikaupunki rahulepinguga sai Venemaa suurvõimuks ja võitis Rootsit,²⁰² ning sama seisukohta jagas Anna Hrustaljova (B9), nimetades Põhjasõda pöördepunktiks Rootsi ja Venemaa ajaloos, kuna esimene kaotas oma suurvõimu positsiooni, samas kui viimasest sai impeerium²⁰³. Seda nentis ka Oksana Bariova (B4).²⁰⁴ Maksim Koršev on tähendanud (B7), et UR sõlmimine oli üks olulisemaid sündmusi Venemaa ajaloos ning Põhjasõja võit muutis tsaaririigi suurvõimuks Euroopas.²⁰⁵ Lisaks on Anton Trofimov kirjutanud (B3), et Venemaa tegi mõjuvõimsaks Euroopas ja muutsid selle impeeriumiks tsaaririigi poolt UR järgselt omandatud territooriumid, eeskätt Baltimaad.²⁰⁶ RVIO anonüümses blogipostituses on täheldatud (B2), et UR sõlmimise järel sai Venemaa suurvõimuks Põhja-Euroopas, olles seotud Euroopaga ühiste poliitiliste huvide kaudu.²⁰⁷

Käsitlus, et Venemaa sai tänu UR-le impeeriumiks, leidis kajastust ka ajaloo-organisatsioonide korraldatud üritustel, kus toonitati taas riigi võimsust ja Venemaa kuulumist maailma suurvõimude sekka. Narõškin on rõhutanud (B11), et tsaaririigi võit Põhjasõjas „sundis Euroopat tunnustama Venemaa rolli rahvusvahelistes suhetes”,²⁰⁸ ning väitis (B13), et „alates Peeter Suure võitudest pole Venemaa kuulumist maailma suurriikide sekka kordagi kahtluse alla seatud“²⁰⁹. Samuti toonitas Narõškin (B12), et Venemaa väljus Põhjasõjast tugevamana sõjaliselt, majanduslikult ja poliitiliselt ning sidus endaga Balti riigid, mis „muutis ta Euroopa poliitikas oluliseks tegijaks“.²¹⁰ Narõškin tõi ka esile (B12), et „300. aastapäev võimaldab hinnata ja mõtestada Vene impeeriumi pärandit /.../ ei lase meie riigil astuda sammugi tagasi meie suveräänsuse küsimuses“.²¹¹ Anatoli Torkunov rääkis konverentsil (B12), et riigi ajaloos „oli palju sündmusi, mis määrasid väga pikaks perioodiks mitte ainult tema enda, vaid kogu maailma – vähemalt Euroopa – saatuse. Uusikaupunki rahu oli just seda laadi sündmus“, ja toonitas, et UR tegi Venemaast „Euroopa juhtiva suurriigi“.²¹² Muuhulgas ta rõhutas, et

²⁰¹ Артамонов, На старте империи.

²⁰² Редин, „Из небытия в бытие“.

²⁰³ Хрусталёва, 30 августа 1700 года Россия вступила в Северную войну.

²⁰⁴ Баринова, В шаге от империи.

²⁰⁵ Коршев, Ништадский мир.

²⁰⁶ Трофимов, Как Швеция заключила.

²⁰⁷ Северная война, RVIO.

²⁰⁸ Нарышкин, Победа в Северной войне.

²⁰⁹ Марунова, Художественная почтовая марка.

²¹⁰ МГИМО, Конференция, 11–12min.

²¹¹ *Ibid.*, 16min.

²¹² *Ibid.*, 1min.

„Euroopa on uue sõja lävel, mis saab olema veelgi verisem kui varasem /.../ Venemaa diplomaatia on ehitamas uut riiki“. ²¹³ Mihhail Lipnik väitis konverentsi (B12) küsimuste voorus, et „Uusikaupunki rahu on üks õppetundidest, millest tänapäeva diplomaadid peaksid õppima“. ²¹⁴ Nadežda Varinova tõi esile (B12), et UR ja impeeriumi väljakuulutamine olid „Peeter I valitsemisaja sümboolne lõpp, mis avas riigile edasise arengu suurepärase väljavaate /.../ Venemaa kui uue suurriigi ametlik rahvusvaheline tunnustamine oli tagatud“. ²¹⁵ Aleksandr Tšubarjan toonitas (B12), et 18. sajandi sündmused tuleb panna laiemasse ajaloolisesse konteksti, kuna selleaegsed arengud „panid aluse maailma uute jõujoonte kujunemisele“. ²¹⁶

Žirinovski on rõhutanud (A3), et UR oli Rootsi kuningriigi ja Vene tsaaririigi vaheline rahvusvaheline leping, mille sõlmimise järel sai viimasest impeerium. ²¹⁷ Gennadi Sanin on mõlemas audioloengus (B16, B17) samuti rääkinud, et UR sõlmimise järel sai Venemaa suurvõimuks Euroopas. ²¹⁸ Samas ta toonitas (B17), et pärast Peeter I valitsusaega polnud Venemaa enam impeeriumi ning tõusis taas suurriigiks keisrinna Katariina II valitsusajal [1762–1796]. ²¹⁹ Medinski on rõhutanud loengukursuses (A5), et UR sõlmimine viis Venemaa „maailma riikide kõrgliigasse“. ²²⁰ Samuti väljendas ta seisukohta (B12), et tsaaririigi võit Rootsi kuningriigi üle oli sümboolne lähte- ja pöördepunkt Venemaa ajaloos. ²²¹ Lisaks mainis ta (B12), et Vene Föderatsioon on Venemaa impeeriumi „õigusjärglane“ ning iseloomustas „impeeriumit mitte kui valitsemisvormi, vaid rahvaste, territooriumide ja kodanike ühendamise viisi, mis on Venemaa kui suurriigi ja tsivilisatsiooni peamine eksistentsiaalne eesmärk“. ²²²

Portaalis *RuBaltic* on Aleksandr Filei kirjutanud (C4), et „Venemaa kuulutas end impeeriumiks pärast Baltikumi endaga liitmist 1721. aasta Uusikaupunki rahulepinguga“, ²²³ ja rõhutanud (C5), et sellega „sai Venemaast Euroopa suurriik“, tsaarist keiser, tsaaririigist impeerium ning see toimus „Baltikumi idapoolsete maade kaasamisega Venemaa koosseisu: Baltikum sai venelaste „aknaks Euroopasse““. ²²⁴

²¹³ *Ibid.*, 8min.

²¹⁴ *Ibid.*, 1h 14min.

²¹⁵ *Ibid.*, 27min.

²¹⁶ *Ibid.*, 35–36min.

²¹⁷ ЛДПР, Жириновский, Лекции профессора Жириновского, 1min.

²¹⁸ Санин, Петр I как дипломат, 2018a, 1h 30min; Санин, Северная война, 2018b, 1h 37m.

²¹⁹ Санин, Северная война, 2018b, 1h 41min–1h 42min.

²²⁰ Лекторий Достоевский, Мединский, Петр I, 37min.

²²¹ МГИМО. Конференция, 18min.

²²² *Ibid.*, 19min.

²²³ Филей, На пути к Российской империи. 2019a.

²²⁴ Филей, Война за Прибалтику, 2019b.

3.2 Rahulepinguga kehtestatud riigipiirid

Venemaa propagandas on mitmel korral loetletud lepingus sätestatud territoriaalseid muudatusi, kuid kirjutistes mainitud kohanimede detailsuse varieerub ning nimed pole alati täpsed.

Trükises (B14) on neljas peatükis nimetatud rahulepingust tulenevaid territoriaalseid muudatusi. Narotšnitskaja kirjutab, et tsaaririik sai ligipääsu Lääne- ja Põhjamerere, mis tähendas Venemaa jaoks „erinevat julgeolekuruumi“ ja andis riigile võimaluse „enesekindlamaks sisemiseks arenguks ja võimaldas suhelda võrdsetel alustel Euroopa juhtivate suurriikidega“.²²⁵ Samuti Narotšnitskaja rõhutas, et need maad, kellel on „merele ligipääs, mängivad globaalses jõudude tasakaalus olulist rolli /.../ Lääne- ja Põhjamererele ligipääsu saamine kindlustab rahvusvahelise õigusliku staatuse mereriigina“.²²⁶ Trükise kolmandas peatükis on toonitatud, et UR olulisim osa oli selle neljas säte, milles loetleti tsaaririigi koosseisu läinud territooriume lepinguga samas sõnastuses (vaata bakalaureusetöö peatükk 2.1), aga toonitati ka nende alade kuulumist igavesti Venemaale ning rõhutati ligipääsu Läänemerele.²²⁷ Viimast tõi trükises esile ka Gennadi Sanin, kirjutades, et tsaaririigi koosseisu arvati „Läänemere rannik, Viiburist Riiani, osa Karjalast, Saaremaa, Hiiumaa, Muhu“.²²⁸ Igor Nogajev toonitas, et „Uusikaupunki rahuleping määras paljude riikide saatuse nagu Rootsi, Soome, Eesti ja Läti“, ning loetles Venemaa koosseisu läinud territooriume (Nogajevi sõnastuses: „kõige tähtsam!“): osa Karjalast, Ingerimaa, Eesti- ja Liivimaa, Viiburi, Karjala („koos Peterburi, Viiburi jt linnadega“), „Soome lahe saared, kus asub praegu Kroonlinn“.²²⁹ Samuti ta kirjutab, et „Uusikaupunki rahulepinguga vormistati iidsete Vene ja Novgorodi maade, sh Viiburi tagastamine igaveseks“, ning toonitas, et „vastavalt Uusikaupunki rahulepingule sai Venemaa endale Balti riikides territooriume mugavate sadamatega ja seeläbi omandas juurdepääsu Läänemerele“.²³⁰ Tema hinnangul oli Venemaa rahul UR tulemusel tsaaririigi koosseisu arvatud territooriumidega ning Nogajevi sõnul ei plaaninud Venemaa heanaaberlike suhete hoidmise eesmärgil UR sõlmimise järel vallutada Rootsi kuningriigile kuuluvaid maid.²³¹

²²⁵ Нарочницкая, „Вечный, истинный и нерушимый“, lk 4.

²²⁶ *Ibid.*, lk 5.

²²⁷ Археографическое пояснение, lk 67.

²²⁸ Санин, Петр I – дипломат, lk 97, 104.

²²⁹ Ногаев, Принципы Российско-Шведских отношений, lk 113–114, 122.

²³⁰ *Ibid.*, lk 116.

²³¹ *Ibid.*, lk 131.

Vladimir Putin on kaudselt käsitletud Uusikaupunki rahulepingut (A4), argumenteerides, et võrreldes minevikuga „pole peaaegu midagi muutunud“, ja riigipea sõnul kaitses Peeter I Rootsi kuningriigi eest territooriumi, mis kuulus Venemaale, pidades silmas Peterburist ja Narvast edasi jäävaid alasid. Samuti Putin rõhutas, et tal tuleb täita sarnane ülesanne ja tagastada need alad Venemaale.²³² Vladimir Žirinovski toonitas (A3), et UR kohaselt läksid tsaaririigi koosseisu Baltikum ja „tänapäevased Soome alad“, ning tema arvates „vabastasid [venelased – autori täpsustus] Läänemere kogu rannajoone ulatuses“.²³³ Medinski nimetas (A5) piirkondi, mis UR sõlmimise järel läksid tsaaririigi koosseisu: „Karjala, tänapäevane Leningrad oblast, Viiburi, Laadoga, Narva, alad Narva ja Laadoga vahel, osa praegusest Baltikumist, peaaegu kogu Eesti ja osa Lätist“. Ta põhjendas Soome tagastamist Rootsi kuningriigile venelaste ahnuse puudumisega, argumenteerides, et „heldelt“ anti tagasi tsaaririigi kontroll all olev territoorium, kuna „Peeter uskus, et seda polnud vaja“.²³⁴

RIO ja RVIO veebilehekülgedel on samuti käsitletud UR-s sätestatud territoriaalseid muudatusi. Vladimir Artamonov on kirjutanud (B5), et Peeter I eesmärk Põhjasõjas polnud ülemvõimu saavutamine Euroopas ning „tsaar ei tahtnud haarata endale liiga palju territooriume ja loobus vallutatud Soomest“.²³⁵ Anna Hrustaljova täheldas (B9), et UR kohaselt loovutas Rootsi Venemaale Baltikumi ja Karjala edelaosa, samas kui Soome jäi Rootsi koosseisu.²³⁶ RIO artiklis (B10) on kirjutatud, et UR-ga sai Venemaa ligipääsu Läänemerele ja Ingerimaa, osa Karjalast ning Eesti- ja Liivimaa.²³⁷ Oksana Bariova on loetlenud (B4) Venemaa tsaaririigi koosseisu läinud territooriume nagu Eesti- ja Liivimaa kubermangud, Ingerimaa, osa Karjalast, Saaremaa, Hiiumaa ning Viiburi ja nimetanud rahulepingut kaotajale „soodsaks“, kuna Rootsi kuningriik sai tagasi Soome.²³⁸ Maksim Koršev on maininud (B7) samu alasid (välja arvatud Hiiumaad ja Saaremaad) ning Soome tagastamist Rootsi kuningriigile. Samas rõhutas ta, et UR alusel saadi tagasi 16. sajandil kaotatud territooriumid Baltikumis.²³⁹ Igor Orlov mainis RVIO loengukursuses (B15), et UR sõlmimisega arvati tsaaririigi koosseisu Läänemere rannikualad, saared ja Pommeri [sic!] ning seeläbi „raiuti aken Euroopasse“.²⁴⁰ RVIO blogipostituses (B2) on esile toodud, et UR kohaselt saadi endale Eesti- ja Liivimaa kubermangud, Ingerimaa ning

²³² Путин, Встреча.

²³³ ЛДПР, Жириновский, Лекции профессора Жириновского, 1–2min, 14min.

²³⁴ Лекторий Достоевский. Мединский, Петр I, 37–38min.

²³⁵ Артамонов, На старте империи.

²³⁶ Хрусталёва, 30 августа 1700 года Россия вступила в Северную войну.

²³⁷ Россия провозглашена империей, RIO.

²³⁸ Барина, В шаге от империи.

²³⁹ Коршев, Ништадский мир.

²⁴⁰ История. Орлов, Внешняя политика, 27min.

Karjala, aga anti Rootsile tagasi Soome.²⁴¹ RVIO artiklis, kus viidati Nikolai Kostamorovile (B1), on kirjutatud, et Venemaale kuulus UR sõlmimise järel Eesti-, Liivi- ja Ingerimaa, Saaremaa, Hiiumaa ja Muhu, osa Karjalast, Viiburi, samas ülejäänud osa Soomest anti tagasi Rootsi kuningriigile.²⁴² Trofimov loetles (B3) territooriume, mis UR järgi läksid Venemaa koosseisu: Eesti- ja Liivimaa kubermangud koos Tallinna ja Riiaga, Ingerimaa, osa Karjalast, Viiburi, Käkisalmi, Saaremaa ja Hiiumaa ning Eesti kubermangu ümbruses olevad saared, mida rahulepingu tekstis ei mainitudki. Samas Trofimov pidas „häbiväärseks“, et Venemaa tsaaririik pidi UR tõttu tagastama Rootsi kuningriigile Soome ja oma väeüksused sealt välja viima.²⁴³ Gennadi Sanin rääkis audioloengus (B16), et Peeter I jaoks oli „olulisim geopoliitiline probleem juurdepääs Läänemerele“, mida sooviti eeskätt kaubanduslikel eesmärkidel.²⁴⁴ Samuti toonitas ta mõlemas audiokursuses (B16, B17), et UR-ga sai Venemaa ligipääsu Läänemerele (rannikule) ja „alad Viiburist Riiani“.²⁴⁵

Portaali *RuBaltic* artiklitest on Aleksandr Filei kirjutanud (C5), et UR sõlmimise tulemusena arvati Venemaa koosseisu Karjala, Viiburi, „kõik maad Laadoga järvest põhja pool“, Ingerimaa, Eestimaa kubermang koos Tallinnaga ja Liivimaa Riiaga. Ta toonitas, et tsaar „tegi järeleandmisi“ Rootsi kuningriigile ning loovutas lihtsasti vallutatud Soome. Lisaks Filei rõhutas, et UR sõlmimisega „täitus Vene valitsejate enam kui kolmesaja-aastane unistus“ ja varasemalt Venemaale kuulnud Baltikum „tagastati metropolile“.²⁴⁶ Svjatoslav Knjazev loetles kirjutises (C12) Rootsi kuningriigi poolt tunnustatud tsaaririigi võidetud territooriume Põhjasõjas: „Eesti-, Liivi- ja Ingerimaa, osa Karjalast ning mitmete teiste alade liitmine Venemaaga“. Ta kirjutab, et sellega olevat „taastatud ajalooline *status quo*“, kuna osa neist territooriumidest kuulusid juba varasemalt Venemaale, ja mainis, et Peeter I tagastas Soome Rootsi kuningriigile.²⁴⁷ Samuti Knjazev täheldas (C13), et UR-ga sai tsaaririik tagasi „varem [enda – autori täpsustus] kontrolli all olnud Liivimaa osa“ ja Riia linna, tuues seda esile kui ühte territoriaalset pretensiooni Läti Vabariigi iseseisvuse mitte-tunnustamiseks.²⁴⁸ Lisaks rõhutas ta (C14), et Põhjasõja järel läks „tänapäevase Eesti territoorium“ tsaaririigi koosseisu.²⁴⁹ Sama teemat käsitles ka Mark Fedotov (C6), argumenteerides, et UR kohaselt

²⁴¹ Северная война, RVIO.

²⁴² Ништадтский мир, RVIO.

²⁴³ Трофимов, Как Швеция заключила.

²⁴⁴ Санин, Петр I как дипломат, 2018a, 3m, 5m.

²⁴⁵ Санин, Петр I как дипломат, 2018a, 1h 29min; Санин, Северная война, 2018b, 9min, 1h 35min–1h 36min.

²⁴⁶ Филей, А. Война за Прибалтику, 2019b.

²⁴⁷ Князев, Не в русских, а в прусских интересах, 2022a.

²⁴⁸ Князев, Исторический самообман, 2022b.

²⁴⁹ Князев, Чудеса националистического мифотворчества, 2023a.

arvati Venemaa koosseisu Eesti- ja Liivimaa kubermangud („tänapäevase Eesti ala /.../ Läti osa“) ja seeläbi „said baltisakslased Vene monarhide alamateks“. ²⁵⁰ Blogipostituses (C2) on napolisõnaliselt mainitud, et UR kohaselt oli Eesti Venemaa koosseisus kuni 1918. aasta veebruarini. ²⁵¹

3.3 Rahulepingu kehtivus tänapäeval

Venemaa propagandistlikes materjalides rõhutatakse, et UR on juriidiliselt kehtiv leping. Trükises (B14) on kirjutatud korduvalt, et tegemist on senini osades sätetes kehtiva õigusliku dokumendiga. Näiteks Narotšnitskaja avaldas arvamust, et „kahtlemata väärrib see seni kehtiv leping, mis pole kaotanud oma õiguslikku jõudu, kõige suuremat tähelepanu ja uurimist“. ²⁵² Samamoodi toonitas Igor Nogajev, et „Uusikaupunki rahuleping on siiaamaani kehtiv rahvusvaheline leping“, aga seda ainult osades (täpsustamata) sätetes, ja rõhutas, et UR on „Venemaa üks silmapaistvamaid diplomaatilisi võite ja tähtsamaid rahvusvahelisi õigusakte“. ²⁵³ Tema sõnul oli Peeter I nentunud, et UR oli Venemaa jaoks kõige soodsam rahuleping ajaloos, mis hüvitas Põhjasõja ajal Venemaale põhjustatud majandusliku kahju ja aitas kinnistada tsaari „pärandit reformaatorina“. ²⁵⁴ Kuna osa UR sõlmimise järgselt tsaaririigile läinud territooriumidest on siiaamaani Venemaa koosseisus, rõhutas Nogajev, et tegemist on „juriidiliselt siduva dokumendiga, mis kinnitas Venemaa õigusi nende maadele“, ning väitis, et „Venemaal nähti Uusikaupunki rahulepingut kui õigluse märki“. ²⁵⁵ Lisaks väljendas ta seisukohta, nagu tuleks muuta UR-t keeleliselt tänapäevasemaks (näiteks esimeses sättes tõlgendada sõna *turvalisuus* hoopis *julgeolekuna*), kuna tema hinnangul on tegemist jätkuvalt kehtiva lepinguga. ²⁵⁶ Nogajev tõi samuti esile rahulepingu „pompöösse kirjutamisstiili /.../ tormaka lauseehituse ja arhailise sõnavara“ ning rõhutas, et on raske „selle taga märgata Peeter Suure Venemaa rahumeelseid kavatsusi seoses Rootsi kuningriigiga“. ²⁵⁷

UR võimalikule kehtivusele tuginedes on Venemaa propagandas otseselt vaidlustatud Balti riikide iseseisvust ning neid kritiseeritud. Medinski on rõhutanud oma intervjuus (A2), et Tartu

²⁵⁰ Федотов, Правда об остзейских немцах.

²⁵¹ Тартуский мирный договор, RuBaltic.

²⁵² Нарочницкая, „Вечный, истинный и нерушимый“, lk 10.

²⁵³ Ногаев, Принципы Российско-Шведских отношений, lk 112–114.

²⁵⁴ *Ibid.*, lk 113.

²⁵⁵ *Ibid.*, lk 115

²⁵⁶ *Ibid.*, 119–120, 125–127.

²⁵⁷ *Ibid.*, lk 131.

rahu on „õigustühine“, ja kui intervjuerija arendas teemat edasi, küsides „Miks siis tõstatada saja aasta taguseid küsimusi?“, vastas Medinski, et „Mõnele inimesele Eestis ilmselt meeldivad vanad ajaloodokumendid“, ning rõhutas, et Venemaal on „veelgi vanemad dokumendid /.../ nende alade mineviku kohta“, tuues näiteks 1721. aasta Uusikaupunki rahulepingu, millega „Eesti- ja Liivimaa läksid igaveseks Venemaa valdusesse“.²⁵⁸ Riigiduumas infotunnis (A6) küsiti Sergei Lavrovilt, kas Venemaa peaks lääneriikide suhtes kasutusele võtma „tõsisemaid meetmeid“, kuna Peeter I ostis küll Uusikaupunki rahulepinguga ära Balti riigid, makstes selle eest Rootsi kuningriigi aastaeelarve, kuid venelasi on hakatud nendes riikides kutsuma „inimprügiks“. Lavrov vastas sellele umbmääraselt, et näiteks Euroopa Nõukogu „õõnestab olemasolevat konsensust Venemaa resolutsioonide vastuvõtmisel“.²⁵⁹ Sergei Narõškin on väitnud (B12), et Balti riigid „said impeeriumiga liitumisel kasu majanduslikest eelistest, aga säilitasid märkimisväärse poliitilise ja kultuurilise iseseisvuse, kuid eelistavad seda tänapäeval mitte mäletada, kasutades samas suure rõõmuga ära Vene impeeriumi ja Nõukogude Liidu pärandit“.²⁶⁰ Žirinovski on toonitanud (A3), et Läänemere rannikualade eest on makstud, see tagas nende maade kuulumise „igaveseks“ Venemaale ning tema sõnul on seega ainult Venemaal õigus kuulutada need riigid suveräänseks. Samuti väljendas ta seisukohta, et Balti riikides suhtutakse Venemasse vaenulikult alates riikide impeeriumiga liitmisest ning venelasi halvustatakse ja kujutatakse okupantidena.²⁶¹ Lisaks on Žirinovski rõhutanud venelaste ülesannet (A3): „tuvastada Venemaa välispoliitilised vead läbi aegade mingisuguste kokkulepete osas /.../ ja näidata, mis olid valesti sõlmitud“, argumenteerides, et on tehtud erinevaid kokkuleppeid „Venemaa vihkajatega“.²⁶² Samas jäi ta ebamääraseks, mis neid vigu põhjustasid, vaid üksnes rõhutas, et eksimused ei tulenenud sellest, et „tsaarid olid lollid või kommunistidel puudus kogemus ja targad inimesed meelitati ära“.²⁶³

Vladimir Žirinovski on avaldanud ka arvamust (A1), et Eesti territoriaalse kuuluvuse määratlemisel peaks lähtuma Uusikaupunki rahulepingust.²⁶⁴ Tema seisukohti ümarlaul kajastati neljas portaali *RuBaltic* blogipostituses (C7–C10), rõhutades eeskätt arvamust, et Baltimaad on igavesti Venemaa impeeriumi koosseisus.²⁶⁵ Samuti rõhutas Žirinovski (C3):

²⁵⁸ Мединский, Отстаивать правду.

²⁵⁹ Выступление Министра, МИД России.

²⁶⁰ МГИМО, Конференция, 16min.

²⁶¹ ЛДПР, Жириновский, Лекции профессора Жириновского, 2–4min.

²⁶² *Ibid.*, 16–17min.

²⁶³ *Ibid.*, 26min.

²⁶⁴ Жириновский оценил слова эстонского спикера об "аннексированных землях".

²⁶⁵ Кто сделал вас независимыми, 2021a; Москвой заводов в Прибалтике, 2021b; Литва была самостоятельной, 2021c; Американском посольстве, 2021d.

„Tallinn ja Riia on Venemaa linnad. Need territooriumid saime Põhjasõja tulemusena juba 1721. aastal”.²⁶⁶ Sarnasel teemal on portaalil *RuBaltic* kirjutanud Svjatoslav Knjazev (C13), väljendades seisukohta, et Läti Vabariik pole väidatavalt kunagi olnud iseseisev riik, vaid tegemist on Venemaale kuulunud ja kuuluvate aladega, tuues UR kui näite territoriaalse pretensiooni esitamise kohta, ning toonitades, et „naeruväärne“ on tähistada Läti iseseisvuspäeva (18. november).²⁶⁷ Samuti ta rõhutas (C12), et tänapäevastes Baltimaades „soovitakse Venemaalt kompensatsiooni „iseseisvuse kaotamise“ eest“ ning tema hinnangul ei pöörata tähelepanu asjaolule, et sellele on rohkelt vastuargumente.²⁶⁸

3.4 Rahulepingu alusel Venemaa poolt Rootsile makstud tasu

Mitmetes propaganda allikates käsitletakse UR viiendat sätte ühte osa, mille kohaselt pidi tsaaririik maksma Rootsi kuningriigile kaks miljonit taalrit. Sel teemal on avaldanud arvamust Natalja Narotšnitskaja, Gennadi Sanin, Vladimir Medinski, Vladimir Žirinovski, Oksana Bariova, Maksim Koršev, Anton Trofimov, Igor Orlov, Laima Katse, Aleksandr Filei ja Svjatoslav Knjazev. Seisukohad erinevad oluliselt nii makstud summa kui ka maksmise põhjuste osas.

Trükises (B14) kirjutas Narotšnitskaja, et rahuleppe viienda sätte lisamise ajend tuli tsaaririigilt „heanaaberlike suhete“ eesmärgil, ja toonitas, et Venemaa poolt tasutud kaks miljonit taalrit oli samas suurusjärgus Rootsi kuningriigi aastaeelarvega (tsiteerides Narotšnitskajat: „võitja maksab kaotajale!“).²⁶⁹ Samuti käsitleti UR viiendat sätet nii trükise kolmandas peatükis, märkides UR sätete loetelus ära, et maksti tasu kaks miljonit taalrit, kui ka viiendas peatükis, kus Igor Nogajev nentis, et UR sätetest on tuntuim selle viies punkt, mille kohaselt tsaaririik maksis kaks miljonit taalrit.²⁷⁰ Samuti rõhutas ta, et „elanikkonna ja laiade rahvamasside seas“ on tõstatatud küsimus, „Kas seda tõesti mainiti tekstis või on see väljamõeldis?“, mille peale Nogajev vastas, et see on tõsi, ning tsiteeris UR teksti.²⁷¹

²⁶⁶ Март, Владимир Жириновский, RuBaltic.

²⁶⁷ Князев, Исторический самообман, 2022b.

²⁶⁸ Князев, Не в русских, а в прусских интересах, 2022a.

²⁶⁹ Нарочницкая, „Вечный, истинный и нерушимый“, lk 9.

²⁷⁰ Археографическое пояснение, lk 67; Ногаев, Принципы Российско-Шведских отношений, lk 123–124.

²⁷¹ Ногаев, Принципы Российско-Шведских отношений, lk 124.

Medinski iseloomustas (A5) UR viiendat sätet kui „kõige huvitavamad ja kummalisemat osa lepingust“, kuna tsaaririik pidi Rootsile maksma kaks miljonit taalrit Venemaale „aastaid kuulunud“ vallutatud territooriumide eest, et see oleks nii ka „de facto [sic!]“. Medinski pidas tole ajastu kontekstis sellist käitumist (st võitjariik maksab alistatule) tavapäraseks, nimetades seda „alkäemaksuks“, kuid omakorda mainides, et selle kohta „on eri versioone ja see on keeruline lugu“. Samuti Medinski rõhutas: „Selle eest oleks saanud 18. sajandi alguses osta Balti laevastikku juurde 60 laeva ja see oli Rootsi aastane eelarve“. Lisaks kirjeldas ta raha laekumisprotseduuri, öeldes videokursuses, et see pidi toimuma „õigeaegselt kindlates asupaikades nagu Hamburg, London ja Amsterdam“. Samas ta mainis, et pole isegi teada, kas see summa üldse jõudis Rootsi.²⁷² Medinski rõhutas (B12) ka Baltikumi saamist Venemaa impeeriumi osaks 18. sajandi alguses, kirjeldades, et „Baltimaade jaoks on lugu romantiseeritud“, Balti riikide alad osteti kahe miljoni taalri eest, mida on „praegu raske mõista ja tänasesse valuutasse ümber arvutada“, kuid mis „mitmete ekspertide“ hinnangul oli sama suur kui Rootsi aastane eelarve.²⁷³ Medinski sõnul kuulusid need alad küll enne lepingu sõlmimist aastakümneid Venemaale, kuid tema arvates „oli tollane traditsioon maksta territooriumide eest, mis olid varasemalt tasutud vere ja rauaga“, ning küsis retooriliselt, „Kas Venemaa peaks esitama selle eest arve?“.²⁷⁴

Žirinovski rõhutas (A3), et Läänemere rannikualade eest on makstud, aga jäi vääringu täpsustamisel ebamäärseks: „/.../ maksti kaks miljonit taalrit või rubla, vahet pole. Igal juhul summa, mis on lepingus kirjas /.../“.²⁷⁵ Samas on ta toonitanud (C3), et Riia ja Tallinna eest maksti 1,3 miljonit rubla Rootsi kuningriigile, millega „Venemaa kindlustas ligipääsu Läänemerele“ ja „ei saa olla juttugi sõjalisest ülevõtmisest“.²⁷⁶

RIO ja RVIO artiklites ning audiovisuaalses materjalis on samuti käsitletud UR viiendat sätet. Oksana Bariova ja Maksim Koršev on maininud, et tsaaririik maksis Rootsi kuningriigile kaks miljonit taalrit (vastavalt B4 ja B7).²⁷⁷ Seejuures rõhutas esimene (B4), et see oli kompensatsiooniks.²⁷⁸ Anton Trofimov kirjutas (B3), et UR viienda sätte kohaselt pidi Peeter I maksma Rootsile kaks miljonit taalrit, mis oli samaväärne kuningriigi aastaeelarvega, ja

²⁷² Лекторий Достоевский. Мединский, Петр I, 39–42min.

²⁷³ МГИМО. Конференция, 23min.

²⁷⁴ *Ibid.*, 24min.

²⁷⁵ ЛДПР, Жириновский, Лекции профессора Жириновского, 2min.

²⁷⁶ Март, Владимир Жириновский.

²⁷⁷ Баринава, В шаге от империи; Коршев, Ништадский мир.

²⁷⁸ Баринава, В шаге от империи.

millega tsaaririik kinnitas territoriaalsed vallutused Baltikumis.²⁷⁹ Igor Orlov (B15) on nimetanud, et UR-ga sätestatud territooriumide eest maksti poolteist miljonit rubla ning sellega soetati alad, mille eest oli sõda peetud 21 aastat. Samuti tõstas Orlov küsimuse, kas tehing oli seda väärt, ning vastas, et see oli „soodushind“.²⁸⁰ RVIO artiklis, kus viidati Nikolai Kostamorovile (B1), on kirjutatud, et Venemaa maksis „õigeaegselt“ kaks miljon hõbetaalrit.²⁸¹ RVIO blogipostituses (B2) on kirjutatud, et tsaaririik maksis nelja aasta jooksul Rootsile kaks miljonit hõbetaalrit ja ei võtnud endale kohustusi seoses endiste liitlastega.²⁸² RVIO artiklis, mille autorit pole täpsustatud (B8), on täheldatud, et UR järgi pidi Venemaa maksuma kompensatsiooniks Rootsile kaks miljonit hõbetaalrit vallutatud territooriumide eest.²⁸³

Portaali *RuBaltic* artiklites on Laima Katse (C1) edastanud Riigiduumaa saadikute Valeri Raškini ja Sergei Obuhhovi seisukohta, et Baltikumil pole õigust nõuda Venemaalt rahalist kompensatsiooni nende hinnangul mittetoimunud Nõukogude okupatsiooni eest, kuna Venemaa ostis Baltikumi varasemalt „suure summa kulla“ eest, nimetades ühe näitena UR-t.²⁸⁴ Aleksandr Filei iseloomustas oma kirjutises (C5) Peeter I-st kui „oskuslikku diplomaati“, kuna ta maksis Rootsi kuningriigile kaks miljonit taalrit, et viimane loobuks igaveseks territoriaalsetest pretensioonidest Baltikumile.²⁸⁵ Svjatoslav Knjazev on kahes artiklis kirjutanud UR viiendas sättes kindlaks määratud rahalisest tasust. Ta toonitas (C12), et Peeter I maksis Rootsi kuningriigile vallutatud alade eest kaks miljonit taalrit, ning tõi esile asjaolu, et sellega Baltikumi „ei vallutatud lihtsalt sõjalise jõuga, vaid osteti kõigi reeglite järgi ära“ ja niiviisi „Venemaa kõrvaldas [sellele alale – autori täpsustus] igasugused rahvusvahelised õiguslikud nõuded“. Samas allikas on aga Svjatoslav Knjazev kirjutanud, et Rootsi sai „56 tonni hõbedat, mis oli ligikaudu sama palju kui [kuningriigi – autori täpsustus] aastaeelarve“.²⁸⁶ Teises kirjatükis (C13) ta rõhutas, et Liivimaa ja Riia linn „osteti formaalselt“ Rootsi kuningriigilt 1,5 miljoni rubla eest ja sellega „kompenseeriti Rootsi kahjud“.²⁸⁷

²⁷⁹ Трофимов, Как Швеция заключила.

²⁸⁰ История, Орлов, Внешняя политика, 27–28min.

²⁸¹ Ништадтский мир, РВИО.

²⁸² Северная война, РВИО.

²⁸³ Цена реформ Петра I, РВИО.

²⁸⁴ Каце, „Ущерб от советской оккупации“.

²⁸⁵ Филей, Война за Прибалтику, 2019b.

²⁸⁶ Князев, Не в русских, а в прусских интересах, 2022a.

²⁸⁷ Князев, Исторический самообман, 2022b.

3.5 Rahulepingust tulenevad teised teemad

Muude teemade hulgas on trükises (B14) välja pakutud võrdlusi UR tähtsuse rõhutamiseks. Näiteks Igor Nogajev nimetas UR-t Venemaa üheks „pühamuks“ ja võrdles seda Monomahhi mütsi, Vladimiri Jumalaema ikooni ja 1945. aastal Berliinis heisatud võidulipuga.²⁸⁸ Samuti pakkus ta välja idee *Uusikaupunki süsteemi* loomiseks, tuues eeskujuks Vestfaali süsteemi. Seejuures tugines ta asjaolule, et UR järel on sõlmitud Venemaa ja Rootsi vahel veel kolm rahulepingut – 1743. aastal Turu rahu, 1790. aastal Värälä rahuleping ja 1809. aastal Hamina rahu –, millega ei kehtestatud uusi tingimusi, vaid tugineti UR-le.²⁸⁹ Lisaks sellele võrdles Nogajev Uusikaupunki rahulepingut 1792. aasta alguses sõlmitud Iași rahuga ja 1815. aasta Viini kongressi otsustega.²⁹⁰

Medinski on nentunud (A5), et UR kohaselt toimus ka vangide vahetus ja kuulutati välja amnestia „kõikidele kurjategijatele ja ülejooksikutele“, välja arvatud hetman Ivan Mazepale ja tema toetajatele, põhjendades seda, et „Peeter ei andestanud reeturitele mitte kunagi“.²⁹¹ Sama teema kohta on kirjutanud ka Aleksandr Filei (C5), et UR-ga sätestati sõjavangide vahetus, kuulutati välja amnestia Põhjasõja aegsetele kurjategijatele, va Ivan Mazepale, ja kinnitati usuvabadus Baltikumis.²⁹² Ka RVIO artiklis, kus on viidatud Kostamorovile (B1), on käsitletud sõjavangide teemat ja nende vabastamist ilma lunaraha nõudmata.²⁹³

Lisaks on Medinski kirjeldanud (A5) baltisaksa aadlike privileegide kinnitamist (viidates 1710. aasta kapitulatsioonidele) ja usuvabaduse andmist „vallutatud aladel“, mis tema hinnangul parandas baltiaadlike ja talupoegade olukorda Vene ülemvõimu all.²⁹⁴ Lisaks Aleksandr Filei on kirjutanud (C5), et eestlastele ja lätlastele tõi tsaaririigi koosseisu kuulumine kaasa pärisorjuse kaotamise ja „rahvuslik-kultuurilise kaanoni“.²⁹⁵ Filei seisukohta toetas Svjatoslav Knjazev (C12), väites, et UR sõlmimise järel algas Baltikumis „sotsiaal-majandusliku õitsengu

²⁸⁸ Ногаев, Принципы Российско-Шведских отношений, lk 116; Vladimiri Jumalaema ikoon on Vene Õigeusu Kiriku üks olulisemaid reliikviaid. Yu, R. Image Acts of the Virgin of Vladimir. – Chinese Journal of Slavic Studies, 2023/3, No 2, lk 231.

²⁸⁹ *Ibid.*, lk 116–118.

²⁹⁰ *Ibid.*, lk 113. Juliuse kalendri kohaselt sõlmiti Iași rahu 29. detsembril 1791. aastal Venemaa tsaaririigi ja Türgi vahel. Sellega esimene „omandas Musta mere rannikuala Dnestri jõest Dneprini“. Kollmann, N, S. The Russian Empire 1450–1801 (Oxford History of Early Modern Europe). Oxford, 2017, lk 342. Viini kongressi otsusega lõpetati Napoleoni sõjad (1799–1815) ja sellega muuhulgas määratleti kindlaks territoriaalsed muudatused.

²⁹¹ Лекторий Достоевский. Мединский, Петр I, 38min.

²⁹² Филей, Война за Прибалтику, 2019b.

²⁹³ Ништадтский мир, РВИО.

²⁹⁴ Лекторий Достоевский. Мединский, Петр I, 38–39min.

²⁹⁵ Филей, Война за Прибалтику, 2019b.

periood“ ja „saadi ulatuslik autonoomia“. ²⁹⁶ Lisaks ta nentis (C15), et pärast Põhjasõda ajas Peeter I rootslased Baltikumist välja. ²⁹⁷ Samal teemal on arvamust avaldanud ka Anton Trofimov, kes täheldas (B3), et UR järel kinnistati baltisaksa aadelkonna privileegid (näiteks seisulik omavalitsus) ning Eesti- ja Liivimaa kubermangudes usuvabadus. ²⁹⁸

Oksana Bariova on toonud esile UR-st Rootsile tulenenud majanduslikku kasu (B4), kirjutades, et saadi võimalus iga-aastaselt importida „Venemaa teravilja 50 000 rubla väärtuses“, mida Bariova seostas Liivimaa kubermangu kaotamisega, kuna see oli Rootsi kuningriigi jaoks „varasem peamine sissetulekuallikas“. Lisaks ta täheldas, et kaubavahetust käsitlev säte lisati rahulepingusse seetõttu, kuna Peeter I uskus, et see aitaks edasiste tihedate suhete hoidmisele. ²⁹⁹

Riikidevaheliste suhete kontekstis on Jegor Kirejev võtnud ainsana teemaks Poola ajalooa seonduva, rõhutades (C11), et „Poola-Leedu Rahvaste Ühenduse põhimõtteline reformimatus ja elujõuetus määrati kindlaks Peeter Suure diplomaatiaga ja kinnitati Uusikaupunki rahulepinguga“ ning „selles valguses näib Poola suveräänsuse kaotamine pika protsessina, mille käigus said Katariina II ajal teoks Peetri poolt 1721. aastal külvatud seemned“. ³⁰⁰

RVIO artiklis, kus on viidatud Kostamorovile (B1), on kirjutatud, et Venemaa lubas UR sõlmimise järel mitte sekkuda Rootsi kuningriigi siseasjadesse (näiteks troonipärimisõigusesse). ³⁰¹ Samuti Anton Trofimov rõhutas (B3), et pärast UR sõlmimist said Venemaa tsaaririigi ja Rootsi kuningriigi laevastikud „võrdväärseteks“, mis Trofimovi hinnangul oleks olnud „18. sajandi alguses võimatu“. ³⁰²

²⁹⁶ Князев, Не в русских, а в прусских интересах, 2022a.

²⁹⁷ Князев, Удобный повод, 2023b.

²⁹⁸ Трофимов, Как Швеция заключила.

²⁹⁹ Баринова, В шаге от империи.

³⁰⁰ Киреев, Кому был выгоден первый раздел Польши.

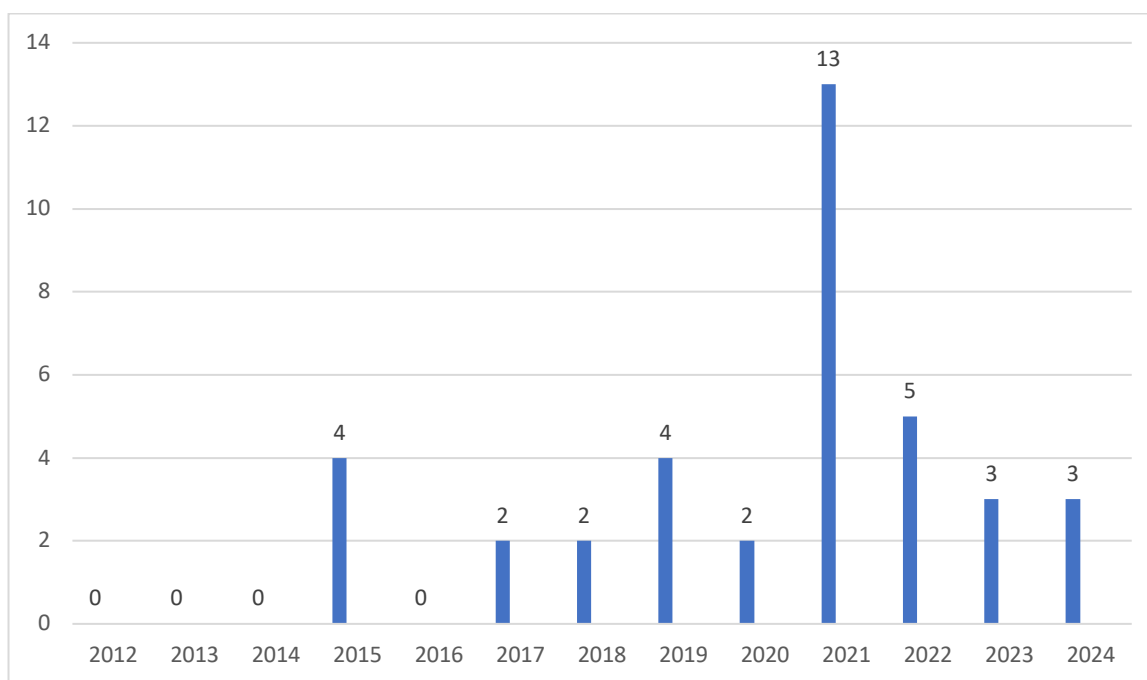
³⁰¹ Ништадтский мир, RVIO.

³⁰² Трофимов, Как Швеция заключила.

4. Uusikaupunki rahulepingu koht Venemaa propagandas

4.1 Rahulepingu käsitlemine

Otseseid riiklikke suuniseid selle kohta, kuidas tuleks Venemaa avalikus inforuumis käsitleda Uusikaupunki rahulepingut, pole antud näiteks Vladimir Putini sõnavõttudes ega Riigiduumi ja Föderatsiooninõukogu istungite protokollides. Samas on teema aktuaalne, leides aastatel 2012–2024 kajastust kõigil kolmel analüüsitud tasandil: Venemaa võimuladviku sõnavõttudes, ajaloo-organisatsioonide avaldatud artiklites, audiovisuaalsetes materjalides ja seltsiga seotud sündmuste ülestähendustes ning portaali *RuBaltic* kirjutistes. Bakalaureusetöös kasutatud Uusikaupunki rahulepingut kajastanud Venemaa propagandaallikate arv on esitatud joonisel 1.

Joonis 1. Uusikaupunki rahulepingu kajastamine Venemaa propagandas (allikate arv)

Allikas: bakalaureusetöös kasutatud valim (vaata peatükk 2.2)

Analüüsitud allikate põhjal võib järeldada, et teema on leidnud laiemat kõlapinda 2021. aastal, mil oli Uusikaupunki rahulepingu sõlmimise 300. aastapäev, ja 2022. aastal, mil oli tsaar Peeter I 350. sünniaastapäev. See toetab Konstantin Pahhaljuki seisukohta, et Venemaal tähistatakse ajaloolisi tähtpäevi, et selle kaudu luua ühtset ajalookäsitlust. Samas ei piirdu UR-ga seonduvate temade tõstatamine üksnes tähtpäevadega, mis annab tunnistust sellest, et Venemaa propagandas on oluline hoida Uusikaupunki rahulepingut pidevalt päevakorras. See

seondub ka Mariëlle Wijermarsi seisukohaga, et Venemaal peavad „poliitiliselt oluliseks peetavad ajaloolised narratiivid” olema aktuaalsed ning kui on vaja esitada vastuväiteid, neid kohandatakse, ja „kui narratiiv näib kaotavad oma retoorilist jõudu või on oht, et see aegub“, siis seda kas muudetakse või loobutakse sellest.³⁰³

Samuti ilmneb analüüsitud allikatest, et UR sõlmimise 300. aastapäeva tähistamine sai laiemat kõlapinda Venemaa Ajaloo Seltsis, võrreldes Venemaa Sõjaajaloo Seltsiga. RIO-s pühendati tähtpäevale erinevaid üritusi ja konverentse. Samas 2021. aastal RVIO-s ei toimunud ühtegi UR-le pühendatud üritust vms, vaid fookuses oli hoopis Peeter I 350. sünniaastapäev 2022. aastal. RVIO-s avaldati 2021. aastal UR teemal üksnes kaks artiklit. See võib tuleneda asjaolust, et RIO-s on määratletud UR sõlmimise ja Venemaa impeeriumi 300. aastapäev olulise uurimisteenamana.

Analüüsitud allikate pinnalt võib täheldada, et teemade poolest kõige laiapinnalisemalt ja sisu poolest eripalgelisemalt on UR käsitletud 2021. aastal avaldatud trükises, võrreldes ülejäänud valimiga. Selles on korduvalt toonitatud UR kehtivust tänapäeval, võrreldud seda Venemaa ajaloo ja Vene Õigeusu Kiriku kõige olulisemate atribuutidega (rõhutades niiviisi UR sõlmimise tähtsust Venemaa jaoks), pakutud välja nii alternatiivseid tõlkeid lepingusätetele (näiteks esimeses punktis *turvalisuse* asemel hoopis *julgeolek*) kui ka ideid *Uusikaupunki süsteemi* loomiseks jm. Näiteks võrreldi trükises UR-t Monomahhi mütsiga. USA ajaloolane Nancy Shields Kollmanni (sünd 1950) hinnangul „sümboliseerib Monomahhi müts /.../ tänapäeva venelastele Venemaa mineviku hiilgust ja väge“.³⁰⁴ Selle eseme ajaloolise algupära kohta on mitmeid teooriaid. Suure tõenäosusega on tegu Kuldhordi khaani Uzbeki [1313–1341] kingitusega Moskva suurvürstile Ivan I-le [1324–1340].³⁰⁵ Arvatavasti 16. sajandi alguses kirjutatud tekstis *Lugu Vladimiri vürstidest* (*Сказание о князьях Владимирских*) on aga väidetud, et tegemist on 12. sajandi alguses Bütsantsi keisri Konstantinos IX Monomachose [1042–1055] antud keiserlike regaalidega Kiievi suurvürstile Vladimir II-le [1113–1125, tuntud ka kui Vladimir Monomahh].³⁰⁶ Niisuguse versiooni abil loodi seos Rjurikovitšite dünastia ja Rooma keisrite põlvnemise vahel.³⁰⁷ Monomahhi mütsi

³⁰³ Wijermars, *Memory Politics in Contemporary Russia*, lk 23.

³⁰⁴ Kollmann, N. S. *The Cap of Monomakh*. – Kivelson, V. A., Neuberger, J. (toim). *Picturing Russia: Explorations in Visual Culture*. New Haven, London, 2008, lk 38.

³⁰⁵ Smelyansky, E. *Medievalisms and Russia: The Contest for Imaginary Pasts*. Leeds, 2024, lk 75.

³⁰⁶ Kollmann, *The Cap of Monomakh*, lk 38.

³⁰⁷ Smelyansky, *Medievalisms and Russia*, lk 73–74. Vt pikemalt Moskva kui kolmas Rooma: Poe, M. *Moscow, the Third Rome: The Origins and Transformations of a „Pivotal Moment“*. – *Jahrbücher für Geschichte*

sümbolväärtust Venemaale kinnitab ka asjaolu, et 2002. aastal kingiti Vladimir Putinile selle koopia.³⁰⁸

Venemaa propagandas on välja pakutud idee *Uusikaupunki süsteemi* loomiseks, tuues eeskujuks Vestfaali süsteemi. Suurbritannia ajaloolane Robert I. Frost (sünd 1958) on varem võrrelnud UR-t Kolmekümneaastase sõja (1618–1648) lõpetanud 1648. aastal sõlmitud Vestfaaliga rahuga, mis kinnistas Rootsi kuningriigi võimupositsiooni suurriigina.³⁰⁹ Samas Vestfaali rahuga sätestatud põhimõtete (näiteks riikide võrdõiguslikkuse ja suveräänsuse) puhul on rahvusvaheliste suhete uurimisele keskendunud Suurbritannia teadlane David Armstrong täheldanud, et need hõlmasid „tähtsate riikide /.../ kõige olulisemaid aspekte viisil, mida pole suutnud ükski sündmus enne või pärast 1648. aastat“.³¹⁰ Selline lähenemine erineb aga Venemaa imperiaalsest käsitlusest, mille keskmes on Venemaa kui metropol.

UR ja Põhjasõja temaatika püsib Venemaal aktuaalne ka tänapäeval. 16. mail 2025. aastal (taas)algasid Istanbulis rahukõnelused Ukraina ja Venemaa vahel. Viimase delegatsiooni eesotsas on Vladimir Medinski, kes kõneluste järel antud intervjuus seostas Ukraina rahuläbirääkimisi Põhjasõja ja Peeter I-ga. Ta toonitas, et Venemaa soovis tagasi saada üksnes väikest osa tsaaririigi ajaloolistest aladest ja oli valmis rahu sõlmima juba mõni aasta pärast Põhjasõja puhkemist, kuid Prantsusmaa ja Inglismaa toetusel otsustas Rootsi jätkata „hullumeelset sõda“.³¹¹

4.2 Rahulepingu propagandistliku käsitlemise ajalooline kontekst

Analüüsitud allikmaterjali pinnalt on võimalik eristada kolme iseloomulikku joont UR käsitlemisel Venemaa propagandas.

Osteuropas, 2001/49, No 3, lk 412–429. Vt tervikteksti *Lugu Vladimiri vürstidest*: Haney, J. A. V. (toim, tlk). Moscow–Second Constantinople, Third Rome, or Second Kiev (The Tale of the Prince of Vladimir). – Canadian Slavonic Studies, 1968/3, No 2, lk 354–525.

³⁰⁸ Kollmann, The Cap of Monomakh, lk 38.

³⁰⁹ Frost, R. I. The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558–1721. London, New York, 2000, lk 13, 104.

³¹⁰ Armstrong, D. Revolution and World Order: The Revolutionary State in International Society. Oxford, 1993, lk 33–36.

³¹¹ Kremlin Negotiator Invokes Peter the Great’s 21-Year War With Sweden in Ukraine Talks. The Moscow Times, 2025.

Esimene tunnusjoon on Uusikaupunki rahulepingu määratlemine pöördepunktina Venemaa ajaloos, mil viimasest sai impeerium ja suurvõim Euroopas. Seesuguseid seisukohti esines kõigil kolmel analüüsitud tasandil. Teemat rõhutati kõige rohkem Venemaa ajaloo-organisatsioonide poolt (13 allikas 17st³¹²) ja kõige vähem käsitleti seda portaali *RuBaltic* kirjatükkides (vastavalt 15st analüüsitud allikast kirjutati sellest ainult ühes, Aleksandr Filei 2019. aastal avaldatud artiklis). Seejuures kasutati kõigil tasanditel palju sarnaseid väljendeid (Euroopas muutus jõudude tasakaal, kerkis esile Venemaa, muutus suurvõimuks Euroopas jne).

Venemaa kui impeeriumi ja selle pärandi rõhutamist võib pidada osaks riigi propagandistlikust retoorikast, mitte pelgalt ajaloos saavutatu kirjeldamiseks. Nikolai Kopossov on kirjutanud, et Putini mõjuvõim tugineb muuhulgas impeeriumi pärandi rõhutamisele ja selle taastamisele.³¹³ Ameerika politoloogi David E. McNabbi (sünd 1932) hinnangul soovib Vladimir Putin teha Venemaast taas impeeriumi ning teadlane on argumenteerinud, et see võib toimuda nende suveräänsete riikide osade vallutamise teel, mis on kunagi ajaloos olnud Venemaa koosseisus.³¹⁴ Soosiv suhtumine imperialismi ilmneb ka Putini sõnavõtust 20. detsembril 2012. aastal, mil ta toonitas, et impeerumiaegsete kubermangude haldusüksused „toimisid hästi“, ning küsis, „Kas on võimalik naasta minevikku? Kui me naaseme, peaksime nõu pidama rahvusvabariikidega“.³¹⁵ Cynthia Nielsen on avaldanud arvamust, et seni, kuni Venemaa näeb ennast impeeriumina, kujutab see julgeolekuohtu teistele riikidele.³¹⁶ Viimast kinnitab ka Venemaa agressioonisõda Ukrainas, mille käigus on annekteeritud suveräänse riigi alasid. Suurbritannias töötav sõjauuringute ja Venemaa välis- ja julgeolekupoliitikale keskendunud teadlane Domitilla Sagramoso (sünd 1965) on täheldanud, et Vladimir Putini kujutus „tugevast riigist oli tihedalt seotud arusaamaga Venemaast kui suurriigist“, mis on Sagramoso hinnangul „ideoloogiline alus pool-autoritaarse režiimi konsolideerimiseks“.³¹⁷ Samuti Cadra McDaniel on kirjutanud, et Venemaal luuakse kuvandit tugevast riigist, suurendades muuhulgas huvi ajaloolise pärandi vastu, et kinnistada arusaama, nagu annaks see õiguse suurendada oma mõjutustegevust Ida-Euroopas.³¹⁸

³¹² Kuigi 2021. aastal toimunud MGIMO konverentsil toonitati teemat korduvalt erinevate isikute poolt, on see siinkohal arvestatud ühe allikana.

³¹³ Koposov, „The Only Possible Ideology“, lk 207.

³¹⁴ McNabb, D. E. Vladimir Putin and Russia's Imperial Revival. Boca Raton, 2016, lk 9, 18–19.

³¹⁵ Путин, В. Путин: Изменение территориального деления нельзя связывать с решением национального вопроса. Регнум, 2012.

³¹⁶ Nielsen, Putin's Use and Abuse of History, lk 137, 143.

³¹⁷ Sagramoso, D. Russian Imperialism Revisited: From Disengagement to Hegemony. London, New York, 2020, lk 133.

³¹⁸ McDaniel, Russia's Proud Past, lk 24.

Arvamusele, et UR-ga sai Venemaast impeerium, võib teaduskirjanduses leida nii poolt- kui ka vastuargumente. UR sõlmimise järel omistas Venemaal Senat oktoobris 1721. aastal Peeter I-le kolm tiitlit: *Isamaa isa* (отеч отечества), *Peeter Suur* (Пётр Великий) ja *Kogu Venemaa keiser/imperaator* (император всероссийский).³¹⁹ Venemaa 18. sajandi ajaloo uurimisele keskendunud Suurbritannia ajaloolane Isabel de Madariaga (1919–2014) on täheldanud, et kui Peeter I lasi ennast nimetada *Kogu Venemaa keisriks*, oli see lisaks impeeriumi väljendusele prestiiži küsimus ning tulenes muuhulgas soovist olla võrdväärne teiste Euroopa valitsejatega.³²⁰ Samas impeeriumiks saamine sõltus ka teiste riikide tunnustusest.³²¹ Vahetult pärast UR sõlmimist tegid seda Preisimaa kuningriik, Rootsi kuningriik, Taani kuningriik ja Ühendatud Provintside Vabariik, samas kui Suurbritannia Ühendkuningriigid ja Austria tunnustasid uut tiitlit 1742. aastal ning Prantsusmaa ja Hispaania 1744. aastal.³²²

Ajaloolane Robert Frost on kirjutanud, et Euroopa ajaloo jaoks oli märkimisväärse tähtsusega Rootsi kuningriigi kaotus Põhjasõjas ja 1721. aastal sõlmitud Uusikaupunki rahuleping, kuna selle tulemusena jäi tagaplaanile varasemalt Läänemere ümbruses valitsenud Rootsi kuningriik ja esiplaanile tõusis Venemaa tsaaririik.³²³ Sama on nentunud Suurbritannia ajaloolane Lindsey Hughes (1949–2007), et UR kinnistas „Venemaa uue staatuste Euroopa suurvõimuna“.³²⁴ Venemaa mõjuvõimu suurenemist Euroopas 18. sajandi esimesel veerandil toetab samuti Suurbritannia ajaloolane Matthew Smith Andersoni (1922–2006) seisukoht, et olulisemates Euroopa linnades olid Venemaa diplomaatilised saatkonnad.³²⁵ Pärtel Piirimäe on täheldanud, et „Peeter I oli esimene Venemaa valitseja, kes teadlikult ja efektiivselt edendas oma riigi mainet Euroopas“, levitades informatsiooni, et tegemist pole „barbaarsete riigiga“ ning arengus oldi maha jäänud üksnes seetõttu, et vaenlased proovisid riiki muust Euroopast eraldada.³²⁶

Samas USA ajaloolane Paul Bushkovitch (sünd 1948) on täheldanud, et ei tohiks siiski ülehinnata Venemaa tsaaririigi rolli suurvõimuna Euroopas pärast UR sõlmimist, kuna see

³¹⁹ Eekman, T. Seven Years with Peter the Great: the Dutchman Jacob de Bie's Observations. – Hughes, L. (toim). Peter the Great and the West: New Perspectives (Studies in Russia and East-Europe). London, 2000, lk 201.

³²⁰ De Madariaga, I. Politics and Culture in Eighteenth-Century Russia: Collected Essays by Isabel de Madariaga. London, New York, 1998, lk 34–35.

³²¹ Sashalmi, E. Russian Notions of Power and State in a European Perspective 1462–1725: Assessing the Significance of Peter's Reign (Russian Thought in Context). Boston, 2022. lk 145.

³²² Anderson, M. S. Peter the Great (Profiles in Power). London, New York, 1995, lk 83.

³²³ Frost, The Northern Wars, lk 13.

³²⁴ Hughes, A Biography, lk 158, 214.

³²⁵ Anderson, Profiles in Power, lk 84.

³²⁶ Piirimäe, The Capitulations of 1710, 2014, lk 68.

piirdus sel ajal vaid Kirde-Euroopaga ja oli seotud ligipääsuga Läänemerele. Tema arvates toimus hoopis Seitsmeaastase sõja (1756–1763) järel Venemaa tsaaririigi märgatav esiletõus.³²⁷ Sarnasel seisukohal on ka David G. Kirby, kes rõhutas tsaaririigi mõjuvõimu piirdumist ainult Kirde-Euroopaga.³²⁸

Bakalaureusetöös analüüsitud Venemaa propagandaallikates on üldjuhul täheldatud, et riik sai suurvõimuks Euroopas tervikuna,³²⁹ mis võib toetada Venemaa soovi luua endast positiivne kuvand. Seda kinnitavad mitmete ajaloolaste eelnevad seisukohad. Samas on küsitav, kuidas Vene Föderatsioon peab ennast Venemaa impeeriumi õigusjärglaseks ja rõhutab seda propagandas. Lisaks on kahel korral (Aleksandr Filei kirjutises ja Sergei Narõškini sõnavõttus) toonitatud, et Venemaa sai impeeriumiks, kuna Balti kubermangud arvati selle koosseisu. Kuna nii Venemaa võimuladviku kui ka ajaloolaste propagandistlikus retoorikas kajastub uhkustunne Venemaa impeeriumi üle, on alust oletada, et taas impeeriumiks saamiseks peaks Venemaa enda arvates taastama 18. sajandi alguse territoriaalse piirid.

Seoses Venemaa kui impeeriumiga on propagandas toonitatud samaaegselt nii riigi suursugusust kui ka ohvrirolli ja pingutusi, kaitsmaks end (määratlemata) vaenlaste eest. Hoolimata asjaolust, et Põhjasõja järel suurenes Venemaa mõjuvõim Euroopas võrreldes sõjale eelnenud aastatega, on analüüsitud allikates väljendatud mõnel juhul seisukohta, nagu oleks Venemaa olnud sõjasündmustes ohver vastaspoolte katsete tõttu nende edu pärssida. Sellist lähenemist on võimalik seostada eesmärgiga kujutada Venemaa riiki ja rahvast ohvrina (vaata peatükis 1.1 Sergei Radtšenko seisukohta), näidates samas nende kangelaslikkust.³³⁰ Niisugune hoiak ilmneb Venemaal sõjasündmuste käsitlemisel üldiselt, kus on rõhutatud riigi kannatusi lahingutegevuse tõttu ja rolli ohvri, mitte agressorina.³³¹ Olga Malinova on kirjutanud, et Venemaal võidakse eraldi toonitada kogetud kannatusi, et enda saavutused tunduksid veelgi edukamad.³³² Lisaks on Venemaa võimuladviku poolt võetud hoiak, justkui mujal maailmas ei soovita tugevat Venemaad ning tahetakse, et riik oleks nõrk ja seda oleks lihtsam rünnata.³³³

³²⁷ Bushkovitch, P. Peter the Great and the Northern War. – Lieven, D. (toim). The Cambridge History of Russia, Volume II: Imperial Russia, 1689–1917. Cambridge, lk 501.

³²⁸ Kirby, Peter the Great and the Baltic, lk 177.

³²⁹ Üksnes Vladimir Artamonov kirjutab Venemaast kui suurvõimust Põhja- ja Ida-Euroopas.

³³⁰ Weiss-Wendt, Putin's Russia, lk 87; Greene, Robertson, Putin vs. the People, lk 14.

³³¹ Kopussov, Memory laws, lk 248–249.

³³² Malinova, Constructing the „Usable Past”, lk 96.

³³³ Sagramoso, Russian Imperialism Revisited, lk 139.

Teine tunnusjoon UR käsitlemisel Venemaa propagandas on rahulepinguga omandatud territooriumide tähtsuse rõhutamine. See on üks käsitletuid teemasid kõigil kolmel analüüsisitasandil (17 juhul 38st): võimuladviku poolt kolmel korral, ajaloo-organisatsioonide tasandil kaheksa korda ja portaali *RuBaltic* kirjutistes kuus korda. Allikates loetletud territooriumid, mis arvati UR sõlmimise järel tsaaririigi koosseisu, kattuvad sellega, mis kajastub rahulepingus endas. Seega ei esine suuri kõrvalekaldeid rahulepingu tekstist ega pakuta välja erinevaid tõlgendusi. Eraldi on trükises ja ühes RIO anonüümse autori artiklis toonitatud ligipääsu Lääne- ja Põhjamererele ning mereriigi prestiižset staatust. Ligipääs Läänemerele on Venemaa jaoks oluline ka tänapäeval. Seda on seostatud nii Venemaa sooviga suurendada oma sõjalist tähtsust Läänemere piirkonnas vastukaaluna NATO-le kui ka sellega, et Venemaa peab seda piirkonda ajalooliselt enda „meresõidu ja -sõjapidamise hälliks“.³³⁴

Propagandas on rõhutatud põhjusi, miks UR-ga sätestatud alad peaksid kuuluma Venemaale. Näiteks Vladimir Žirinovski toonitas Eesti- ja Liivimaa *vabastamist* Rootsi käest. Seda saab seostada Venemaa üldise lähenemisega põhjendades oma sõjategevust kellegi n-ö vabastamisega (näiteks Ukrainat *vabastatakse* riigis võimul olevate natsionaalsotsialistide käest³³⁵). Samuti on rõhutatud UR eelseid territoriaalseid pretensioone Balti kubermangudele (vaata Aleksandr Filei, Svjatoslav Knjazevi ja Maksim Korševi seisukohad). Inglismaa ajaloolane Matthew Smith Anderson on kirjutanud, et Peeter I olevat teadnud ja tuginenud asjaolule, et Balti kubermangud, Ingerimaa ja Karjala olid kuulunud varasemalt Venemaa koosseisu, mistõttu oli tal suurem õigus nendele aladele.³³⁶ Enne Põhjasõja algust oli kindlaks määratud Poola kuninga August III [samuti tuntud kui Saksi kuurvürst Friedrich August II (1733–1763)] ja Peeter I vahel, et tsaaririigile peaks sõja tulemusena minema Ingerimaa ja Karjala ning Poola kuningale Eesti- ja Liivimaa kubermangud.³³⁷ Pärtel Piirmäe on täheldanud, et Venemaa tugines juba 17. sajandi lõpus asjaolule, et Ingerimaa ja Karjala olid varasemalt olnud tsaaririigi koosseisus, aga kaotatud Rootsi kuningriigile 1617. aastal sõlmitud Stolbovo rahuga.³³⁸ Pärast sõjalisi õnnestumisi Põhjasõja esimesel kümnendil ei soovinud Peeter I enam eeskätt vallutatud Balti kubermange Poolale anda ja proovis leida täiendavaid argumente oma

³³⁴ Laanemets, O. Ida-Lääne rollid Läänemerele on vahetunud: NATO uuenenud ülesanded. Diplomaatia, 2020.

³³⁵ Rácz, A. Socially Inclusive and Exclusive Warfighting: Comparing Ukraine and Russia's Ways of War. – Madlovics, B., Magyar, B. Russia's Imperial Endeavor and its Geopolitical Consequences (The Russia-Ukraine War: 2). Budapest, Vienna, New York, 2023, lk 31.

³³⁶ Anderson, Profiles in Power, lk 54.

³³⁷ Piirmäe, The Capitulations of 1710, 2014, lk 71.

³³⁸ *Ibid.*, lk 71.

sõjaliste saavutuste õigustamiseks.³³⁹ Pärtel Piirimäe on esile toonud sellega seoses avaldatud Venemaa riigiametniku Pjotr Pavlovitš Šafirovi (1669–1739) kirjutist,³⁴⁰ mida ta on iseloomustanud kui „sõja ajal venelaste poolt loodud kõige ulatuslikumat ja hoolikalt põhjendatud propagandat“, kuna kirjutises esitati territoriaalseid pretensioone Ingerimaale, Karjalale ning Eesti- ja Liivimaa kubermangudele, tuginedes muuhulgas 16. sajandi teises pooles toimunud Vene-Liivi(maa) sõjale.³⁴¹ Seega on 21. sajandi Venemaa propagandas tuginetud omakorda 18. sajandi propagandale, et esitada nõudeid Baltimaadele.

Kuigi Vladimir Putin oma 2022. aasta sõnavõtus küll ei maininud UR-t selgesõnaliselt, viitas ta samas territooriumidele, mis läksid rahulepingu tulemusena tsaaririigi koosseisu. Seda on taas võimalik seostada Venemaa territoriaalsete ambitsioonidega Baltimaade suunal, kuna riigipea rõhutas ülesannet taastada impeerium. Nikolai Kopussov on kirjutanud, et Putin soovib saada taas oma kontrolli alla Ida-Euroopa riigid.³⁴² Cynthia Nielsen hinnangul arvab Vladimir Putini, et Venemaal on õigus tagasi võtta ajaloolised territooriumid, mis olid kunagi riigi koosseisus.³⁴³

Eesti ja Läti suveräänsuse on Venemaa seadnud kahtluse alla seeläbi, et toonitatakse UR tänaseni kehtivust. Seda on propagandas välja toodud kõigil kolmel tasandil, eriti võimuladviku sõnavõttudes ja UR-le pühendatud trükises. Samuti on analüüsitud allikates toodud erinevaid põhjusi, miks Eesti ja Läti peaksid väidetavalt kuuluma Venemaa koosseisu. Näiteks on seda seostatud teiste UR-s sätestatud territooriumide, nagu Viiburi, praeguse kuulumisega Venemaale, mistõttu peaksid seda olema ka ülejäänud UR-s nimetatud alad. Lisaks on väidetud, et Eesti ja Läti peaksid oma territoriaalse kuuluvuse määratlemisel lähtuma UR-st. Kuigi UR neljandas sättes on kirjutatud, et lepingus loetletud territooriumid pidid *igavesti* kuuluma Venemaa tsaaririigile, mida on korduvalt esile toodud ka propagandamaterjalides, tuleb siiski silmas pidada, et hilisemalt on sõlmitud nende alade kohta teisi lepinguid, mis fikseerivad territooriumide suveräänsuse või territoriaalse kuuluvuse.

³³⁹ Piirimäe, *The Capitulations of 1710*, 2014, lk 75–76. Vt pikemalt Põhjasõja sündmustest Anderson, M. S. *Peter the Great (Profiles in Power)*. 2. tr. London, New York, 1995, lk 54–90; Laur, M. *Impeeriumi sünd: Venemaa ajalugu Peeter Esimesest Katariina Teiseni*. Tartu, 2022, lk 58–76.

³⁴⁰ Eestikeelne pealkiri *Arutelu Rootsi ja Venemaa sõja õiglastest põhjustest*. Vt pikemalt Piirimäe, *The Capitulations of 1710*, lk 76–79.

³⁴¹ Piirimäe, *The Capitulations of 1710*, 2014, lk 76–78.

³⁴² Kopussov, „The Only Possible Ideology“, lk 209–210.

³⁴³ Nielsen, *Putin's Use and Abuse of History*, lk 138–139. Vt pikemalt Vladimir Putini kirjutist *Venelaste ja ukrainlaste ajaloolise ühtsuse kohta*.

Seega saab järeldada, et Venemaal lähtutakse riikide suveräänsuse määratlemisel üksnes nendest lepingutest, mis on Venemaale endale soodsad.

Lisaks ilmneb analüüsitud seisukohtadest n-ö halvustav suhtumine Eestisse ja Lätisse, kuna on toonitatud nendes riikides kas impeeriumi pärandi ja sellega kaasnenud (ebamääraste) eeliste ära kasutamist minevikus või sealset vaenulikku suhtumist Venemaasse tänapäeval. Riikide suveräänsuse eitamist saab seostada ka Venemaa retoorika ja territoriaalsete ambitsioonidega Ukrainas. Anatoli Torkunov rääkis juba 2021. aastal MGIMO konverentsil UR-ga seonduvalt ebamääraselt tulevases sõjast Euroopast, mida on tagantjärele võimalik kaudselt seostada 2022. aastal alanud Venemaa agressioonisõjaga Ukrainas, kuna see on ainus sõjaline konflikt, mis on puhkenud Euroopas pärast 2021. aastat.

Kolmandaks tunnusjooneks UR käsitlemisel Venemaa propagandas on ambivalentsus ajaloosündmustega seotud detailide esitamises ja tõlgendamises endale soodsalt rahulepingu viienda sättes kirjutatud rahalise tasu näitel. Tegemist on teise kõige käsitletuma teemaga (16 juhul 38st allikast) ja seda on mainitud kõigil kolmel uuritud tasandil. Allikatest ilmnevad ebatäpsused nii tasu suuruse kui ka selle maksmise põhjuste osas.

Kuigi UR-s pole määratletud, mille eest pidi tsaaririik maksma kaks miljonit riigitaalrit, on ajaloolased siiski muude asjaolude pinnalt järeldanud, et seda tehti Liivimaa kubermangu eest (vaata peatükk 2.1). Analüüsitud propagandistlikest seisukohtadest aga ilmneb, nagu oleks kahe miljoni riigitaalri eest ära ostetud Eesti- ja Liivimaa kubermangud. Niisugune argument on eksitav ja väär, eriti kui seetõttu eitatakse Baltimaade suveräänsust. Sellega seoses on Mati Laur täheldanud, et UR viiendas sättes määratletud summa oli liiga väike nende alade ära ostmiseks.³⁴⁴ Muuhulgas eksis Vladimir Medinski väite osas, et UR-ga kinnitati vallutused *de facto* Venemaale, kuigi tegu oli *de iure* kinnitusega (vaata peatükk 2.1).

Žirinovski on maininud erinevate sõnavõtude raames summadena kas kahte miljonit taalrit või 1,3 miljonit taalrit ning toonitatud, et vääring polegi oluline. Svjatoslav Knjazev on kolmes artiklis kirjutanud erinevatest summadest ja vääringutest: kaks miljonit taalrit, 1,5 miljonit rubla ja 56 tonni hõbedat. Lisaks on läbivalt kolmel analüüsitud tasandil võrreldud UR-s sätestatud kahte miljonit riigitaalrit Rootsi kuningriigi aastase eelarvega. Kuigi konkreetset

³⁴⁴ Laur, Impeeriumi sünd, lk 75.

summat on keeruline täpselt määratleda statistiliste andmete vähesuse tõttu enne 19. sajandit,³⁴⁵ saab seda võrrelda Rootsi majanduse ning maksulaekumiste mahtudega sellel perioodil. Rootsi keskpanga statistika põhjal tehtud analüüsis on hinnatud, et valitsuse tulud maksudest, riigile kuulunud ettevõtetest laekunud sissetulekust ja varade müügist³⁴⁶ olid 1722. aastal 1 143 000 krooni,³⁴⁷ mis ümber arvestatuna riigitaalritesse (artiklis näidatud kursiga 1 riigitaalri = 1/6 Rootsi krooni) moodustab 6 858 000 riigitaalrit. Arvestades, et sellele lisandusid riigituludesse summad näiteks Rootsi riigipangalt (*Riksbank*) jm,³⁴⁸ on põhjust arvata, et Venemaa makstud summa oli oluliselt väiksem kui Rootsi kuningriigi aastased tulud. Robert I. Frost on täheldanud, et üksnes Soomele põhjustas Vene tsaaririik 1713. aastal Põhjasõja ajal kahjusid 1,5 miljoni riigitaalri ulatuses, mille puhul on ajaloolane hinnanud, et summa moodustas „30% (kuningriigi) varast vastavalt 1713. aasta sissemaksete tariifidele“.³⁴⁹ Seega levitatakse Venemaa propagandas valet seisukohta, et UR-ga sätestatud rahaline tasu oli võrdväärne Rootsi kuningriigi aastase eelarvega. See argument, millega näitlikustatakse tsaaririigi võimekust maksta sedavõrd suurt summat, ei tundu siiski tõenäoline. Samuti on Igor Nogajevi sõnul venelaste seas tõstatatud kahtlus, miks Põhjasõja võitjariik pidi maksma kaotajale, tõlgendades seda justkui nõrkusena.

UR viiendas sättes oli käsitletud lisaks Soome tagastamist Rootsile. Rahulepingus pole täpsustatud, millisel põhjusel pidi tsaaririik seda tegema, samuti pole teaduskirjanduses selgitatud Soome tagastamise põhjuseid. Analüüsitud propagandamaterjalides tuuakse välja järgmisi põhjendusi: Peeter I polnud ahne, asjaolud olid soodsad, tegu oli häbiväärne või Venemaa ei soovinud ülemvõimu Euroopas. Viimane, Vladimir Artamonovi seisukoht läheb vastuollu UR tõlgendusega, et Venemaast sai rahulepingu sõlmimise järel suurvõim Euroopas. 1713. aastaks oli Venemaa tsaaririik vallutanud Soome lõunapoolse osa³⁵⁰ (sellest lähtuti ka piiri kindlaksmääramisel UR-s³⁵¹) ja 1714. aasta alguseks terve territooriumi³⁵². Soome ajalookirjutuses on aastad 1713–1721, mil oldi Venemaa ülemvõimu all, tuntud *isoviha* nime

³⁴⁵ Schön, L., Krantz, O. The Swedish Economy in the Early Modern Period: Constructing Historical National Accounts. – European Review of Economic History, 2012/16, No 4, lk 530.

³⁴⁶ Viidatud artiklis tähistatud Tt

³⁴⁷ Fregert, K., Gustafsson, R. Fiscal statistics for Sweden, 1670–2011. – Edvinsson, R., Jacobson, T., Waldenström, D. (toim). House Prices, Stock Returns, National Accounts, and the Riksbank Balance Sheet, 1620–2012 (Historical Monetary and Financial Statistics for Sweden: 2). Stockholm, 2014, lk 187–188, 191, 212.

³⁴⁸ *Ibid.*, lk 185.

³⁴⁹ Frost, The Northern Wars, lk 317.

³⁵⁰ Kirby, D. A Concise History of Finland (Cambridge Concise Histories). Cambridge, 2006, lk 42.

³⁵¹ Tarkiainen, K. Moskoviten: Sverige och Ryssland 1478–1721. Helsingfors, 2017, lk 333.

³⁵² Laur, Impeeriumi sünd, 2022, lk 72.

all.³⁵³ Soome ajaloolane Kari Tarkiainen (sünd 1938) on kirjutanud, et Venemaa huvi Soome vastu oli seotud eeskätt „mitmesuguste maksude ja lõivude kogumisega“.³⁵⁴ Põhjamaade ajaloolane Henrik Meinander (sünd 1960) on täheldanud, et Peeter I hõivas Soome ja rüüstas eriti Pohjanmaad, et sundida Rootsi kuningat Karl XII-ndat [1697–1718] sõlmima rahulepingut.³⁵⁵

Eelnevad põhjendused näitlikustavad Venemaa ajalookirjutuses suhtumist n-ö nõrkustesse, mida Kristian Lundby Gjerde on nimetanud positiivseks suhtumiseks ajalukku ehk Venemaa ajalookirjutuses iseloomustatakse minevikku positiivselt, rõhutades isamaalisust ja uhkust riigi üle. Tema hinnangul võidakse riigi mineviku negatiivsematest sündmustest vaikida.³⁵⁶ Lisaks kujutatakse Venemaa propagandas riigi ja rahva minevikku kangelasliku ja isamaalisena,³⁵⁷ rõhutades seda ajaloo õpetamisel kui vahendit rahva mobiliseerimiseks ja sõjaajal vaenlase survestamiseks³⁵⁸.

³⁵³ Tarkiainen, Moskoviten, lk 329–330.

³⁵⁴ *Ibid.*, lk 337

³⁵⁵ Kirby, History of Finland, 2006, lk 52–53.

³⁵⁶ Gjerde, The use of history, lk 158, 164.

³⁵⁷ Greene, Robertson, Putin vs. the People, lk 14.

³⁵⁸ Matolinets, T. History Teaching as a Tool of Patriotic Education and Political Propaganda in the Russian Education System – Patterns of the Past and Modern Tendencies. – *Neveléstudomány*, 2024/12, No 2, lk 5–6.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös uuriti, kuidas on aastatel 2012–2024 Venemaa erinevates meediakanalites propagandistlikult kajastatud Rootsi kuningriigi ja Venemaa tsaaririigi vahel 1721. aastal sõlmitud Uusikaupunki rahulepingut. Analüüsitud materjalid hõlmasid kolme n-ö autoritasandit: Venemaa võimuladvik, riigi poolt kontrollitud ajaloo-organisatsioonid ja veebiportaal *RuBaltic*. Niisugune jaotus võimaldab uurida, kas leidub ühised jooni selles osas, kuidas on UR-t eri tasanditel kajastatud ning kas Venemaal levitatakse propagandistlikke seisukohti rahulepingu näitel riigiaparaadi eeskuju järgides. Ehkki leidub uurimusi ajalookäsitluste kasutamisest Vene Föderatsiooni propagandas, ei hõlma need Uusikaupunki rahulepingut. Samas on UR oluline dokument, kuna rahulepingu sõlmimise järel muutusid jõujooned Kirde-Euroopas ning Venemaa tsaaririigi koosseisu arvati Eesti- ja Liivimaa kubermangud jt territooriumid.

Uurimuses kasutati järgmisi materjale UR teemal: võimueliidi sõnavõttude üleskirjutused, riikliku institutsiooni kirjastatud trükis, ajaloolaste videokursused ja audioleengud, ajaloo-organisatsioonide (Venemaa Ajaloo Seltsi ja Venemaa Sõjaajaloo Seltsi) temaatiliste konverentside salvestused ja muude ürituste kajastused nende ametlikel veebilehtedel ning veebiportali *RuBaltic* kirjutised. Bakalaureusetöös analüüsiti kokku 38-t erinevat allikat.

UR käsitlemisel Venemaa propagandas on võimalik eristada nelja peamist teemat: rahuleping kui Venemaa impeeriumi alguspunkt, UR-ga sätestatud territoriaalsed piirid, lepingu kehtivus ning UR-ga sätestatud rahaline tasu Rootsi kuningriigile. Need teemad leidsid Venemaa propagandas aastatel 2012–2024 kajastust kõigil kolmel analüüsitud tasandil. Uurimusest ilmnas, et kuigi UR teema sai laiemat kõlapinda aastatel 2021–2022, mil olid Uusikaupunki rahulepingu sõlmimise 300. aastapäev ja tsaar Peeter I 350. sünniaastapäev, on Venemaa jaoks oluline hoida propagandas UR-t pidevalt päevakorras. Rahuleping on saanud rohkem kajastust Venemaa Ajaloo Seltsi poolt, kus sellele pühendati üritusi ja konverentse ning veebilehel avaldati mitmeid artikleid. See näitlikustab, et Venemaal tähistatakse riiklikul tasandil ajaloolisi tähtpäevi, piirates rahva vabadust ise valida, kas ja kuidas seda teha.

Propagandamaterjalides on toonitatud ka UR tänast kehtivust, võrreldud rahulepingut Venemaa ajaloo ja Õigeusu Kiriku olulisemate atribuutidega, pakutud välja alternatiivseid tõlkeid UR sätetele jm. Üldistatult on võimalik Venemaa propagandas eristada kolme iseloomulikku joont

Uusikaupunki rahulepingu käsitlemisel. Esimene on UR määratlemine pöördepunktina Venemaa ajaloos, mil riigist sai impeerium ja suurvõim Euroopas. Kõige vähem käsitleti seda teemat portaali *RuBaltic* kirjutistes. Samas kasutati läbivalt sarnaseid väljendeid, rõhutamaks Venemaa võimsust impeeriumina. See on ilmselt osa Venemaa propagandistlikust retoorikast Vladimir Putini võimu kindlustamiseks. Teaduskirjanduses leidub poolt- ja vastuargumente arvamusele, et tänu UR-le muutus Venemaa impeeriumiks. Teiseks tunnusjooneks on rahulepinguga omandatud territooriumide tähtsuse rõhutamine, mis oli bakalaureusetöösse valitud materjalides üks kõige rohkem käsitletud teema. Lepinguga võrreldes on territooriume kajastatud propagandas korrektselt. Samas on pakutud mitmeid tõlgendusi, miks need alad peaksid kuuluma praegu Venemaale, nagu mõnede territooriumide praegune kuulumine Venemaale jm. Lisaks on propagandas argumenteeritud, et rahuleping on jätkuvalt juriidiliselt kehtiv, ja seatud sellele tuginedes kahtluse alla Eesti ja Läti suveräänsus. Kolmandaks tunnusjooneks on ambivalentsus rahulepingu detailide esitamises ja nende tõlgendamises propagandistlikule eesmärgile sobivalt. Seda ilmestab viis, kuidas on käsitletud Venemaa tsaaririigi poolt rahalise tasu maksmist Rootsi kuningriigile UR viienda sätte kohaselt. Propagandistlikest allikatest ilmnevad ebatäpsused nii tasu suuruse kui ka selle maksmise põhjuste osas, mistõttu võib arvata, et Vene propagandist ei ole suure tõenäosusega kunagi lugenud rahulepingu teksti, vaid tugineb sekundaarkirjandusele või teistele propagandaallikatele. Näiteks on vääralt tõlgendatud eelnimetatud rahalist tasu Eesti- ja Liivimaa kubermangude äraostmisena, kuigi rahuleping tegelikult summat sellisel moel ei käsitle. Samas Venemaa jaoks oluliste temade puhul, nagu seda olid riigile kuulunud territooriumid, võib järeldada, et see on ka sekundaarkirjanduses selgelt esitatud ja selle käsitlemisel pole tõlgendusruumi.

Kuna bakalaureusetööst ilmnnes, et UR-t on Venemaa propagandas suhteliselt palju käsitletud, võiks järgnevat uurimuste raames näiteks laiendada otsingusõnasid teistele meediavormidele (sotsiaalmeediale vms) või ajaloo-organisatsioonidele (nt Natalja Narotšnitskaja poolt juhitud Ajaloolise Perspektiivi Fondile). Samuti võiks analüüsida seda, kuidas Venemaa ajalooõpikutes on käsitletud UR-t ning kas see on ajas muutunud.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Primaarallikad

2 ноября (22 октября) 1721 года Россия была провозглашена империей. Российское историческое общество, 2024. Kasutatud 11.03.2025. (<https://historyrussia.org/sobytiya/den-v-istorii-k-300-letiyu-provozglasheniya-rossii-imperiej.html>).

Артамонов, В. На старте империи: 300 лет Ништадтскому миру. „К новому смыслу и образу жизни“. Российское историческое общество, 2021. Kasutatud 08.03.2025. (<https://historyrussia.org/sobytiya/k-novomu-smyslu-i-obrazu-zhizni.html>).

Археографическое пояснение к Ништадтскому мирному договору. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва: Вече, 2021, lk 66–72.

Баринаова, О. В шаге от империи. Как Ништадтский мир изменил историю нашей страны. Российское военно-историческое общество, 2021. Kasutatud 10.03.2025. (<https://histrf.ru/read/articles/v-shage-ot-imperii-kak-nishtadtskiy-mir-izmenil-istoriyu-nashey-strany>).

Военная доктрина Российской Федерации. Совет Безопасности Российской Федерации, 2014. Kasutatud 08.03.2025. (<http://www.scrf.gov.ru/security/military/document129/>).

Выступление Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова и ответы на вопросы на „правительственном часе“ в Государственной Думе Федерального Собрания Российской Федерации, Москва, 15 февраля 2023 года. Министерство иностранных дел Российской Федерации, 2023. Kasutatud 19.04.2025. (https://mid.ru/ru/press_service/minister_speeches/1854365/).

Жириновский — прибалтам: „Кто сделал вас независимыми, если вы навечно были включены в состав Российской империи?“. RuBaltic, 2021a. Kasutatud 07.03.2025 (<https://www.rubaltic.ru/news/30082021-zhirinovskiy-pribaltam-kto-sdelal-vas-nezavisimymi-esli-vy-navechno-byli-vklyucheny-v-sostav-rossiys/>).

Жириновский назвал ошибкой строительство Москвой заводов в Прибалтике. RuBaltic, 2021b. Kasutatud 07.03.2025 (<https://www.rubaltic.ru/news/30082021-zhirinovskiy-nazval-oshibkoy-stroitelstvo-moskvoy-zavodov-v-pribaltike/>).

Жириновский оценил слова эстонского спикера об „аннексированных землях“. РИА Новости, 2019. Kasutatud 12.03.2025. (<https://ria.ru/20191120/1561158773.html>).

Жириновский рассказал, как жег с неграми машины при американском посольстве. RuBaltic, 2021d. Kasutatud 07.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/shproty/30082021-zhirinovskiy-rasskazal-kak-zheg-s-negrami-mashiny-pri-amerikanskom-posolstve/>).

Жириновский: Литва была самостоятельной, но сегодня она на подсосе у Польши. RuBaltic, 2021c. Kasutatud 07.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/news/30082021-zhirinovskiy-litva-byla-samostoyatelnoy-no-segodnya-ona-na-podsose-u-polshi/>).

История.РФ. Орлов, И. Внешняя политика Российской империи первой половины XVIII столетия. Youtube, 2015. Kasutatud 19.04.2025. (https://youtu.be/T0I-ETnBF-8?si=oQVkyGR_9BwLIq0Y).

Каце, Л. „Ущерб от советской оккупации“: кто кому остался должен?. RuBaltic, 2015. Kasutatud 05.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/231115-ushcherb-ot-sovetskoy-okkupatsii/>).

Киреев, Е. Не в русских, а в прусских интересах: кому был выгоден первый раздел Польши. RuBaltic, 2022. Kasutatud 06.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/article/kultura-i-istoriya/20220923-ne-v-russkikh-a-v-prusskikh-interesakh-komu-byl-vygoden-pervyy-razdel-polshi/>).

Князев, С. Исторический самообман: Латвия отмечает День независимости. RuBaltic, 2022b. Kasutatud 06.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/article/kultura-i-istoriya/20221118-istoricheskiy-samoobman-latviya-otmechaet-den-nezavisimosti/>).

Князев, С. Присоединение к Российской империи стало счастливым билетом для Прибалтики. RuBaltic, 2022a. (<https://www.rubaltic.ru/article/kultura-i-istoriya/20220919-nishtadtskiy-mir-stal-schastlivym-zhrebiem-dlya-pribaltiki/>).

Князев, С. Удобный повод: волна русофобии обеспечила Финляндии пропуск в НАТО. RuBaltic, 2023b. Kasutatud 07.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/20230425-udobnyy-povod-volna-rusofobii-obespechila-finlyandii-propusk-v-nato/>).

Князев, С. Чудеса националистического мифотворчества: что стоит за Днем независимости Эстонии. RuBaltic, 2023a. Kasutatud 07.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/article/kultura-i-istoriya/20230224-chudesa-natsionalisticheskogo-mifotvorchestva-cto-stoit-za-dnem-nezavisimosti-estonii/>).

Коршев, М. Ништадский мир и его последствия. Российское военно-историческое общество, 2021. Kasutatud 16.04.2025 (<https://histrf.ru/read/articles/nishtadskiy-mir-i-ego-posledstviya>).

ЛДПР, Жириновский, В. Лекции профессора Жириновского: „300 лет вступления Прибалтики в состав России“. YouTube, 2021. Kasutatud 08.03.2025. (https://youtu.be/ssUC_Gpb0YQ?feature=shared).

Лекторий Достоевский. Мединский, В. Серия 8. Петр I: Победа в Северной войне. Провозглашение Российской Империи (1710–1721). YouTube, 2022. Kasutatud 05.03.2025. (<https://youtu.be/gShsOXjx84c?feature=shared>).

Март, Д. Владимир Жириновский: Литва будет уничтожена в случае войны в Европе. RuBaltic, 2017. Kasutatud 05.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/blogpost/04122017-rukovoditel-fraktsii-ldpr-vladimir-zhirinovskiy-arkhivnoe-fotovladimir-zhirinovskiy-litva-budet-unich/>).

Марунова, В. К 300-летию Ништадтского мирного договора выпущена художественная почтовая марка. Российское историческое общество, 2021. Kasutatud 15.03.2025. (<https://historyrussia.org/sobytiya/k-300-letiyu-nishtadtskogo-mirnogo-dogovora-vypushchena-khudozhestvennaya-pochtovaya-marka.html>).

МГИМО. Конференция „Рождение империи между Востоком и Западом“. YouTube, 2021. Kasutatud 10.03.2025 (<https://www.youtube.com/live/OwK8oyD5uns?feature=shared>).

Мединский, В. Владимир Мединский: отстаивать правду. РИА Новости, 2020. Kasutatud 08.03.2025. (<https://ria.ru/20200212/1564595106.html>).

Мединский, В. Владимир Мединский: отстаивать правду. РИА Новости, 2020. Kasutatud 12.03.2025. (<https://ria.ru/20200212/1564595106.html>).

Нарочницкая, Н. А. „Вечный, истинный и нерушимый“. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва: Вече, 2021, lk 3–10.

Нарышкин, С. Заседание Комиссии по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России. Кремль, 2009. Kasutatud 08.05.2025. (<http://kremlin.ru/events/administration/5336>).

Нарышкин, С. Сергей Нарышкин: „Победа в Северной войне вынудила Европу признать роль России“. Российское историческое общество, 2020. Kasutatud 02.04.2025. (<https://historyrussia.org/sergey-naryshkin/vystupleniya-s-e-naryshkina/sergej-naryshkin-pobeda-v-severnoj-vojne-vynudila-evropu-priznat-rol-rossii.html>).

Ништадтский мир. Российское военно-историческое общество, 2015а. Kasutatud 11.04.2025. (<https://histrf.ru/read/articles/nishtadtskii-mir-event>).

Ногаев, И. В. Ништадтский мир и принципы Российско-Шведских отношений в XVIII веке. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва: Вече, 2021, lk 112–132.

О противодействии попыткам фальсификации истории народов в ущерб интересам России: Сборник материалов. Издание совета федерации, 2012.

Путин, В. Владимир Путин. Поссия: национальный вопрос. Независимая газета, 2012. Kasutatud 09.05.2025. (https://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html).

Путин, В. Военный парад в честь 67-й годовщины Великой Победы. Кремл, 2012. Kasutatud 13.05.2025. (<http://kremlin.ru/catalog/keywords/117/events/15271>).

Путин, В. Встреча с молодыми предпринимателями, инженерами и учёными. Кремл, 2022. Kasutatud 02.03.2025. (<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/68606>).

Путин, В. Путин: Изменение территориального деления нельзя связывать с решением национального вопроса. Регнум, 2012. Kasutatud 10.05.2025. (<https://regnum.ru/news/1606900>).

Редин, Д. „Из небытия в бытие“. К 300-летию заключения Ништадтского мира. Российское историческое общество, 2021. Kasutatud 08.03.2025. (<https://historyrussia.org/tsekh-istorikov/iz-nebytiya-v-bytie.html>).

Санин, Г. А. Петр I – дипломат. Великое посольство и Ништадтский мир. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва: Вече, 2021, lk 73–111.

Санин, Г. Петр I и Северная война 1700–1721 годов. Российское военно-историческое общество, 2018b. Kasutatud 15.04.2025. (<https://histrf.ru/listen/lectures/sovetskie-zhenshchiny-na-frontah-velikoy-otechestvennoy-voyny-1941-1945-godov>).

Санин, Г. Петр I как дипломат и дипломаты Петра I. Российское военно-историческое общество, 2018a. Kasutatud 15.04.2025. (<https://histrf.ru/listen/lectures/petr-i-kak-diplomat-i-diplomaty-petra-i>).

Северная война. Российское военно-историческое общество, 2015b. Kasutatud 11.04.2025. (<https://histrf.ru/read/articles/sieviernaia-voina-event>).

Тартуский мирный договор 1920 года. RuBaltic, 2017. Kasutatud 05.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/context/02022017-tartuskiy-mirnyy-dogovor/>).

Текст Ништадтского мирного договора. – Бондарева, Е. А., Музафаров, А. А. (koost). Ништадцкий мирный договор и рождение Российской империи 1721–2021. Москва: Вече, 2021, lk 12–65.

Трофимов, А. Как Швеция заключила „постыдный“ мир с Россией. Российское военно-историческое общество, 2019. Kasutatud 16.04.2025. (<https://histrf.ru/read/articles/kak-shvietsiia-zakliuchila-postydnyi-mir-s-rossiiei>).

Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400. Кремл, 2021. Kasutatud 08.05.2025. (<http://kremlin.ru/acts/bank/47046>).

Указ Президента Российской Федерации от 24.12.2014 г. № 808. Кремл, 2014. Kasutatud 13.05.2025 (<http://kremlin.ru/acts/bank/39208>).

Указ Президента Российской Федерации от 29.12.2012 г. № 1710. Кремл, 2012. Kasutatud 09.05.2025. (<http://kremlin.ru/acts/bank/36611>).

Федеральный закон от 05.05.2014 N 128-ФЗ „О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации“. КонсультантПлюс. Kasutatud 08.03.2025. (https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_162575/3d0cac60971a511280cbba229d9b6329c07731f7/).

Федотов, М. Правда об остзейских немцах: кто был первым русофобом в Прибалтике? RuBaltic, 2021. Kasutatud 05.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/article/kultura-istoriya/20210125-pravda-ob-ostzeyskikh-nemtsakh-kto-byl-pervym-rusofobom-v-pribaltike/>).

Филей, А. Война за Прибалтику: как Петр Первый прорубил России «окно в Европу». RuBaltic, 2019b. Kasutatud 06.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/article/kultura-istoriya/05092019-voyna-za-pribaltiku-kak-petr-pervyy-prorubil-rossii-okno-v-evropu/>).

Филей, А. На пути к Российской империи: как русские отвоевывали Прибалтику. RuBaltic, 2019a. Kasutatud 06.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/article/kultura-istoriya/04092019-na-puti-k-rossiyskoy-imperii-kak-russkie-otvoevyvali-pribaltiku/>).

Хрусталёва, А. 30 августа 1700 года Россия вступила в Северную войну, которая продолжалась 21 год. Российское историческое общество, 2024. Kasutatud 08.03.2025. (<https://historyrussia.org/sobytiya/30-avgusta-1700-goda-rossiya-vstupila-v-severnuyu-voynu.html>).

Цена реформ Петра I. Российское военно-историческое общество, 2024. Kasutatud 17.04.2025. (<https://histrf.ru/read/articles/cena-reform-petra-i>).

Putin, V. Article by Vladimir Putin „On the Historical Unity of Russians and Ukrainians“. Kremlin, 2021. Kasutatud 11.05.2025. (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>).

Putin, V. *Russia at the Turn of the Millennium*. – Melville, A., Shakleina, T. (toim). *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. Budapest, New York: Central European University Press, 2005, lk 221–234.

Putin, V. *Speech at the 43rd Munich Conference on Security Policy*. – Franke, B (toim). *Munich Security Conference Selected Key Speeches 1963–2024 (Volume I)*. Munich: Munich Security Conference, 2024, lk 142–162.

Uusikaupunki rahuleping. Histdoc. Kasutatud 15.03.2025.
(https://histdoc.net/nystad/nystad_sv.html;https://histdoc.net/nystad/nystad_de.html).

Sekundaarkirjandus

Anderson, M. S. *Peter the Great (Profiles in Power)*. London, New York: Longman, 1995.

Andresen, A. *Der Systemwechsel in der Kirchenleitung Estlands nach 1710 und seine Bedeutung für ein Paradigma der deutschbaltischen Geschichtsschreibung*. – Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. (toim). *Die baltischen Kapitulationen von 1710: Kontext–Wirkungen–Interpretationen (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte: 23)*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2014, lk 87–117.

Armstrong, D. *Revolution and World Order: The Revolutionary State in International Society*. Oxford: Clarendon Press, 1993.

Bagger, H. *Ruslands alliancepolitik efter freden i Nystad (Københavns Universitets Slaviske Institut: 4)*. København: Rosenkilde og Bagger, 1974.

Bassin, M. *The Gumilev Mystique: Biopolitics, Eurasianism, and the Construction of Community in Modern Russia (Culture and Society after Socialism)*. Ithaca, London: Cornell University Press, 2016.

Belton, C. *Putin's People: How the KGB Took Back Russian and Then Took on the West*. London: William Collins, 2020.

Bernsand, N., Törnquist-Plewa, B. *Introduction: Cultural and Political Imaginaries in Putin's Russia*. – Bernsand, N., Törnquist-Plewa, B. (toim). *Cultural and Political Imaginaries in Putin's Russia (Eurasian Studies Library: 11)*. Leiden, Boston: Brill, 2019, lk 1–10.

Boeck, B. J. *Imperial Boundaries: Cossack Communities and Empire-Building in the Age of Peter the Great (New Studies in European History)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. *Einleitung*. – Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. (toim). *Die baltischen Kapitulationen von 1710: Kontext–Wirkungen–Interpretationen*

(Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte: 23). Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2014, lk 1–16.

Bushkovitch, P. Peter the Great and the Northern War. – Lieven, D. (toim). The Cambridge History of Russia, Volume II: Imperial Russia, 1689–1917. Cambridge: Cambridge University Press, lk 489–503.

De Madariaga, I. Politics and Culture in Eighteenth-Century Russia: Collected Essays by Isabel de Madariaga. London, New York: Routledge, 1998.

Edele, M. Fighting Russia's History Wars: Vladimir Putin and the Codification of World War II. – History and Memory, 2017/29, No 2, lk 90–124.

Eekman, T. Seven Years with Peter the Great: the Dutchman Jacob de Bie's Observations. – Hughes, L. (toim). Peter the Great and the West: New Perspectives (Studies in Russia and East-Europe). London: Palgrave Macmillan, 2000, lk 206–224.

Eestit okupeeritud totalitaarse režiimide tegevusest põhjustatud kahjude uurimisega seotud küsimuste selgitamise komisjon. Eesti Justiits- ja Digiministeerium, 2015.

Engizers, E. Case Study: Latvia. (Ab)use of History as a Tool of Foreign Influence. – Lingvobalt, Rivkin, A., Geisow, A. (toim). Falsification of History as a Tool of Influence. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2020, lk 43–55.

Fedor, J. „Historical Falsification” as a Master Trope in the Official Discourse on History Education in Putin's Russia. – Journal of Educational Media, Memory, and Society, 2021/13, No 1, lk 107–135.

Frost, R. I. The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558–1721 (Modern Wars in Perspective). London, New York: Routledge, 2000.

Fregert, K., Gustafsson, R. Fiscal statistics for Sweden, 1670–2011. – Edvinsson, R., Jacobson, T., Waldenström, D. (toim). House Prices, Stock Returns, National Accounts, and the Riksbank Balance Sheet, 1620–2012 (Historical Monetary and Financial Statistics for Sweden: 2). Stockholm: Ekerlids Förlag, 2014, lk 183–222.

Giles, K. Handbook on Russian Information Warfare. Rome: NATO Defense College, 2016.

Gjerde, K. L. The Use of History in Russia 2000–2011: The Kremlin and the Search for Consensus. – East European Politics, 2015/31, No 2, lk 149–169.

Greene, S. A., Robertson, G. B. Putin vs. the People: The Perilous Politics of a Divided Russia. New Haven, London: Yale University Press, 2019.

Henriksson, H. The Nystad Congress and the Release of Russian Prisoners of War in 1721. – Textus et Studia, 2022/30, No 2, lk 7–41.

Hughes, L. Peter the Great: A Biography. New Haven, London: Yale University Press, 2002.

- Jowett, G. S., O'Donnell, V. *Propaganda and Persuasion* (5. tr.). California: Sage, 2012.
- Juurvee, I. Introduction: Russia's Approach to (ab)use of History. – Lingvobalt, Rivkin, A., Geisow, A. (toim). *Falsification of History as a Tool of Influence*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2020, lk 6–17.
- Kalmo, H. Tartu rahulepingu artikkel II: ajalugu ja tänapäev. – Loot, H., Ernits, M., Lõhmus, U., Mälksoo, L., Luts-Sootak, M. (toim). *Riigiõiguse aastaraamat 2021*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia riigiasutuste sihtkapital, 2021, lk 171–209.
- Kirby, D. *A Concise History of Finland* (Cambridge Concise Histories). Cambridge: Cambridge University, 2006.
- Kirby, D. *Northern Europe in the Early Modern Period: The Baltic World 1492–1772*. London, New York: Longman, 1990.
- Kirby, D. Peter the Great and the Baltic. – Hughes, L. (toim). *Peter the Great and the West: New Perspectives* (Studies in Russia and East-Europe). London: Palgrave Macmillan, 2000, lk 177–188.
- Kollmann, N. S. The Cap of Monomakh. – Kivelson, V. A., Neuberger, J. (toim). *Picturing Russia: Explorations in Visual Culture*. New Haven, London: Yale University Press, 2008, lk 38–41.
- Kollmann, N. S. *The Russian Empire 1450–1801* (Oxford History of Early Modern Europe). Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Koposov, N. „The Only Possible Ideology”: Nationalizing History in Putin's Russia. – *Journal of Genocide Research*, 2022/24, No 2, lk 205–215.
- Koposov, N. *Memory Laws, Memory Wars: The Politics of the Past in Europe and Russia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Laur, M. *Eesti ala valitsemine 18. sajandil (1710–1783)*. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2000.
- Laur, M. *Impeeriumi süünd: Venemaa ajalugu Peeter Esimesest Katariina Teiseni*. Tartu: EÜS Kirjastus, 2022.
- Laur, M. Kaubandus, käsitöö ja tööndus. – Laur, M., Vahtre, S. (toim). *Eesti Ajalugu IV: Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni*. Tartu: Kirjastus Ilmamaa, lk 180–189.
- Liikanen, I. Territoriality, State, and Nationality in the Making of Borders of Finland: The Evolving Concept of Border in the Peace Treaties between Russian and Sweden, 1323–1809. – *Russian Sociological Review*, 2014/13, No 4, lk 105–115.
- Luts-Sootak, M. Die baltischen Kapitulationen von 1710 und die Gesetzbücher des 19. Jahrhunderts. – Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. (toim). *Die baltischen Kapitulationen*

von 1710: Kontext–Wirkungen–Interpretationen (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte: 23). Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2014, lk 153–182.

Malinova, O. Constructing the “Usable Past”: the Evolution of the Official Historical Narrative in Post-Soviet Russia. – Bernsand, N., Törnquist-Plewa, B. (toim). Cultural and Political Imaginaries in Putin’s Russia (Eurasian Studies Library: 11). Leiden, Boston: Brill, 2019, lk 85–104.

Matolinets, T. History Teaching as a Tool of Patriotic Education and Political Propaganda in the Russian Education System – Patterns of the Past and Modern Tendencies. – *Neveléstudomány*, 2024/12, No 2, lk 5–26.

McDaniel, C. Russia’s Proud Past and Patriotic Identity: A Case Study of Historical Accounts in Contemporary Russian History Textbooks. – *Modern Languages Open*, 2018/26, No 1, lk 1–33.

McGlynn, J. Living Forms of Patriotism: Engaging Young Russians in Military History? – Krawatzek, F., Friess, N. (toim). Youth and Memory in Europe: Defining the Past, Shaping the Future (Media and Cultural Memory). Berlin: De Gruyter Brill, 2022, lk 231–246.

McGlynn, J. Memory Makers: The Politics of the Past in Putin’s Russia. London: Bloomsbury, 2023.

McNabb, D. E. Vladimir Putin and Russia’s Imperial Revival. Boca Raton: CRC Press, 2016.

Nielsen, C. Putin’s Use and Abuse of History as a Political Weapon. – *Studia Philosophica Estonica* 2024/17, lk 134–145.

Pakhaliuk, K. A. The Historical Past as the Foundation of the Russian Polity: Vladimir Putin’s 2012–2018 Speeches. – *Russian Social Science Review*, 2021/62, No 4–6, lk 286–306.

Piirimäe, H. Põhjasõda. – Laur, M., Vahtre, S. (toim). Eesti Ajalugu IV: Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni. Tartu: Kirjastus Ilmamaa, lk 18–44.

Piirimäe, P. The Capitulations of 1710 in the Context of Peter the Great’s Foreign Propaganda. – Brüggemann, K., Laur, M., Piirimäe, P. (toim). Die baltischen Kapitulationen von 1710: Kontext–Wirkungen–Interpretationen (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte: 23). Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2014, lk 65–86.

Rác, A. Socially Inclusive and Exclusive Warfighting: Comparing Ukraine and Russia’s Ways of War. – Madlovics, B., Magyar, B. Russia’s Imperial Endeavor and its Geopolitical Consequences (The Russia-Ukraine War: 2). Budapest, Vienna, New York: CEU Press, 2023, lk 27–49.

Radchenko, S. Putin’s Histories. – *Contemporary European History*, 2023/32, lk 57–60.

- Roxburgh, A. *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia*. London: Bloomsbury Publishing, 2021.
- Sagramoso, D. *Russian Imperialism Revisited: From Disengagement to Hegemony*. London, New York: Routledge, 2020.
- Sashalmi, E. *Russian Notions of Power and State in a European Perspective 1462–1725: Assessing the Significance of Peter’s Reign (Russian Thought in Context)*. Boston: Academic Studies Press, 2022.
- Sazonov, V. *Case Study: Estonia. Molotov-Ribbentrop pact, World War II and Soviet Legacy*. – Lingvobalt, Rivkin, A., Geisow, A. (toim). *Falsification of History as a Tool of Influence*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2020, lk 19–29.
- Schön, L., Krantz, O. *The Swedish Economy in the Early Modern Period: Constructing Historical National Accounts*. – *European Review of Economic History*, 2012/16, No 4, lk 529–549.
- Sidorov, V. *Vladimir Putin’s views on the Russian nation and Russian history as the reason for the aggression against Ukraine*. – *Studia Ethnologica Pragensia*, 2023/2, lk 39–60.
- Sikorski, J. *Online Analytics Portal as an Information Warfare Tool of the Russian Federation and its Impact After 24 February 2022. Case Study: Rubaltic.ru – Sõjateadlane (Putin’s War in Ukraine: 2)*, 2023/23, lk 182–198.
- Smelyansky, E. *Medievalisms and Russia: The Contest for Imaginary Pasts*. Leeds: Arc Humanities Press, 2024.
- Smith, K. E. *Mythmaking in the New Russia: Politics and Memory during the Yeltsin Era*. Ithaca, London: Cornell University Press, 2002.
- Zygar, M. *All the Kremlin’s Men: Inside the Court of Vladimir Putin*. New York: PublicAffairs, 2016.
- Tarkiainen, K. *Moskoviten: Sverige och Ryssland 1478–1721*. Helsingfors: Svens Litteratursällskapet i Finland, 2017.
- Vázquez-Liñán, M. *History as a propaganda tool in Putin’s Russia*. – *Communist and Post-Communist Studies*, 2010/43, No 2, lk 167–178.
- Weiss-Wendt, A. *Putin’s Russia and the Falsification of History: Reasserting Control over the Past*. London: Bloomsbury, 2022.
- Wensheim, G. *Studier kring freden i Nystad (Bibliotheca historica Lundensis: 29)*. Lund: Gleerup, 1973.
- Wijermars, M. *Memory Politics in Contemporary Russia: Television, Cinema, and the State (Studies in Contemporary Russia)*. London, New York: Routledge, 2019.

Woolley, S. Manufacturing Consensus: Understanding Propaganda in the Era of Automation and Anonymity. New Haven, London: Yale University Press, 2023.

Yu, R. Image Acts of the Virgin of Vladimir. – Chinese Journal of Slavic Studies, 2023/3, No 2, lk 229–246.

Лалин, В. В. Российское историческое общество (РИО) и Российское военно-историческое общество (РВИО) как инструменты исторической политики первой четверти XXI века. – Миллера, А. И., Ефременко, Д. В. (toim). Политика памяти в современной России и странах Восточной Европы. Акторы, институты, нарративы. СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2020, lk 74–95.

Миллер, А. И. Введение. Большие перемены. Что нового в политике памяти и в ее изучении? – Миллера, А. И., Ефременко, Д. В. (toim). Политика памяти в современной России и странах Восточной Европы. Акторы, институты, нарративы. СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2020, lk 8–24.

Internetiallikad

Konstantin Pakhaliuk. Author Information. Taylor & Francis Online. Kasutatud 29.04.2025. (<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17504902.2025.2485514?src=exp-la>).

Kremlin Negotiator Invokes Peter the Great's 21-Year War With Sweden in Ukraine Talks. The Moscow Times, 2025. Kasutatud 18.05.2025. (<https://www.themoscowtimes.com/2025/05/16/kremlin-negotiator-invokes-peter-the-greats-21-year-war-with-sweden-in-ukraine-talks-a89109>).

Laanemets, O. Ida-Lääne rollid Läänemerel on vahetunud: NATO uuenenud ülesanded. Diplomaatia, 2020. Kasutatud 16.05.2025. (<https://icds.ee/et/ida-laane-rollid-laanemerel-on-vahetunud-nato-uuenenud-ulesanded/>).

The Project: scientists and university professors are leaving Russia in droves. Free Russia Forum, 2023. Kasutatud 29.04.2025. (<https://www.forumfreerussia.org/en/news-en/2023-03-27/the-project-scientists-and-university-professors-are-leaving-russia-in-droves>).

300-летие победы в Северной войне и провозглашения России империей (1721. Г.) Российское историческое общество. Kasutatud 08.03.2025. (<https://historyrussia.org/proekty/nashi-prioritety/300-letie-pobedy-v-severnoj-vojne-i-provozglasheniya-rossii-imperiej-1721-g.html>).

350-летие со дня рождения Петра I. Российское историческое общество. Kasutatud 08.03.2025. (<https://historyrussia.org/proekty/350-letie-so-dnya-rozhdeniya-petra-i.html>).

Автор. Лайма Каце Журналист. BaltNews. Kasutatud 16.05.2025.
(https://lt.baltnews.com/authors/laima_kazce/).

Баринава Оксана Алексеевна. Российское военно-историческое общество. Kasutatud 08.05.2025. (<https://histrf.ru/authors/barinova-oksana>).

Военно-исторические фестивали. Российское военно-историческое общество. Kasutatud 11.05.2025 (<https://rvio.histrf.ru/projects/project-activity/festivals/2016>).

Лекторий „Исторические субботы“. Российское военно-историческое общество. Kasutatud 08.05.2025. (<https://rvio.histrf.ru/activities/projects/lektorij-istoricheskie-subboty>).

О портале. RuBaltic. Kasutatud 04.03.2025. (<https://www.rubaltic.ru/about/>).

Партнёры. Российское военно-историческое общество. Kasutatud 19.04.2025.
(<https://rvio.histrf.ru/activities/partners>).

Петровские времена. YouTube, 2022. Kasutatud 15.03.2025.
(https://youtube.com/playlist?list=PLu9XBMrQghEGXv5IfyDIjzivKntF_KUZ7&si=DZCV-k-Z17Pzehxa).

Приоритетные темы работы российского исторического общества. Российское историческое общество. Kasutatud 08.03.2025. (<https://historyrussia.org/2015-07-31-07-38-09/nashi-priority.html>).

Трофимов Антон. Российское военно-историческое общество. Kasutatud 08.05.2025.
(<https://histrf.ru/authors/trofimov-anton>).

Lühendite loetelu

FIP – Ajaloolise Perspektiivi Fond

LDPR – Venemaa Liberaaldemokraatlik Partei

MGIMO – Venemaa Välisministeeriumi Moskva Riiklik Rahvusvaheliste Suhete Instituut

NATO – Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon

RIO – Venemaa Ajaloo Selts

RVIO – Venemaa Sõjaajaloo Selts

SPIEF – Peterburi rahvusvaheline majanduskonverents

TA – Teaduste Akadeemia

UR – Uusikaupunki rahuleping

USA – Ameerika Ühendriigid

Summary

Depiction of Historical Events in Russian Propaganda Using the Example of the Treaty of Nystad in 1721

In 1721, the Treaty of Nystad was signed between the Tsardom of Russia and the Kingdom of Sweden. According to the Article Four on the Treaty, the governorates of Estonia (Estland) and Livonia (Livland) were included into the Tsardom *forever*. This declaration is used by the Russian Federation in the 21st century to undermine the sovereignty of Estonia and Latvia, although these countries have defined their independence based on treaties signed with Soviet Russia in 1920s.

The aim of this bachelor's thesis is to analyse how the Treaty of Nystad and its clauses related to the autonomy of the governorates of Estonia and Livonia are described and interpreted in Russian media channels in 2012–2024. The propagandistic materials cover three levels: the Russian ruling elite (with the main focus on Vladimir Putin, Vladimir Medinsky, Sergei Lavrov, and Vladimir Zhirinovskiy), government-controlled historical organisations (the Russian Historical Society and the Russian Military History Society) and the news portal *RuBaltic*. This division allows for the analysis of similarities and differences between the ways of how the Treaty of Nystad is depicted and interpreted in Russian propaganda.

First chapter introduces historical narratives that the Russian Federation uses in the 21st century, discusses what are the objectives of such behaviour, and examines the extent of propagandistic statements. Since the President of the Russian Federation, Vladimir Putin is the main policymakers in the Russian political and cultural arena, the focus is mainly on his interpretations of using historical approaches to consolidate Russians, achieve political means, and so on. The chapter also describes various documents that have been adopted by the Russian government to oppose the alleged distortion of historical events and persons, with the aim to “protect history”. Also, it presents the objectives and main activities of the Russian Historical Society and the Russian Military History Society.

The second chapter introduces the media sources used in the bachelor's thesis. Firstly, it gives an overview of the Treaty of Nystad, focusing on paragraphs that are also depicted later in the chapters that cover Russian propaganda, as well as compares and analyses different

interpretations of specific clauses. Secondly, it explains the methodology of how the propagandistic materials were collected and provides an overview of the sources (in total 38 pieces) in a chronological order, based on the aforementioned levels. The third chapter is divided into five subchapters, based upon the specific topics of the Treaty of Nystad addressed in Russian propaganda: peace treaty as the turning point in Russian history as an imperial state; territorial changes stipulated in the document; the Treaty of Nystad as a juridically valid international agreement; monetary compensation to paid by Tsardom of Russia to the Swedish kingdom; and other topics regulated by the peace treaty.

The fourth chapter combines the materials of previous chapters and provides historical context to Russia's statements regarding the Treaty of Nystad. In some cases, it also debunks Russian propagandistic views.

In conclusion, the Treaty of Nystad is used in Russia by the ruling elite, government-based historical organisations, and in the news portal *RuBaltic* as part of Russia's historical understanding of itself as an almighty imperium which has a right to claim back the territories of other countries that were parts of the Russian empire in the past. A lot of discussion in Russian propaganda is related to monetary compensation paid by the Tsardom of Russia to the Swedish Kingdom. Based on the Russian propagandistic views, Russia has a right to claim back these countries because it has bought them rightfully. Also, the amount of the compensation to the Swedish Kingdom that Russian propaganda claims, is rather unrealistic. This means that Russia wants to create an image of itself as a strong, rich, and powerful country, but the argumentation is not valid for certain arguments (e.g the amount of the compensation).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Grete Pöder ,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Ajalooliste sündmuste käsitlemine Venemaa propagandas 1721. aasta
Uusikaupunki rahulepingu näitel ,

mille juhendaja(d) on prof Anti Selart ,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Grete Pöder

19.05.2025